

ФИЛАТЕЛИСТА FELLISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

ISSN 0430-4063

U OVOM BROJU

- ◆ Đorđe Radičević: *Austrijska pošta Neum 1879-1918.*
- ◆ Slobodan Bajić: *Falsifikati temišvarskih pisama*
- ◆ dr Milorad Josipović: *Železnička pošta u Srbiji u vreme nemačke okupacije 1941-1944* ◆ Milan Vukosavljević i Vojislav Begović: *Pošta Golotočana* ◆ Milan Vukosavljević: *Doplatne marke Crvenog Krsta i njihova upotreba 1976-1991. (nastavak)* ◆ Gojko Vrtunić: *Ulaganje u filateliju (nastavak)*
- ◆ Jovan Reljin: *Posle Balkanmaxa u Plevenu*
- ◆ Jovan Reljin: *Nova izdanja ZJPTT* ◆ Mail-art: *Od Dišana do Džonsona i sledbenika (prevod sa francuskog originala: Dušan Janjetović)* ◆ IV Cetinjski bijenale: Ana Matić, projekat "anonimNO" ◆ Nove knjige: *Crna Gora (Kit Robinson); Katalog celina (Dušan Stojsavljević); Lokalno izdanje Doboj - od mita do istine (Goran Barać)*

ФИЛАТЕЛИСТА ФИЛАТЕЛИСТА

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Јован Величковић, Душан Јањетовић,
Богдан Петровић, проф. др Милан Радовановић,
Јован Ристић (председник)
Јован Рељин, Слободан Шотра

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Војислав Беговић

СЕКРЕТАР УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Ференц Молнар

САДРЖАЈ

Ђорђе Радичевић: <i>Austrijska pošta Neum 1879-1918</i>	2
Слободан Бајић: <i>Falsifikati temišvarskih pisama</i>	9
др Милорад Јосиповић: <i>Џелезничка пошта у Србији за време немачке окупације 1941-1945</i>	15
Милан Вукосављевић и Војислав Беговић: <i>Pošta Golootočana</i>	
Милан Вукосављевић: <i>Doplatne marke Crvenog Krsta i njihova upotreba 1976-1991 (nastavak)</i>	17
Гојко Вртунић: <i>Ulaganje u filateliju (nastavak)</i>	46
Јован Рељин: <i>Posle Balkanmaha u Plevenu</i>	50
Јован Рељин: <i>Nova izdanja ZJPTT</i>	59
IV Cetinjski bijenale: <i>Ana Matić, projekat »anonimNO«</i> ...	66
Нове књиге: <i>Crna Gora (Kit Robinson); Katalog celina (Dušan Stojsavljević); Lokalno izdanje Doboj - od mita do istine (Goran Barać)</i>	73

Reč urednika

Ovaj broj Filateliste ulazi u štampu u trenutku kada su pogašena svetla velelepne galerije Progres koju je poslednje nedelje septembra posećivao neobično veliki broj ljudi da bi videli Jedanaestu jugoslovensku filatelističku izložbu. I kao po nekom neverovatnom scenariju, upravo kada se spuštala zavesa na Jufizu XI, u najbližem susedstvu otvorena je velika izložba još većeg jugoslovenskog slikara Vladimira Veličkovića (pristupna izložba člana Srpske akademije nauka i umetnosti). Tako je Jufiz, bar po mestu i vremenu dešavanja, smešten u širi kulturni kontekst nagoveštavajući viziju svojih stvaralaca o filateliji kao kulturnom fenomenu. Rekao bih, da dostignuti stepen razvoja kulture jednog naroda predstavlja okvir mogućeg razvoja filatelije u tome narodu.

Redakcija Filateliste ima nameru da u sledećim brojevima svog časopisa da veći prostor XI jugoslovenskoj filatelističkoj izložbi. Prikazima i komentarima naših saradnika pokušaćemo da sklopimo sliku o nesumnjivo najznačajnijem filatelističkom događaju godine kod nas. Smatramo da viđenja učesnika i filatelističkih stručnjaka mogu biti interesantna i koristiti organizatoru i izlagačima kako bi izlagačku filateliju što više približili širokoj publici. Preporuke međunarodnih žirija, kada se radi o pripremanju filatelističkog materijala za izlaganje (na FIP izložbama), idu u tom pravcu.

Kada počnu organizacione pripreme nacionalne izložbe, a to je period od približno godinu dana pred njeno održavanje, postoji najveća moguća aktivnost ljudi u filateliji, pošti i srodnim organizacijama. Činjenica, da se u taj posao uključuje veliki broj volontera, da broj filatelista koji žele da izlažu premašuje tehničke mogućnosti za izlaganje i konačno, da je broj onih ljudi koji iz senke pomažu organizaciju i doprinose njenom uspehu takođe vrlo veliki - potvrđuje značajnu kulturnu ulogu Jufiza kao specifične manifestacije kulture.

Ovogodišnji Jufiz označio je 50-godišnje trajanje naše nacionalne izložbe, bez obzira na geopolitička i druga prekrajanja koja su se dogodila na ovome prostoru. Izložba je pokazala da izlagači iz Srbije i Crne Gore ispunjavaju kriterijume i zadovoljavaju FIP standarde nacionalnih izložbi.

Kao najava za ovogodišnji Jufiz, Montenegrofila je široko otvorila vrata filatelistima i nagovestila bolje dane za filateliju u Crnoj Gori. Nekoliko izložaka koji su u Podgorici prvi put prikazani bilo je izloženo u takmičarskoj klasi na Jufizu XI. Izlagački rezultati u zemlji potvrđeni su na najvećim izložbama ove godine u svetu (Philakorea 2002 i Amphilex 2002). Do kraja godine, međunarodna izložba na Kipru biće nova prilika za međunarodnu afirmaciju jugoslovenskih izlagača.

Vojislav Begović

Dorđe Radičević

Sakupljači poštanske istorije Bosne i Hercegovine, odnosno šireg austrijskog područja, pokazuju značajno interesovanje za neveliku poštansku istoriju Neuma iz perioda 1879. do 1918. godine, kao da je reč o nečemu što predstavlja osnovu šire kolekcije, a ne o jednoj poštansko-istorijskoj činjenici, koja može ali ne mora biti njen obavezni deo.

Ipak, u modi su različiti egzotični delovi poštanske istorije određenog šireg područja ili neke teme koje svojom posebnošću upotpunjavaju i ulepšavaju zbirku donoseći joj dodatne poene na izložbama - kao lep dezert na kraju nedeljnog ručka. Pored navedenih, postoje i drugi razlozi koji ovu poštu čine zanimljivom.

Opšta zapažanja o pošti Neum mogu poći od geografskog položaja ovog mesta i njegovog značaja, naročito od početka turskih osvajanja delova Dalmacije i Primorja i sukoba sa Venecijom i Austrijom. Moguće je lako pretpostaviti da je dobro zaklonjena Neumska uvala mogla i pre turskih osvajanja biti dobro utočište gusarskim lađama i brodovima ratnih mornarica. Otomanska Turska je brzo ovladala Neumskim zalivom, kao što je to bio slučaj i sa Sutorinom.

U svim kasnijim ratovima koje je Otomansko carstvo vodilo sa Venecijom i kasnije sa Austrijom i koji su se po pravilu završavali porazom Turske, turska strana se nerado odričala Neuma. Poznato je na primer, da je Karlovačkim mirom, posle velikog rata između Austrije i Turske 1690. godine, sultan Mustafa II veći deo Dalmacije ustupio Veneciji, ali je Neum zadržao. I posle propasti Venecije kao države, kada Kampforminskim mirom 1797. godine Austrija preuzima njene teritorije Istre, Dalmacije i Boke Kotorske, Turska u celom periodu do Berlinskog kongresa uspeva da očuva status Neuma kao svoje teritorije, odnosno kao dela bosanskog pašaluka. Sa takvim statusom, Neum kao deo Otomanskog carstva, odnosno BiH, bio je privremeno okupiran od strane Austro-Ugarske 1878. godine, na osnovu Odluke Berlinskog kongresa.

Osetljivost geografskog položaja Neuma u proteklim vremenima nije pružala veće šanse za ekonomski razvoj njegovog užeg područja. Samo naselje kao grad i kao opština, nije se razvijalo i opstajalo je kao jedno od najmanjih u Bosni i Hercegovini. Sa takvim karakteristikama Neum je završetkom Prvog svetskog rata ušao u sastav novoformirane jugoslovenske države. U bivšoj SFRJ, prema poslednjem popisu stanovništva iz 1991. godine, opština Neum imala je 4.268 stanovnika od čega 87,6% rimokatoličke veroispovesti. U sadašnjoj geopolitičkoj podeli, odnosno prema karti razgraničenja po Sporazumu u Dejtonu, Neum je deo Muslimansko-Hrvatske federacije BiH.

Naša dalja pažnja biće u svemu usmerena na poštansko-filatelistički aspekt Neuma od momenta kada na osnovu odluke Berlinskog kongresa, 18. pešadijska divizija austrougarske vojske na čelu sa baronom Jovanovićem, krajem jula i prvih dana avgusta 1878. godine iz pravca Zadra, Vrgorca i Imotskog ulazi u Hercegovinu. Zapadni deo Hercegovine zaposednut je gotovo u celosti bez ikakvog otpora stanovništva.

Ni na početku okupacije, pa ni kasnije Neum nije dobio naročiti značaj u vojnom a ni u civilnom smislu. Blizina "matičnog" područja Austrije (Opuzen, Metković, Ston, Slano, Gradac) nije zahtevala držanje većeg ili bilo kakvog garnizona kopnene vojske.

U pomorskom smislu, u čemu je Neum bio posebno značajan, austro-ugarska mornarica brzo počinje sa korišćenjem već dosta zapuštene luke. U nju počinju redovno da pristaju i brodovi Austrijskog lojda, kao i brodovi ratne mornarice. Pretpostavljamo da je ratna mornarica imala u Neumu svoju stalnu bazu. O tome postoje dokazi na poštanskim dokumentima.

Međutim, interesantno je da za celo vreme okupacije nije gotovo ništa urađeno na izgradnji većeg, odnosno jedinog bosansko-hercegovačkog morskog pristaništa Neum-Klek.

U početnom periodu okupacije koji se u filatelističkom smislu ograničava na vreme od avgusta 1878. do kraja 1879. godine, što je posebno važno napomenuti zbog daljih događaja oko pošte u Neumu, Neum dakle nije imao nikakav poštanski značaj, ni kao sedište veće ratne jedinice, ni kao etapna ratna pošta kakve je austro-ugarska vojska otvorila u 36 mesta širom Bosne i Hercegovine.

Priča o otvaranju pošte u Neumu počinje navodno od stanovništva koje je već prvih dana okupacije tražilo od vojnih vlasti i od Beča da se otvori pošta u Neumu. Pošto okupacione vlasti nisu udovoljile molbi, neposredno je odlučeno u Beču o otvaranju pošte, i to kao prave austrijske pošte poput svih drugih austrijskih pošta širom Dalmacije i Boke Kotorske. U tom smislu, pošta u Neumu, koja je prema sačuvanim zapisima otvorena krajem juna 1879. godine, formalno predstavlja stranu poštu (austrijsku) na teritoriji Bosne i Hercegovine. Ova pošta nije otvorena u okviru poštanske nadležnosti i uprave okupacionih vlasti (kao pošta veće ratne formacije ni kao pokretna ratna pošta sa sedištem u Neumu), već direktno kao da je u pitanju otvaranje svake druge pošte na sopstvenoj teritoriji.

Ova činjenica dakle predstavlja glavnu osobenost poštanske istorije Neuma iz perioda austrougarske okupacije BiH - sve do novembra 1918. godine.

Slika 1. Skica šireg područja Neuma iz perioda pre Berlinskog kongresa.

Slika 2. Izgled Neuma na početku XX veka

Kao početak rada pošte u Neumu i upotrebe žiga ove pošte navodi se 29. juni 1879. godine. Ovaj podatak, međutim, demantuje jedno sačuvano pismo upućeno iz mesta Gradac severno od Kleka i Neuma. Radi se o čuvenom pismu upućenom na adresu porodice Šantić u Mostar 26. juna sa tranzitnim žigom "Neum" 27.6.79. To dokazuje da je dan otvaranja pošte - upotrebe žiga morao biti nešto ranije.

Nemamo pouzdane podatke ali se može pretpostaviti da je pošta u Neumu radila ceo ovaj period bez prekida. Korišćene su kursirajuće austrijske marke, poštanske vrednosnice i drugi obrasci važeći u tom delu Monarhije, ali ne i poštanske marke i vrednosnice koje su upotrebljavane na okupacionom području BiH. Upotrebljavanja su izdanja austrijskih maraka iz 1867. godine sa likom cara Franje Josifa i nadalje. Međutim, nema sačuvanih poštanskih objekata, isečaka ili pojedinačnih maraka nekih od ovih izdanja sa žigom pošte Neum.

Pošta u Neumu je prema organizacionom šematizmu je tretirana kao pošta u Austro-Ugarskoj i pripadala je Poštanskoj direkciji u Zadru.

U toku svog rada pošta u Neumu koristila je 3 tipa manipulativnog poštanskog žiga i to:

☑ žig jednokružnog oblika prečnika 24,5 mm sa natpisom "Neum" antika slovi-
ma, sa danom, mesecom i godinom. Ovaj, prvi tip žiga upotrebljavan je do 1895.
godine,

☑ žig istovetnog oblika i

*Slika 3. Crteži poštanskih
žigova korišćenih na pošti
Neum u periodu juni 1879 do
novembra 1918. godine.*

sadržaja kao prethodni, ali sa natpisom grotesk slovima. Postoje dva podatka o tome do kada je ovaj drugi tip žiga korišćen (jedan navodi: do 1900, a drugi do 1903. godine) i

☑ treći tip žiga u vidu dvostruke kružnice sa mostom, spoljnog prečnika 28,5 mm i unutrašnjeg 16,5 mm. Ovaj žig je korišćen od 1900. (1903.) godine do aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske pa i kasnije sve do kraja rada pošte u Neumu 1918. godine u okviru Monarhije.

Ne treba posebno naglašavati koliko je veliko zanimanje filatelista za poštansku istoriju Neuma. Poštanski objekti (pisma, dopisne karte i dr.), isecci i pojedinačne marke sa poštanskim žigom Neuma predstavljaju izuzetne retkosti. Dostižu visoke cene na svetskim aukcijama. Dužim praćenjem ponude i razgledanjem kolekcija, stekao sam uvid u sačuvanu poštansku istoriju Neuma. Postoji puno zanimljivosti i filatelističkih retkosti.

Navešćemo samo kao kuriozitet da do današnjeg dana nije poznato ni jedno celo pismo ili drugi objekat frankiran poštanskom markom i žigosan u polasku prvim tipom žiga Neum. Iz razgovora sa poznavacima teme u to sam mogao da se uverim.

Kao najveće filatelističke retkosti sa prvim tipom poštanskog žiga Neuma treba istaći najpre nevelik broj celina - dopisnih karata sa uštampanom markom od 2 krojcera (Korespodenz karta Nr. 12 po pripučniku Ferchenbauer), samo sa nemačkim ili sa nemačkim i italijanskim nazivom poštanskog objekta. Računa se da ovakvih dopisnih karata neje sačuvano više od 4 do 5 primeraka.

Slika 4. Dopisna karta od 2 krojcera upućena iz Neuma 12.8.79. za Gruž (luku kod Dubrovnika). Prodata maja 2002. godine na poslednjoj aukciji u Beču

Jedna od tih dopisnih karata upravo je prodana na aukciji "Julius Kunz" Beč (Lot 778) za postignutu cenu sa provizijom aukcionera od 4.000 Eura.

Pored nekoliko sačuvanih poštanskih celina sa prvim poštanskim žigom poznati su:

☑ već pomenuto čuveno pismo upućeno iz Gradca (mesto Gradac) 26.6.79. za Mostar preko Neuma i Metkovića. Pismo je upućeno na poznatu trgovačku adresu Šantića. Na poledini pisma nalazi se tranzitni žig Neum 27.6.79. Ovo je do sada najstarija poznata upotreba poštanskog žiga Neum.

☑ najviše 4-5 celih nefrankiranih službenih pisama upućenih iz pošte Neum. Uz poštanski žig Neuma prvog tipa sva ova pisma sadrže i formacijski žig austrijskog ratnog broda kružnog oblika sa crtežom austrijskog državnog grba i natpisom "PROP.SCHOONER MOVE/K.K.KRIEGSMARINE".

Ovaj žig pokazuje da su sva takva pisma kao službena vojna pisma bila oslobođena poštarine. Po pravilu su upućena na komande pomorskih jedinica.

Pošta iz Neuma je inače otpremana brodovima austrijskog Lojda.

☑ desetak obrazaca - potvrda o prijemu preporučenih pisama. Ove potvrde uz poštanski žig Neuma prvoga tipa takođe sadrže pomenuti formacijski žig ratne mornarice, što znači da se radilo o službenoj prepisci između pomorskih jedinica i komandi i

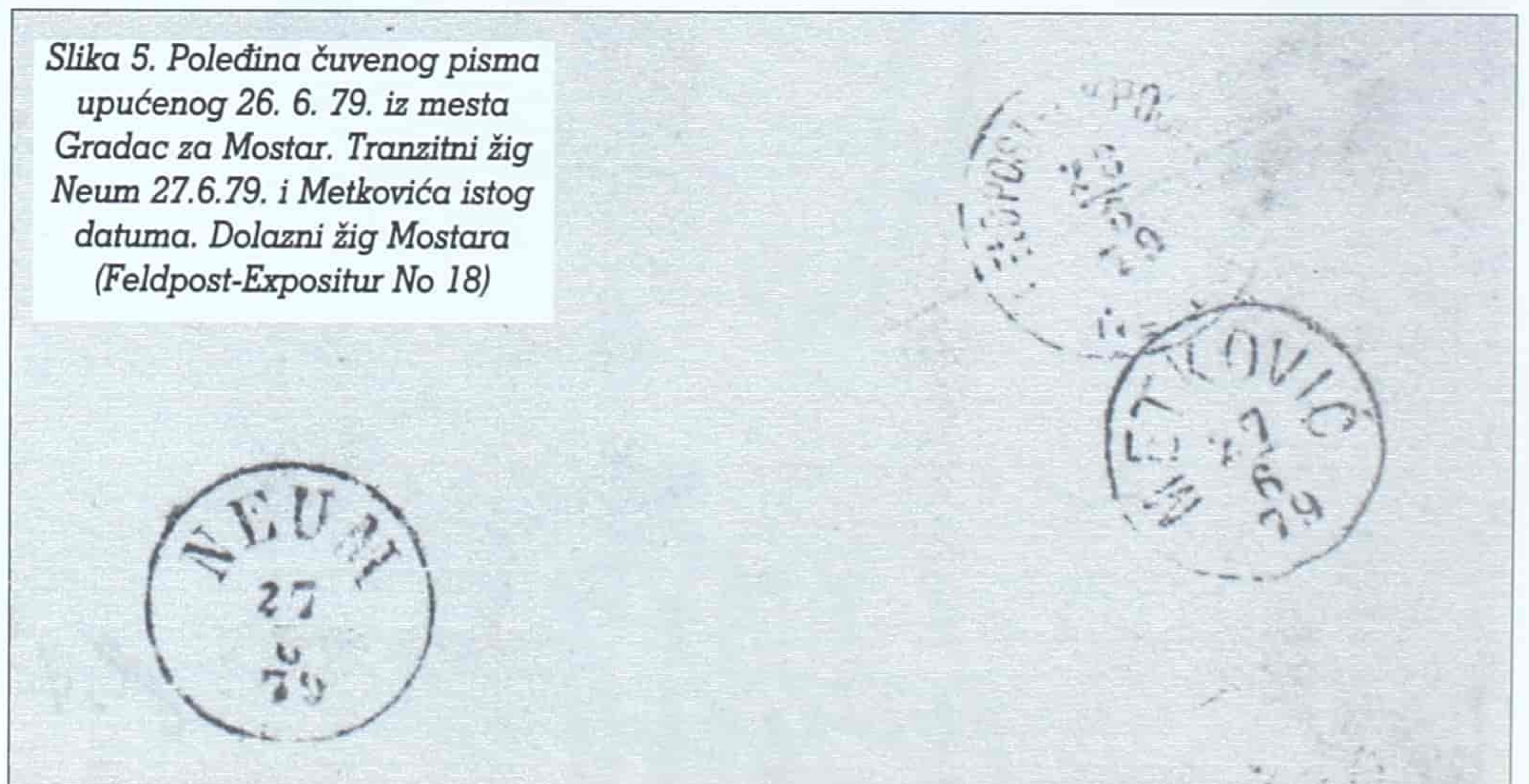
☑ desetak isečaka ili pojedinačnih maraka od 5 krojčera izdanja 1867. godine upotrebljenih u periodu avgust 1879 - decembar 1882. godine.

Interesantno je da do danas nije poznato korišćenje austrijskih maraka izdanja 1883. godine na pošti Neum. Kao da ta pošta više godina uopšte nije radila?

U nastavku prikazujemo neke od zanimljivosti poštanske istorije Neuma sa prvim tipom poštanskog žiga.

Upotreba drugog tipa poštanskog žiga Neum ostavila je još manji broj dokaza.

Slika 5. Poledina čuvenog pisma upućenog 26. 6. 79. iz mesta Gradac za Mostar. Tranzitni žig Neum 27.6.79. i Metkovića istog datuma. Dolazni žig Mostara (Feldpost-Expositur No 18)

Tornare al reciatore sei mesi. Reg. Istruzioni stabilite per il 6. mese 1882.

Ricevuta d'impostazione.

rimessa a *capo* **Neuma** *Almirante*

Per una lettera raccomandata all'indirizzo:
O preporuceno pismo pod adresom: **245**

che quest'oggi è stata qui regolarmente impostata
koje je danas ovdje u istinu dano na poštu.

il *Pola* 18
18

Fù pagato

Kada se na poštu daje, ima se na to platiti:

Per l'affrancazione	E.	for.	novc.	Dall' <i>T. R.</i>
U ime frankature	for.	novc.	8. 10	<i>Randy</i>
Per diritto di raccomandazione	E.	for.	novc. 10	
U ime preporucaine	for.	novc.	10	
Per una ricevuta di ritorno marcata col No.	E.	for.	novc. 10	
Za primku povratnica obilježenu br.	for.	novc.	10	
Totale	E.	for.	novc.	
Svega	for.	novc.	novc.	
Prima ima platiti poštarine	for.	novc.	novc.	

D. S. A. R. L. (Val. Illyr.)

Slika 6. Potvrda o prijemu preporučenog pisma sa žigom Neuma. Formacijski žig ratnog broda austrougarske mornarice.

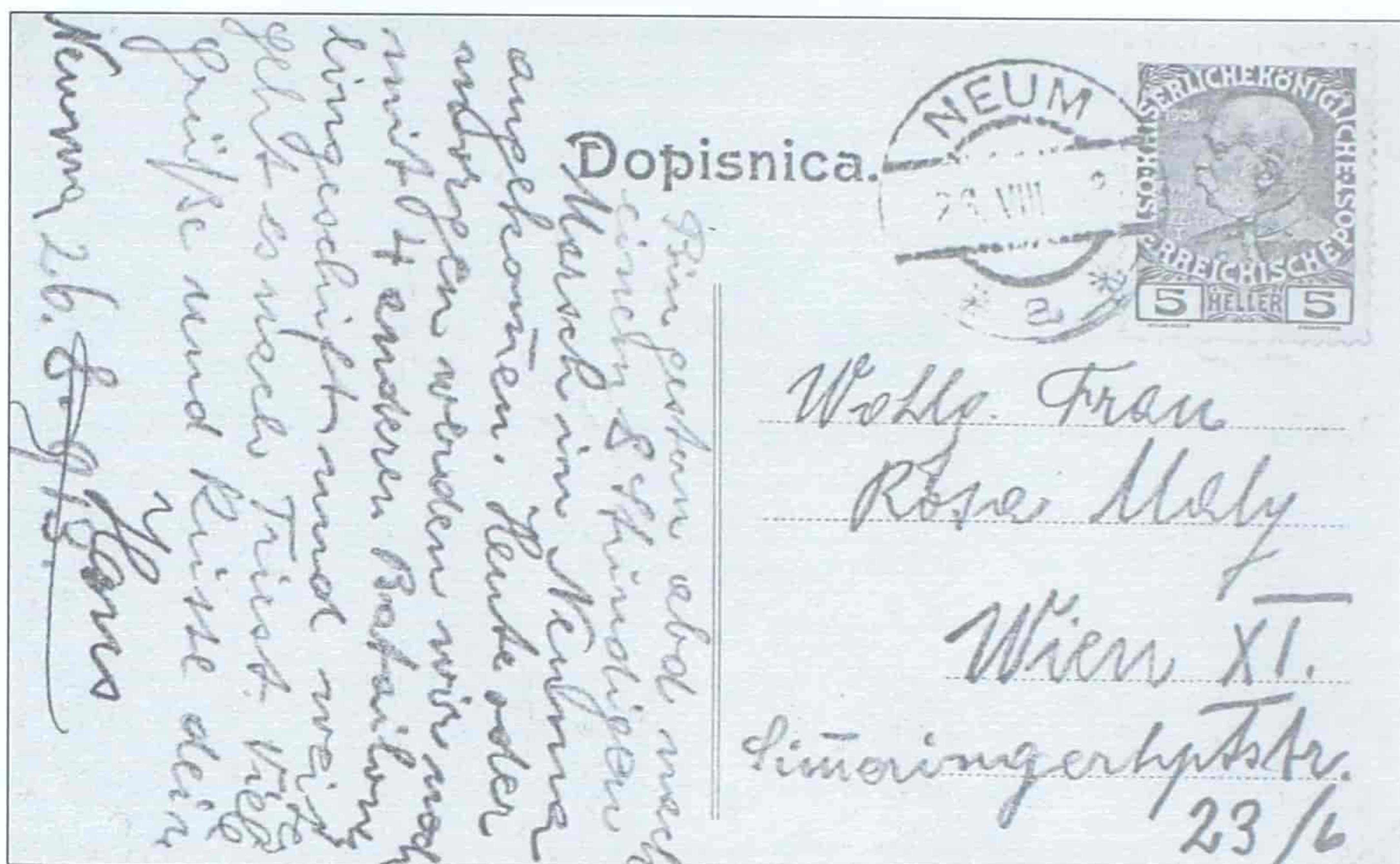
Prema našem saznanju sačuvano je svega 12 vrednosnica - dopisnih karata sa uštampanom markom od 2 krojcera izdanja 1890. godine. Dopisna karta za područje Dalmacije na nemačkom, italijanskom i srpsko-hrvatskom latiničnom ortografijom.

Treći tip poštanskog žiga Neuma nešto duže je bio u upotrebi pa je broj sačuvanih poštanskih objekata, isečaka i maraka nešto veći. Naravno, sve to takođe u veoma skromnom broju primeraka.

U nastavku prikazujemo jedan ceo poštanski objekat - razglednicu sa trećim tipom žiga Neum, kao i nekoliko isečaka poštanskih maraka Austrije iz tog perioda.

Poštanska istorija Neuma iako ograničena na jedno veoma uzano područje, predstavlja veliku filatelističku

Slika 7. Poštanski žig Neuma 26.8.82. na paru maraka Austrije od 5 krojcera izdanja 1867. godine

Slika 8. Dopisnica upućena iz Neuma 26.8.1913. godine za Beč. Poštanska marka od 5 helera izdanja 1908. godine. Poštanski žig Neuma sa mostom (treći tip žiga Neum)

zanimljivost. Pokušali smo da ovim radom upotpunimo saznanja kolekcionara o ovoj temi. Za ovo područje jednako su zainteresovani kolekcionari Bosne i Hercegovine, kao i kolekcionari Austrije. Pošta u Neumu je otvorena

Slika 9. Isečci austrijskih maraka sa poštanskim žigom Neuma trećeg tipa

kao strana pošta na tuđoj teritoriji (turskoj teritoriji privremeno okupiranoj od strane Austro-Ugarske). Nastavlja sa radom u tom statusu, a od 1908. godine posle Aneksije predstavlja pravo austrijsko područje. Za sve to vreme, dakle, sve do 1918. godine predstavlja izuzetnu retkost.

FALSIFIKATI TEMIŠVARSKIH PISAMA

Slobodan Bajić

Velika potražnja dokumenata poštanske i filatelističke istorije, pisama, dopisnica, telegrama, uputnica, poštanskih obrazaca i drugih filatelističkih objekata, kao i porast cena te vrste dokumentacije, uticali su da se poslednjih godina na tržištu pojavljuje sve veći broj falsifikata takvog materijala.

Falsifikatora i falsifikata u filateliji uvek je bilo. Za razliku od ranijih, klasičnih falsifikata, kada su uglavnom falsifikovani žigovi i marke, posebno pretisci na markama, poslednjih godina zapaža se jedna posebna vrsta falsifikata. Pojavljuju se pisma na kojima su na dobro uvežban, promišljen, često i na duhovit način falsifikovani samo pojedini elementi na pismu. Naime, koriste se originalna pisma, poštanski uredno otpremana, sa originalnim markama i poštanskim žigovima, rukopisnim oznakama i sl. pisma koja zbog velike brojnosti na tržištu nemaju visoku cenu. Na tako odabran materijal vrše se popravke, "retuši" poštanskih i cenzurnih žigova, dopisuju se razne rukopisne oznake (cenzurne ili za povratnu poštu), parafi cenzora. Najčešće zloupotrebe vrše se tako što se na ispravna, originalna pisma prilepljuju različite marke, obično porto marke ili marke drugih izdanja da bi se dobio pismo sa mešanom ili višebojnom frankaturom. Naknadno se prilepljuju razne nalepnice, najčešće za preporuku, razne banderole i sl. Vrlo često se ispravna, originalna pisma naknadno označuju poštanskim ili cenzurnim žigovima, falsifikovanim ili originalnim, zaostalim posle ratova.

U poslednje vreme falsifikovanje žigova vrši se na savremen način tako što se skeniranjem snimi žig sa originalnog pisma, a zatim se laserskom štampom prenese na drugo pismo.

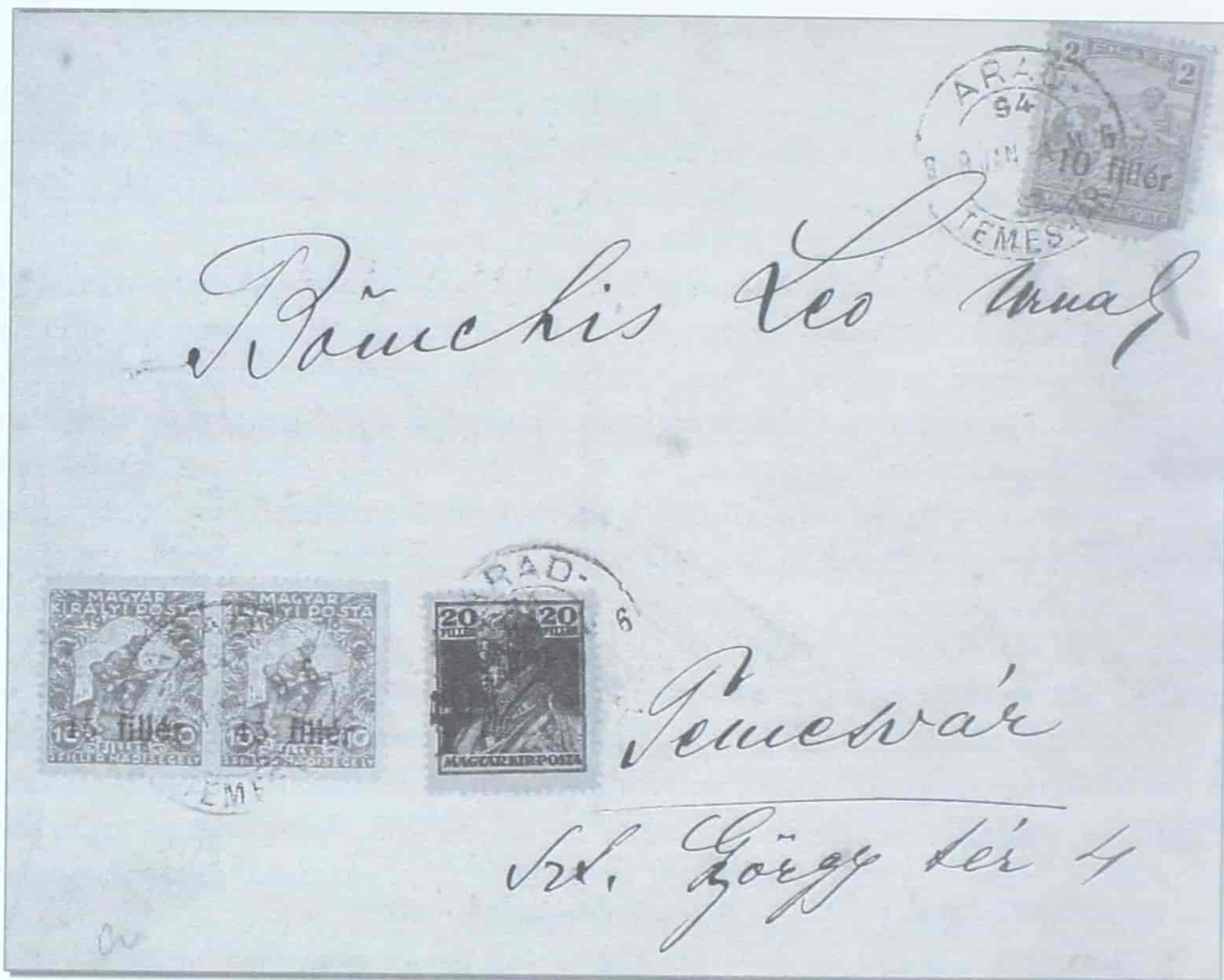
Sve je podređeno samo jednom cilju: da se od originalnog ali jeftinog pisma napravi pismo lepše, dekorativnije, atraktivnije i pre svega, skuplje na tržištu.

Kod ovakvih mahinacija često se ne vodi računa o tome da li frankatura na pismu posle naknadno prilepljene marke odgovara važećoj poštanskoj tarifi, da li su dodate marke upotrebljavane u to vreme, da li su prilepljena nalepnica ili otisnuti žig korišćeni tada na toj teritoriji. Uvek se računa sa lakovernošću, naivnošću i nedovoljnom obaveštenošću filatelista, ali i sa manom velikog broja sabirača da nekritički kupuju sve što im se ponudi i ne trudeći se da, proverom i ispitivanjem sami utvrde falsifikat.

Treba u ovakvim okolnostima imati u vidu i to da postoje falsifikovana pisma koja u potpunosti odgovaraju zahtevima originalnog pisma i da je teško na njima prepoznati falsifikat. Za razliku od ranijih falsifikatora koji su bili filatelistički i grafički dosta neupućeni, danas ima i takvih koji su u tom poslu veoma vešti. Zato pri kupovini, posebno skupih pisama, treba biti vrlo oprezan.

Falsifikovanog materijala sve je češće i na raznim aukcijama.

Pet pisama - falsifikata u prilogu trebalo bi da ilustruju i upotpune prethodno izlaganje.

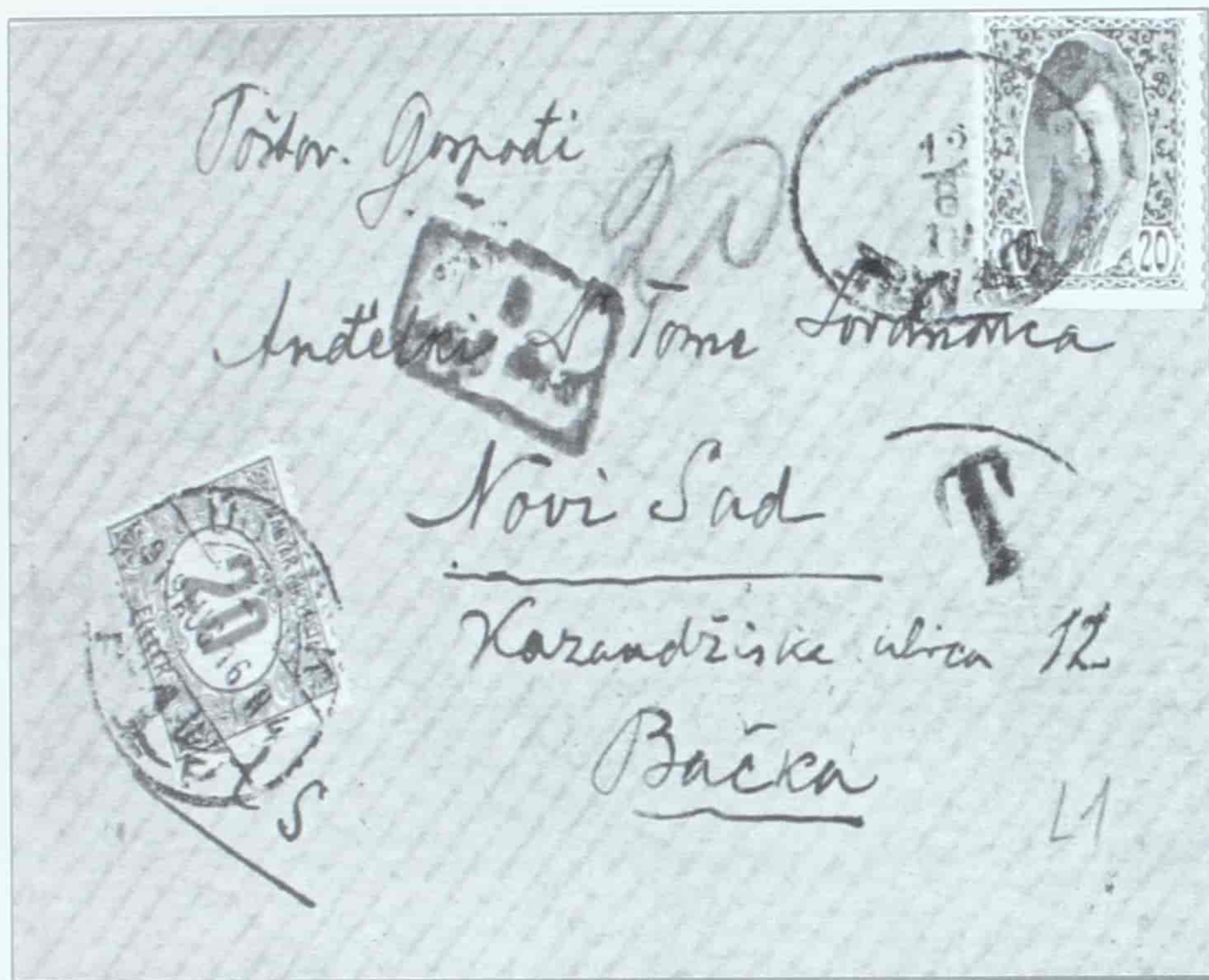

Preporučeno pismo ARAD - TEMIŠVAR, frankirano originalnim markama Prvog i Drugog temišvarskog izdanja, prema tarifi od 1. jula 1919:

50 fil. za pismo do 20 grama i 100 fil. doplate za preporuku

Šta sve na ovom pismu nije u redu?

- Žigom ambulatne pošte "ARAD-TEMIŠVAR" sa datumom 4. januar 1919. godine žigosane su marke izdate 15. maja i 1. jula 1919. godine!
- Na pismu, koje bi prema frankaturi trebalo da bude preporučeno, nema R-nalepnice ili R-žiga.
- Na poslednjoj strani pisma je žig "TEMISVAR 2/919 JUL 30" originalan, ali sigurno uslužno otisnut.

Ovo pismo je 12. avgusta 1919. godine poslato iz Travnika u Novi Sad, ispravno frankirano bosanskom novinskom markom od 20 helera prema važećoj tarifi. Cenzurisano je i označeno pravougaonim ljubičastim žigom u Novom Sadu Sve bi bilo u redu da je na tome ostalo. Ali, ...

Neko je procenio da bi "popravljkama" i dodacima pismo moglo da bude lepše, dekorativnije i što je najvažnije, skuplje na tržištu, pa je uradio sledeće:

- ☑ Konture slabo otisnutog novosadskog ljubičastog cenzurnog žiga "popravio" je tako što ih je pojačao crvenim tušem. Učinio je to dosta nespretno pa je tuš ostao previše razliven. Osim toga, slabo otisnuta (ili neotisnuta) reč "CENZOR" na žigu loše je "retuširana" kao da su to bile dve reči.
- ☑ Na pismo koje je sa punom frankaturom od 20 helera prema važećoj tarifi u Bosni, prilepljena je majdarska porto marka od 20 filira (Zašto baš 20 filira?). Ta porto marka je i poništena novosadskim poštanskim žigom. Ovaj žig nije istove-tan sa žigom dolazne novosadske pošte na zadnjoj strani pisma.
- ☑ Na pismu je otisnut i žig "T" i napisana oznaka "20" crnom olovkom.

Moglo bi se pomisliti da je tvorac ovih "izmena i dopuna" filatelistički neupućen. Mnogo je verovatnije da je sve ovo radio računajući na naivnost i nedovoljnu obaveštenost sabirača.

Pismo iz Temišvara, frankirano prema važećoj tarifi sa 20 filira mađarskim markama, označeno žigom "CENZURIRANO U TEMIŠVARU", upućeno 17. marta 1919. godine u Beč (Wien)

Kasnije, neko je zamislio da bi pismo bilo znatno vrednije ako bi se na njemu nešto popravilo, dodalo. Procenio je da za takve manipulacije ima i dovoljno mesta, pa je na slobodnom delu pisma prilepio mađarsku ekstremnu marku od 2 filira izdanja 1916. Tu marku je i žigosao mađarskim temišvarskim žigom. Računao je da je pismo time postalo lepše, atraktivnije i razume se, znatno skuplje. Nije bio svestan (da li?) da je ovakvim postupkom od dobrog, poštanski i filatelistički ispravnog pisma napravio samo jedan loš i bezvredan falsifikat.

Evo šta sve na ovom pismu - falsifikatu nije u redu:

- ☑ Mađarskoj ekspresnoj marki iz 1916. godine istekla je važnost 31. decembra 1917. godine,
- ☑ Tarifa za ekspresno rukovanje na teritoriji Banata i Bačke u to vreme iznosila je 60 filira, a ne 2 filira koliko je nominalna vrednost ove ekstremne marke,
- ☑ Žig kojim je ekspresna marka poništena razlikuje se od žiga kojim su poništene franko marke na pismu. Na tom žigu dočrtana je mađarska kruna sv. Stefana i to nespretno, ne na sredini žiga, već više udesno. I datum na tom žigu je prepravljen.

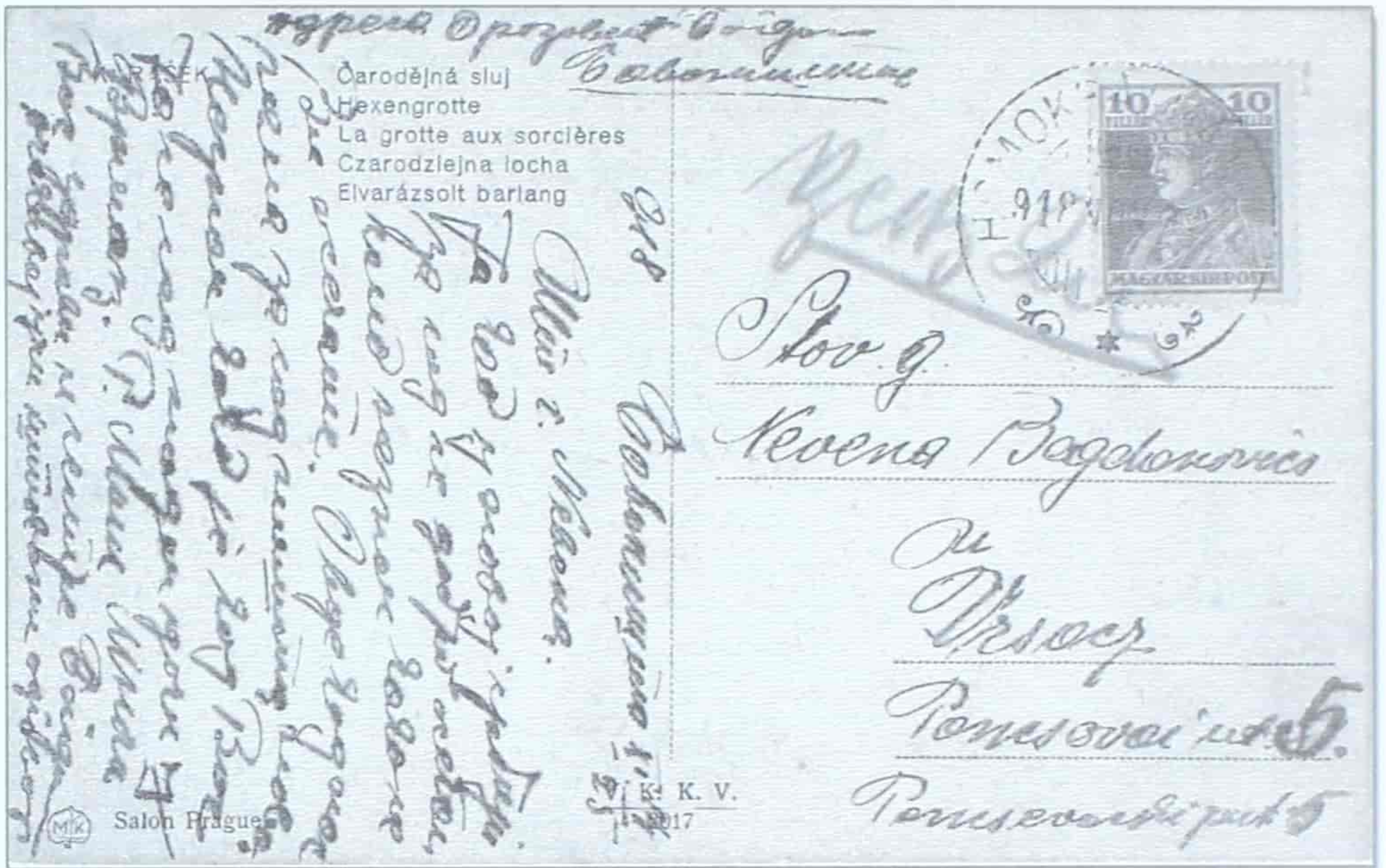

Ilustrovana dopisnica upućena u Oršavu, frankirana prema tarifi, cenzurisana u Temišvaru. Na žigu nije jasan datum otpreme. Sudeći po frankaturi - 30 fil. koja je važila od 1. jula i srpskom cenzurnom žigu u Temišvaru koji je povučen iz upotrebe 27. jula, dopisnica je bila u opticaju u periodu 1.-27. jula 1919. godine

Lepa razglednica, sa dosta jasnim temišvarskim cenzurnim žigom, uredno prošla kroz propisanu poštansku manišulaciju, mogla je da nađe mesto u zbirci svakog sakupljača.

Nekome to nije bilo dovoljno. Procenio je da karta može da bude još lepša i - skuplja, pa je pored ispravno upotrebljenog temišvarskog cenzurnog žiga otisnuo još jedan i to austrijski (ili nemački) žig "ZENZURIERT". Znao je, svakako, autor ove tvorevine da u to vreme, na toj teritoriji nije bilo austrijske cenzure, pa je ovaj svoj žig povlačio i razmazao, verovatno želeći da stvori utisak kako se ovde radi o cenzurnom žigu iz Oravice "CENZURIRANO", koji je u to vreme bio u upotrebi na toj teritoriji (videti sliku na str. 69). Učinio je to vrlo nespretno, tako da je sasvim jasno da je ovo očigledan i grub falsifikat.

Karta je kupljena na jednoj aukciji.

Rukopisna oznaka "CENZ" i paraf cenzora na razglednici upućenoj iz Bavaništa (Homokbalványos) u Vršac, 25. novembra 1918. godine

Rukopisna oznaka "CENZ" i paraf cenzora na ovoj karti nisu autentični, odnosno nisu iz perioda kada je karta bila ekspedovana iz Bavaništa u Vršac. Dopisani su kasnije.

U Bavaništu nije bilo cenzurnog ureda, a u Vršcu je upotrebljavan poznati vršački pravougaoni cenzurni gumeni žig (pokazan na stranama 49 i 50).

Postoje danas metode, sigurne i relativno jeftine kojima se može analizirati trag olovke ili mastila na hartiji. Hemijski sastav srži (mine) pisaljke, crne ili u boji i mastila, nije sada isti kao onaj iz 1919. godine. Zavisno od stepena oksidacije, može se tačno utvrditi koja je linija povučena olovkom ili mastilom iz vremena 1918/19. godine, a koja je povučena kasnije.

Ova dopisnica, uredno poštanski otpremljena, bila bi zanimljiva kao dokument i po tome što je prošla bez cenzure. Sada je zanimljiva samo kao falsifikat.

Karta je prodana na sastanku filatelista u Beogradu 1999. godine.

*

*

*

Trebalo bi da sakupljači pregledaju pisma i dopisnice u svojim zbirkama i sumnjive primerke predaju na ocenu ovlašćenim atestatorima.

ŽELEZNIČKA POŠTA U SRBIJI U VREME NEMAČKE OKUPACIJE 1941-1944

Dr Milorad Josipović

Poštanska istorija Jugoslavije odnosno Srbije vrlo je interesantna i raznolika ne samo po redovnim izdanjima maraka i poštanskih karata, provizornim izdanjima i raznim oblicima nemačkih cenzura nego i po lokalnim karakteristikama određenih regiona Srbije toga vremena. Međutim, pre izvesnog vremena upoznao sam i jednu do sada nepoznatu granu poštanske istorije toga vremena. Konkretno, u prodaji su se pojavila železnička pisma, bez poštanskih oznaka, koja je železnica koristila u internom saobraćaju za vreme rata.

Naime, radi se o dve vrste tipskih pisama koja se označena kao EKSPRESNA PISMA i TELEGRAM-PISMA. Korišćena su za slučajeve »prijava o vanrednom događaju«, sa napomenom: »otpremiti prvim vozom i uručiti odmah«. Ova pisma su adresovana na Direkciju državnih železnica ili na šefa saobraćajne službe. Ova tipska pisma u najverovatnije pripremljena još pre početka rata, ali su korišćena u celokupnom ratnom 1941-1944. Na njima je naznačeno iz koje su železničke jedinice tj. stanice upućena, s tim što je pečat stavljan na aversu pisma, a ređe na unutrašnjoj strani pisma. Naravno, na svakom pismu je naznačeno gde se šalje, odnosno kojoj najbližoj većoj železničkoj stanici. Ono što je karakteristično na njima je da u opisu događaja – nesreće nije istaknuto zašto i kako je do toga došlo, već se samo konstatuje da se incident dogodio i kolika je materijalna i ljudska šteta. Može se pred-

Пријава о ванредном догађају

Број 50

Жиг јединице
ТРЕБУШАНИ
TRBUSANI

Експресно писмо

Саобраћајном Контролом
дирекцији држ. жел.

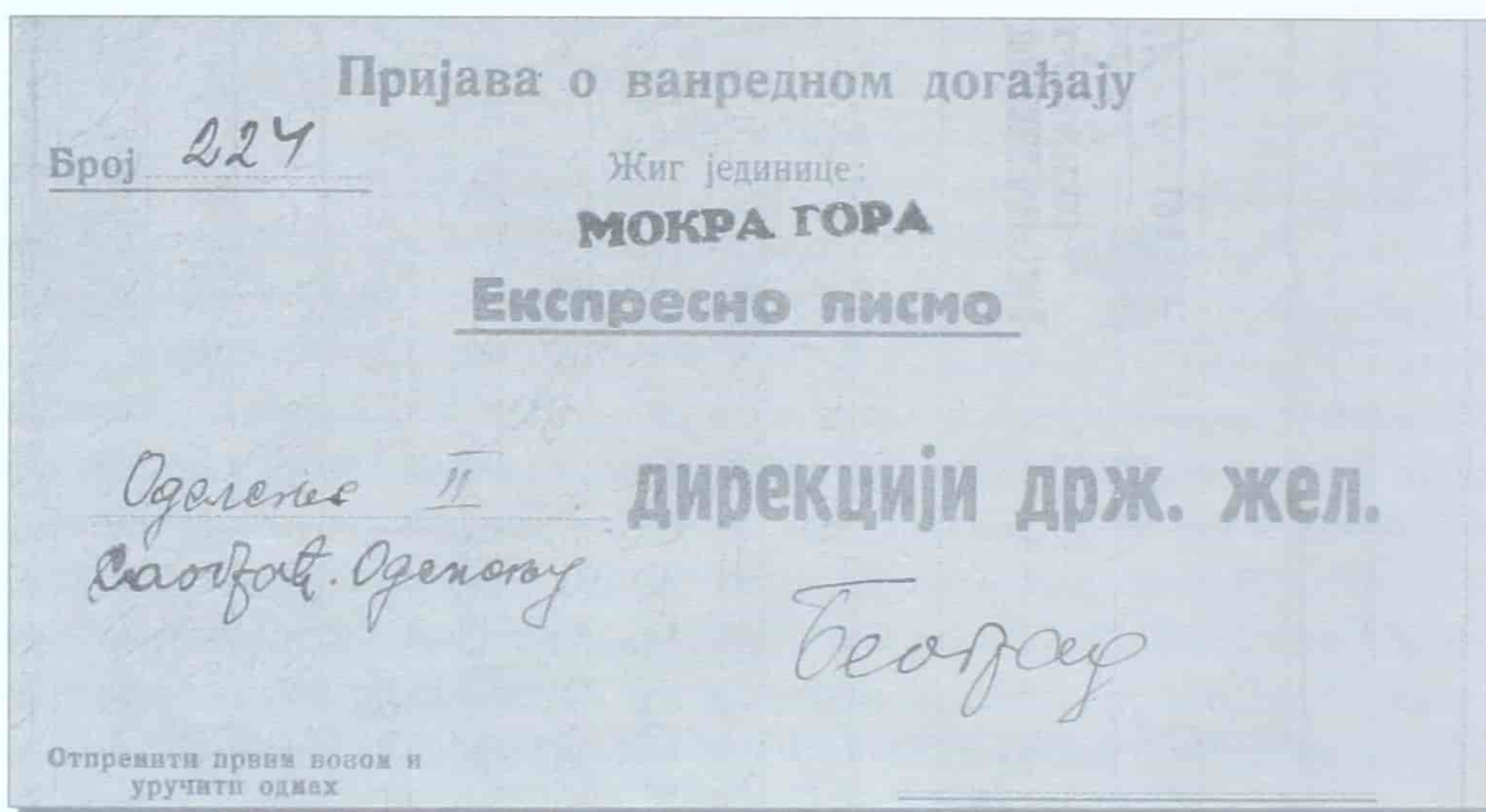
Ужице

Отпремити првим возом
и уручити одмах

postaviti da je ovako postupano da se ne bi izričito navele moguće diverzantske akcije protiv okupatora, mada je veći broj nesreća bio veoma trivijalnog karaktera.

Pisma su štampana u tri varijante boja: crvenoj, smeđoj i crnoj boji. Najverovatnije da bi se razlikovale direkcije ili je bilo naknadnih štampanja pa je upotrebljena boja koja se zatekla.

Interesantno je napomenuti da su u nekim slučajevima korišćena improvizovana pisma, pisana rukom, sa naznačenom polaznom stanicom. Na jednom broju pisama postoje tipski žigovi i sa nemačkim tekstom, ali ne kao cen-

zure, već kao oznake poštanskih opredeljenja. Najzad, na jednom broju pisama je ručno dopisano da se pismo šalje saobraćajnom kontroloru lično ili ložionici određene direkcije.

Što se tiče odnosa okupacionih vlasti i Železnica, primećuje se da nisu povučeni iz upotrebe žigovi Kraljevine Jugoslavije sa njenim grbom, iako ova država više nije postojala. Na kraju, ova pisma su korišćena samo na teritoriji Srbije (sa Banatom), a ne i van ove teritorije.

Mislim da su ova pisma kolekcionarski interesantna za sakupljače pošte sa teritorije Srbije i da upotpunjavaju široku lepezu poštanskih jedinica na ovoj teritoriji. Kako do sada nisu registrovana ni u jednom katalogu (domaćem ili stranom) mislim da će ovaj prikaz doprineti celovitijem poznavanju ove značajne oblasti.

PREPISKA GOLOOTOČANA KAO FILATELISTIČKI MATERIJAL

Milan Vukosavljević i Vojislav Begović

Uvod

Do sada, u filatelističkoj literaturi nije obrađivana prepiska političkih osuđenika u periodu rezolucije Informbiroa. Ovaj tragičan period naše istorije ostavio je duboke tragove u svesti mnogih ljudi, a naročito porodica Golootočana. Sačuvan je mali broj poštankih dokumenata.

Nedavno, na jednoj domaćoj aukciji ponuđeno je nekoliko dopisnih karata golootočke prepiske i sve su lako promenile vlasnika. Ne malo iznenađenje za nas predstavljalo je objavljivanje fotografije u podgoričkoj »Pobjedi«, u feljtonu o Golom otoku, na kojoj se vidi poštanska tabla sa napisom »PTT / GOLI OTOK / Zadnja pošta Goli Otok«.

Tragajući za poštanskim materijalom i drugim dokumentima, koji bi ukazali na postojanje organizovane poštanske službe u ovom i sličnim logorima, sproveli smo odvojena istraživanja. U jednom momentu objedinili smo sve do čega smo došli u celinu koju čini ovaj rad.

U istraživanju smo pošli od činjenice da se prepiska osuđenika sa porodicama odvijala kroz postojeći poštanski sistem, ali i da su postojale posebnosti. Upoznavanje sa njima čini jednostavnijim prepoznavanje materijala koji pripada ovom području. Pregledali smo ograničen broj originalnih dopisnica, koje su tokom trajanja istražnog postupka (u različitim zatvorima) i izdržavanja kazne (na Golom otoku) zatvorenici slali svojim porodicama ili primali od njih. Prema našem mišljenju postoji više razloga zbog kojih je ovo područje ostalo filatelistički neistraženo. Ipak, dva su najzančajnija: prvi, kod većine golootočana po izlasku iz zatvora postojala je želja da se pošta koju su porodice sačuvale uništi i drugi, filatelističko »čeprkanje« izgledalo je sasvim neinteresantno zbog nepostojanja naročitih poštanskih žigova i drugih obeležja poštanskih manipulacija. Postoje i drugi nefilatelistički razlozi (uglavnom političke prirode). Međutim, pojava dopisnica golootočke prepiske na filatelističkom tržištu ponovo je oživela ovu zapostavljenu temu i dala nadu da će ovo područje biti filatelistički proučeno i objašnjeno.

Istorijski deo

Rezolucija IB-a (1948.) je poslužila kao povod za jednu od najvećih čistki u istoriji KPJ. Politbiro i kompletna nomenklatura Partije našli su se pred pitanjem: šta raditi sa ljudima koji su bili ili su mogli biti smetnja za održavanje postojećeg partijskog sistema. U odgovoru na ovo pitanje nastali su logori za ibeovce. U Bileći i na ostrvima Sveti Grgur, Ugljan i Goli otok, za muškarce, a za žene u

tara do primorja. Transport osuđenih iz istražnih zatvora do luke Bakar nije bio ništa humaniji nego što je bio onaj ratnih zarobljenika od sabirnih do definitivnih logora. Iz luke (Bakar), zatočenici su prevoženi brodovima do ostrva, najčešće Punatom.

Na susednom ostrvu Sveti Grgur postojala su četiri logora: dva muška i dva ženska, ali ne istovremeno.

Na Golom otoku ništa nije bilo prepušteno slučaju

Jedno od drastičnih osujećenja (pored sna, hrane, vode, ljudskih kontakata) bilo je uskraćivanje mogućnosti dobijanja vesti o rodbini. Ipak, posle preispitivanja logoraš je sticao pravo članstva u kolektivu kojim se pošteđuje individualne patnje; od tada je izložen samo kolektivnim oblicima šikaniranja.

Članovi kolektiva sticali su pravo da pišu svojim porodicama, po nahodjenju sobnog starešine, dopisnicom uniformnog sadržaja koji je glasio:1

Dragi moji, ne brinite za mene. Dobro sam i zdravo. Partija o nama vodi računa da se sa puta izdaje zemlje i Partije vratimo na častan put kojim nas vodi naš veliki Tito. Titova ljubav prema nama je velika. Tito vodi brigu o nama kao što to čini i o vama na slobodi. Vratićemo se preporođeni. čekajte i radujte se što ćemo uskoro doći . . .

U nekim od logora Golotočanima je, pod pretnjom bojkota, bilo zabranjeno posedovanje bilo kakvog pribora za pisanje. Olovke su dobijali od sobnog starešine samo i jedino da bi mogli napisati šablonsku dopisnicu kući . . .2

Skoro bez izuzetka sva prepiska sa Golog otoka i ka Golom otoku išla je na dopisnim kartama. Dopisnice su po svojoj prirodi ogoljene i kao takve pogodne za upotrebu u ovakvim okolnostima. Zapažamo, da se u želji zatvorenika da napišu što više teksta ekonomisalo sa svakim milimetrom malog prostora za pisanje. U jednom slučaju prebrojali smo čak 28 redaka sa petnestak reči u svakom redu, dakle dovoljno za jednu kraću pripovetku.

Vratimo se, za trenutak, fotografiji iz uvoda: »PTT / GOLI OTOK / Zadnja pošta Goli Otok«. Tokom našeg rada ili bolje rečeno intenzivnog traganja od

najmanje četiri godine (s malim prekidi- ma), nismo videli ni jednu pošiljku adresovanu prema napisu na tabli. Isto su nam potvrdili filatelisti kojima je takođe ova oblast bila na izvestan način bliska. O čemu se onda radi? Kome je bio potreban »fantomski napis?«. Na ovo i mnoga druga pitanja pokušaćemo da odgovorimo našim člankom.

Poštanski promet

Celokupna prepiska između zatvorenika i njihovih porodica može se podeliti na četiri grupe:

- ☑ Pismonosne pošiljke koje su pritvorenici slali svojim porodicama u toku trajanja istražnog postupka (pre izricanja presuda i upućivanja na Goli otok);
- ☑ Pismonosne pošiljke koje su slale porodice svojim članovima u periodu istrage;
- ☑ Pismonosne pošiljke koje su zatvorenici slali svojim porodicama sa Golog otoka;
- ☑ Pismonosne pošiljke koje su porodice slale svojim članovima u toku izdržavanja kazne na Golom otoku.

Pošiljke prve grupe

Izabrali smo da prikazemo nekoliko objekata tipičnih za ovu grupu:

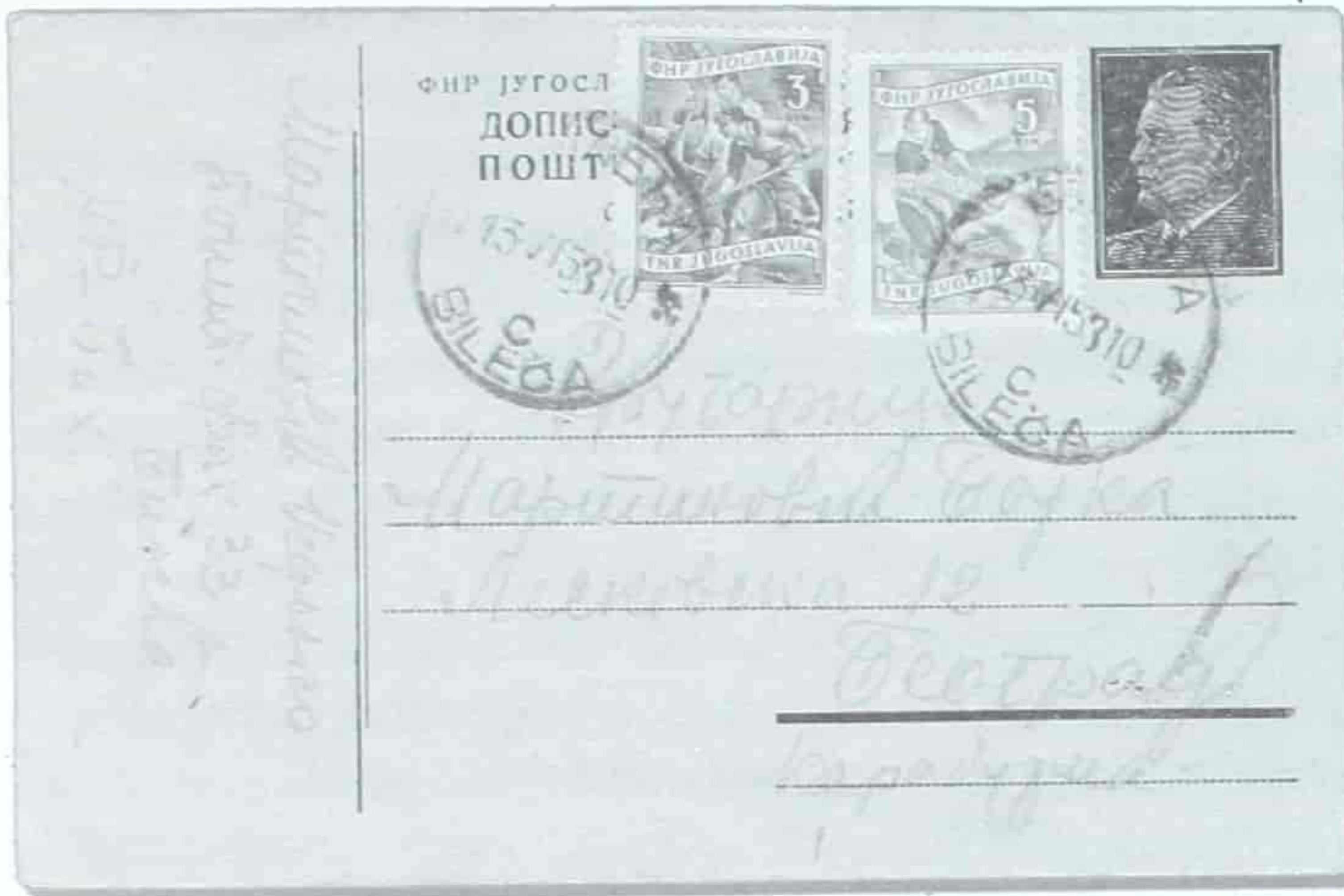
1951. (8. X) Dopisna karta upućena od strane pritvorenika porodici u Beogradu. Kao adresa pošiljaoca navedeno: . . . »poštanski fah 45/II / Beograd«;

Upotrebljena dopisna karta (Mi. P 131) je zanimljiva i u pogledu manipulacije, jer je zbog nedostajuće frankature od 8 dinara (poštarina je bila 10 dinara a karta je nosila samo 2 dinara) naplaćen dvostruka nedostajuća frankatura od 16 dinara, s tim što su u nedostatku porto maraka odgovarajuće vrednosti upotrebljene dve franko marke od po 3 dinara.³ Međutim ovde, pre svega, ukazujemo na mogućnost javljanja porodici iz istražnog zatvora, pre upućivanja na Goli otok. Od manipulativnih oznaka koje bi ukazivale na cenzuru ili neku manipulativnu poštansku oznaku nalazimo broj »103« upisan crvenom olovkom.

1953. (13. VI) Dopisna karta (Mi. P 131) upućena od strane pritvorenika porodici, iz Bileće za Beograd. Nedovoljna frankaturna vrednost upotrebljene karte (2 dinara) nadoknađena je franko markama od 3 i 5 dinara, do pune cene za dopisnicu od 10 dinara već u

pošiljanju. Na prostoru za adresu pošiljaoca napisano je: . . . »pošt. fah 33 / Bileća / NR BiH« Crta crvenom olovkom ostavlja prostor za nagađanja u kojoj je funkciji!? Na reversu dopisnih kartata koje su pritvorenici i zatvorenici koristili otiskivan je pečat sa linijama na kojima je bilo dozvoljeno pisanje.

Na pismu (masovni koverat Mi. U 29) takođe poslatom iz Bileće za Beograd (23. I 1953. godine) na reversu pronalazimo adresu pošiljaoca . . . »poštanski fah 33/ Bileća. Vrednosna oznaka masovnog koverta (3 dinara) u odredištu dopunjena nedostajućom frankaturom od 12 dinara (3

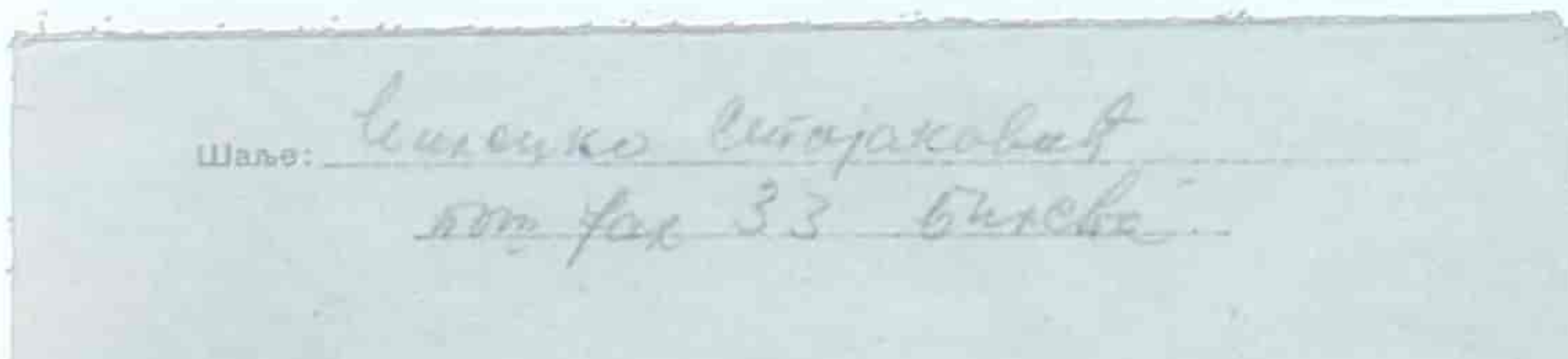
+ 12 = 15 dinara što je odgovaralo ceni za obično standardizovano pismo u unutrašnjem saobraćaju. Da li je poštanski fah (pregradak) broj 33 bio rezervisan za ovu vrstu korisnika poštanskih usluga? Mislimo da jeste. Za tako nešto su postojali razlozi koji su izvan interesa ovoga rada.

Za analizu poštanskih objekata prve grupe (prema našoj podeli) po mnogo čemu karakteristične su dve dopisne karte, rekli bismo, tipične za raz-

Sl. 4

matranje pošiljaka ove grupe. Na ovim dopisnicama ne postoje tragovi poštanskih žigova pa nije moguće utvrditi na kojoj je pošti dopisnica primljena za pošiljanje. Prema sadržaju dopisnih karata vidi se o kojoj kategoriji korisnika je reč. Na mestu za adresu pošiljaoca navedeno je: . . . Beograd IV / pošt. fah 45 / I«. Karte su pisane u razmaku od mesec dana (jula i avgusta 1951.) kada je još uvek

važila cena za dopisnicu u unutrašnjem saobraćaju od 2 dinara.

Neobična je rimska oznaka broja pošte »Beograd IV«. Da li je u pitanju samo pogrešna upotreba rimskog broja umesto arapskog ili nešto drugo? Tražeći odgovor na ovo pitanje pregledali smo kolateralni materijal i pronašli pismo – masovni koverat (Mi U 21/II) upućeno iz Niša (16. I 1950) privatnom licu u Beograd sa navođenjem titule primaoca: »fin. revizor Min. Nar. Odbrane« na adresi Beograd IV /Vojvode Dragomira 25. Da li je rimsko četiri (Beograd IV) samo oznaka rejona koja olakšava uručivanje pošiljke i kao takva se ne može dovoditi u direktnu vezu sa pošiljka-ma ove vrste, ili je to bila pošta preko koje je usmeravan saobraćaj političkih osuđenika u periodu Rezolucije IB-a?

U zaključku možemo sa velikom sigurnošću tvrditi da su poštanski pregraci 45/ I i 45/II Beograd IV bili namenjeni samo ovoj kategoriji korisnika (prিতvorenici-ma i njihovim porodicama), a pismonosne pošiljke nisu bile obeležavane od strane cenzure.

Pošiljke druge grupe

Ovu vrstu pošiljaka nismo pronašli, ali je sigurno da postoje. Na to ukazuje dopisnica koji je pritvorenik poslao porodici, u kojoj potvrđuje prijem njihove karte. Na kraju, navođenje adrese pošiljaoca na kartama poslatim iz zatvora upućuje na zaključak da je porodicama bilo dopušteno da pišu na navedene adrese (npr. pošt. fah 45/I / Beograd IV). Postavlja se pitanje da li je rimski broj »I« (ili »II«, ili . . .) bliže locirao zatvorsku jedinicu u kojoj je lice bilo pritvoreno ili ima neki drugi smisao?

Pošiljke treće grupe

Pošiljke koje su zatvorenici slali porodicama išle su preko pošta BAKAR, RIJEKA, LOPAR, . . . Ove pošte su samo uslovno bile prijemne.

Pošta BAKAR, u ovom primeru, imala je ulogu sabirne pošte. U periodu 1950-1953. godina (pošiljke koje su nam bile dostupne su iz toga perioda) pošta BAKAR je koristila dva tipa žiga:

a) Dvokružni, promera 29/19 mm, sa mostom u sredini koji sadrži oznake dana, meseca (rimski broj), godine (dve cifre) i časa. Ime pošte ispisano je latinicom (gore) i ćirilicom (dole). Levo i desno u kružnom segmentu, po sredini mosta nalaze se ukrasne zvezdice; (sl. 4)

b) Jednokružni, promera 29 mm, bez mosta, u sredini sa oznakom dana, meseca (rimski broj), godine (dve cifre) i časa. Ime pošte ispisano je latinicom (gore) i ćirilicom (dole). S obe strane datuma postoje ukrasne tačke.(sl. 5)

Žig pošte Bakar i poštanski fah (naveden na mestu za adresu pošiljaoca) potvrđuju da se radi o pošti golotočkih zatvorenika.

Postavlja se pitanje: kakva je uloga slova (»B«, »C«, »F«, . . .) uz broj faha? Da li postoje još neke slovne oznake (»A«, »D«, »E«, . . .) i kakva je njihova uloga. Naravno, o ovome možemo iznositi različite pretpostavke. Jedna od njih je da su slovne

oznake olakšavale posao razvrstavanja pošte (na logore i po barakama)? Videli smo da je na Golom otoku bilo nekoliko logora. Međutim, zatvorenici su mogli da primaju poštu u veoma ograničenom obimu. Ako se to zna, postavlja se pitanje: da li je uopšte postojao problem sortiranja toga - relativno malog broja dopisnica? Ako je i bilo takve potrebe, onda je logično pretpostaviti da su pošiljke razvrstavane po logorima i paviljonima (barakama). U tom slučaju slovne oznake mogle su biti od koristi.

Karakteristično je da je na dopisnicama uvek uredno ispisivan datum pošiljanja, ali ne i naziv mesta iz koga se piše. Sve dopisnice su bez oznaka pregleda cenzure, iako je cenzura postojala i veoma strogo sprovedena.

Do 1. novembra 1951. godine, cena za dopisnicu u unutrašnjem saobraćaju bila je dva dinara, posle čega je povećana na deset dinara. Sve dok se nije pojavilo pomoćno izdanje dopisnih karata (10/2 dinara, crveni i crni pretisak), u prometu je korišćena stara dopisna karta od dva dinara dodatno snabdevena nedostajućom frankaturom ili sa oznakom »T« za primaoca koji je platio dvostruku nedostavjuću poštarinu.

Dofrankiranje dopisnih karata markama verovatno nije bilo dozvoljeno zatvorenicima. Postojala je mogućnost da se na prostoru gde se marka lepi, napiše neka poruka koja bi lepljenjem marke bila sakrivena. Nije teško isključiti ovakvu mogućnost, sa gledišta zatvorenika, ali svakako ne treba gubiti iz vida da jedna rigidna kontrola kakva je postojala na ostrvu ništa nije prepuštala slučaju. Zato možemo pretpostaviti da je dolepljivanje maraka vršilo neko odgovorno lice.

Копирати, у мизички иакоже нека се билие заводи... или иакоже го-
 је кити хотително нека решење и за Клавер - уједињено године
 негоднијешо за нека крајини од копувалце јавне - како га одаг-
 бе могу саване уједино и владатеи. Сага, иако ише, уједино
 мимеј уредо нека, уједино ово некако некако: 2. Јорјебат
 - Политичка и економија партизанске војске у Југославији у периоду од
Зроби свесног рош! "Синдикатски покрет 1903-1912 у Србији,
 Српској, Словенској, Босни и Херцеговини". III. Кауцеровит -
 "Прве самосталне партизанске организације у Србији". Шарас
 "Историја партизанске војске у Б и Х од Аустријског војског ове-
 тацијон". 2. Јорјебат - О партизанској војсци у Балканској и
Б. Ј. Јавит - Југословенска војска у Б и Х 1906 "Шрета Шрета" -
 уједино II" део. - У јорјаг мота државна мота га

Sl. 5

Sl. 6

нека у јавној пракси и пракси. Покушајте не уједино неке... Југа го-
 је кити све те билие организације, мислим на ову, на, на на-
 - као снажна и мила јелица.
 Свакога рупина на нека превасинтавалу, уједино
 - не уједино све негоднијешо, нека ијајиница брје неке, карора
 и Шарјеје, јерине револуционерне Шарјеје, Шарјеје која ија-
 јерје сајујиница брје организација некако - рејерје -
 мота ојелие у јавној пракси свато мота евојиница и неке -

Interesantan je sam postupak javljanja osuđenika porodicama - pisanjem dopisnih karata.

Postojale su dve mogućnosti: prva, kada je zatvorenik sam pisao tekst na dopisnoj karti, bez kontrole, znajući šta sme da napiše ako hoće da dopisnica stigne do njegove porodice. Svaki osuđenik je znao da postoji kontrola onoga što je napisao, a ako ima nešto sumnjivo da će snositi posledice. Druga mogućnost bila je kada je osuđenik pisao tekst na dopisnoj karti uz kontrolu ovlašćenog lica. Ovakav postupak postojao je ne zbog mogućnosti da osuđenik napiše nešto nedozvoljeno, već da bi se zatvoreniku diktiralo šta treba da napiše. Takvi tekstovi su vrlo ponižavajući i nečovečni. Da bi sadržaj bio ubedljiv i izgledao kao da je pisan svojom voljom, ostali deo teksta bio je stereotipan. Kao ilustracija mogu poslužiti dve dopisnice sa sadržajem »po diktatu«. Iz teksta jednog zatvorenika vidi se da on u dva navrata traži da mu se pošalju knjige i pri tome precizno navodi naslove tih knjiga, pisce pa čak i izdavača! Zar je on tamo bio tako dobro informisan? Tražene knjige bile su ideološkog sadržaja. Iz ovoga neko može pomisliti da su zatvorenici dobijali i pakete!? Možda i jesu, ali samo uz dozvolu i po diktatu šta da se pošalje.

Raspolažemo sa dve dopisne karte sa adresom pošiljaoca: poštanski fah 12-C i žigom prijemne (tranzitne) pošte Bakar (poništene različitim žigovima pošte Bakar). Karte nose oznaku »T« zbog nedovoljne frankature (važeća frankatura bila je 10 dinara). Odredišna pošta (Beograd) portira pošiljke porto markama u visini dvostruke nedostajuće frankature. Međutim, ove marke su skinute (odlepljene) sa pošiljke. Na jednoj od njih je vidljiv trag odlepljene marke a na obema trag žiga pošte Beograd 2 sa kojim su bile poništene. Mišljena smo da je porodica odlepila marke očekujući da ispod njih nađe neku poruku. Deluje nelogično, ali ne mora svako da zna pravila poštanske službe. Na obe pošiljke, mastiljavom olovkom – istim rukopisom, ispisan je broj »81« Karte su upućene u razmaku od približno dva meseca. sasvim je izvesno da je broj upisalo neko službeno lice. Samo, u kojoj funkciji? Da li ovlašćeni poštanski službenik (u prijemnoj ili odredišnoj pošti) ili lice zaduženo za to na Golom Otoku.

Ovom drugom mogućnošću prepostavili smo da je na ostrvu postojalo poštansko odeljenje. Poštanski službenik u tome odeljenju, da tako nazovemo odgovorno lice, sigurno je bio čovek postavljen od strane vlasti koji je postavljne zadatke obavljao po službenoj dužnosti. Uzećemo da je to lice frakiralo pošiljke koje su zahtevale dopunsku taksu. Kontrolu sadržaja ovih pošiljki, u varijanti kada ih je pisao pošiljalac (samostalno), vršila su lica sa iskustvom, kojima ne bi smelo ništa da promakne. Verovatno su ova lica posle pregleda pošiljke istu predavala pomenu- tom poštanskom službeniku. Poštanski službenik je posle poštanske obrade pošiljku predavao prijemnoj (tranzitnoj) pošti u Bakru, gde je vršeno njihovo poništavanje i dalja ekspedicija. Iz datuma na pošiljkama i datuma na žigovima pošte Bakar vidljive su razlike od 10 do 15 dana. Na primer: pošiljka je napisana 29. 3. 1952, a žig pošte Bakar nosi datum 15. 4. 1952. Iz ovoga se vidi da su pošiljke relativno

dugo zadržavane, da kažemo na prijemnoj pošti. Jedan od razloga može da bude: zbog potrebe njihovog detaljnog pregleda (kada ih je bilo u većem broju), a drugi, koji nam izgleda verovatniji, da su nošene ubakar (na kopno) kada su i druge službene potrebe iziskivale odlazak u Bakar.

U dokumentaciji raspoložemo i sa tri dopisne karte upućene od strane osuđenika koji kao svoju adresu navodi poštanski fah 12-C. Uštampana vrednost na upotrebljenim kartama je 2 dinara (plava, M. Tito) pa su su dofrankirane markama nominalne vrednosti od 8 dinara (do pune cene za dopisnu kartu u unutrašnjem saobraćaju – 10 dinara). Žigovi pošte Bakar na ovim kartama (oba tipa) oštećeni su zbog skidanja maraka. Mislimo da je marke još na Golom otoku zalepio pomenu ti poštanski službenik, a pošta Bakar ih je poništila svojim žigom (nedostaje deo žiga koji je bio na odlepljenoj marki). Marke su verovatno odlepljene od strane porodice koja je kartu primila sa već izrečenom pretpostavkom o svrsi toga odlepljivanja.

Istoj grupi pripada i dopisna karta otpremljena sa pošte Rijeka (18. III 1955.) za Orlovat (Banat). Uštampana vrednost osnovne karte precrtana i stavljeno »T«. Na drugoj adresnoj liniji ispisan broj »10« (verovatno poštanska manipulativna oznaka), a na mestu za adresu pošiljaoca: . . . »poš. fah 391 / Rijeka«. Prostor za tekst na poledini karte snabdeven je linijama na kojima je ispisan tekst. Reč je poštanskom pregratku koji pripada jednom od logora na Golom otoku.

Kao napomenu recimo i to da su pošiljaoci (zatvorenici) često pored svoga imena, umesto pune adrese ispisivali tekst: »adresa ista« ili »adresa stara«. Procenite sami da li je ovaj na izgled beznačajan detalj otežavao ionako skromnu prepisku sa porodicama.

Zapažamo da primerici golotočke pošte koje smo mi videli nisu u stanju prvoklasne očuvanosti (kvaliteta).

Još jedna dopisna karta (Mi. P 136, 10 dinara, zelena), sa istom adresom pošiljaoca, ali sa žigom ambulante pomorske pošte (11. VI 55 / Rab – Rijeka / 356), u ovom slučaju prijemne pošte, potvrđuje da je deo golotočke pošte usmeravan preko

Pošiljke četvrte grupe

Poštanski objekti koje smo svrstali u četvrtu grupu osvetljavaju ovu filatelističku temu iz još jednog ugla.

Pogledajmo dopisne karte upućene na odredišnu poštu Bakar (poštanski fah 12-C i 12-B). S obzirom da je frankatura dopisne karte (2 dinara) bila nedovoljna, karta je dofrankirana sa dve marke nominalne vrednosti od 5 i 3 dinara i poništena mašinskim žigom prijemne pošte Beograd 2. Na karti je sačuvana marka od 5 dinara, dok je ona druga odlepljena. Može se predpostaviti da je cenzura na Golom otoku prilikom pregleda karte skinula jednu marku (onu od 3 dinara). Protiv ove teze govori stav jednog iskusnog ispitivača, koji kaže da je teško zamisliti da bi porodice koje su pisale zatočenicima rizikovale šaljući skrivene poruke (ispod zalepljene marke). Možemo da prihvatimo takvo razmišljanje, ali i da naglasimo da u pogledu kontrole na Golom otoku ništa nije bilo prepušteno slučaju. Ipak, u konkretnom primeru ustvrdićemo da je marka vremenom sama otpala.

Prikazaćemo još jednu dopisnu kartu (Mi P136) iz ove grupe kao primer redovnog poštanskog postupka sa ovom vrstom pošiljki. Karta nosi žig prijemne pošte Srem. Karlovci (17.VIII 53) i žig odredišne pošte Bakar (18.VIII 53). Prema tadašnjem postupanju, nije bio obavezan žig odredišne pošte na pošiljkama sa običnim rukovanjem, ali je u ovom slučaju stavljen.

Zaključak

Šta na kraju reći o načinu sakupljanja ove pošte i eventualnom pravljenju izložka. U principu, kada sakupljamo neki poštansko-istorijski materijal sigurno je da pomišljamo da izgradimo zbirku ili izložak. Za takav korak, uvereni smo, može biti korisno istraživanje koje smo obavili. Očekujemo da ćemo ovim radom pokrenuti i druge filateliste. Mi smo pratili poštansku istoriju i ništa više od toga. Postavlja se pitanje kako izložiti ovaj specifičan materijal? Koji su sve pristupi mogući? Jedan od njih primenili smo u ovome radu, kada smo sve objekte razvrstali u četiri grupe. Postoji niz problema koje bi trebalo rešiti prilikom javnog izlaganja ovoga materijala. Jedan od njih je prikazivanje objekata sa njihovom punom adresom. Prošlo je pedesetak godina od tih događaja, ali je sve još vrlo sveže. Možda bi adrese valjalo prekriti? To navodimo ne zbog toga što bi danas neko upro prst u nekoga, jer svi znamo pravu istinu, već zbog toga da se zaštite potomci ovih nesrećnika od eventualnog bola i tuge podsećajući se na te strašne dane.

Autori se zahvaljuju dr Jovanu Veličkoviću, dr Mirku Caranu, Bogdanu Petroviću, Vitomiru Sokoloviću, Jovanu Reljinu i Darku Matejiću na pomoći pruženoj prilikom pisanja ovoga rada.

1 Petar Kostić: "Psihološka anatomija Golog otoka" studija, Beograd, 2002

2 Isto

3 Izvan segmenta koji je predmet ovoga rada, poznat je i obrnut slučaj, kada su porto marke korišćene kao franko pa je Pošta bila prinuđena da pošalje raspis (upozorenje) navodeći da je takav postupak nedozvoljen.

DOPLATNE MARKE CRVENOG KRSTA I NJIHOVA UPOTREBA 1976 - 1991

(nastavak iz prethodnog broja)

Milan Vukosavljević

Aktivnost Pošte posle prekida saradnje ZJPTT i Glavnog odbora Crvenog krsta

U prvom delu naveo sam da je Pošta striktno premenjivala Zakon, kojim je bila uređena upotreba doplatnih maraka Crvenog krsta na pismonosnim pošiljkama, ali da to više ne radi sa potrebnom profesionalnošću. Ova moja primedba se uglavnom odnosila na izostavljanje najosnovnijih saopštenja u njenim službenim glasnicima. To su podaci o vremenskom terminu "Nedelje Crvenog krsta", o tome ko je oslobođen a ko nije od plaćanja ove doplatne takse i konačno kolika je nominalna vrednost doplatne marke. Odsustvo ovih službenih podataka pokazaće se naročito značajnim u poslednjim godinama ovog perioda.

S obzirom na iznesenu okolnost, koja nije bila bez uticaja u postupanju sa doplatnim markama Crvenog krsta, potrebno je bilo naći zvanična dokumenta o eventualnim novim propisima i promenama.

Pregledom PTT Vesnika našao sam neke raspise - saopštenja koji nam ne govore mnogo o postupcima sa markama Crvenog krsta.

U PTT Vesniku br. 8 za 1979. godinu, raspis br. 146 donosi "Odluku o doplatnim markama".

Doplatne marke se notificiraju kod Svetskog poštanskog saveza kao "poštanske marke", a u zemlji se tretiraju kao "doplatne poštanske marke".

Ovlašćuje se generalni direktor Zajednice JPTT da prilikom puštanja u prodaju doplatnih poštanskih maraka izda bliža uputstva o upotrebi doplatnih poštanskih maraka.

Bliža uputstva nisam našao ni u jednom broju PTT Vesnika. Možda su ona izdata interno poštama nekim aktom, što može da navode na pomisao da se postupak sa doplatnim poštanskim markama promenio u odnosu na prvobitno "Uputstvo".

Iz raznih drugih dopisa i raspisa vidi se da su administrativne obaveze Zajednice JPTT ostale iste kao i prethodnih godina. ZJPTT jedino više nije bila obavezna da obezbeđuje doplatne poštanske marke pa je tu obavezu preuzeo Jugoslovenski Crveni krst. Posledica ovoga je da »Jugomarka« više nije evidentirala ove doplatne poštanske marke u svom katalogu. Uzrok prekida saradnje je nesporazum oko visine materijalne nadoknade za učinjene usluge štampanja maraka.

Osvrt na zakone o Crvenom krstu

Sl. 1 SFRJ br. 13 iz 1976. godine, doneo je "Zakon o položaju i ovlašćenjima Crvenog krsta Jugoslavije". Ovim novim zakonom određeno je da republike i pokrajine donose zakonske propise o obavezama ubiranja i uplaćivanja doprinosa u korist Crvenog krsta. Novi zakon je izašao 2. aprila, tako da je republikama i

pokrajinama ostao vrlo kratak rok za donošenje novih zakona. Zakazana "Nedelja Crvenog krsta" bila je od 8-15 maja. Marke su štampane i distribucija je izvršena do zadnje instance, tj. PTT Organizacija. Da bi one mogle da se koriste u Srbiji je donet "poseban zakon" koji je izašao u Sl.Gl. SR Srbije br. 17/76 - 7. maja (improvizovani deo teksta iz časopisa Filatelista br. 173/78 i knjižice F.Z.O.D.M. - Dejana Tubinovića).

Zakon o uvođenju doprinosa Crvenom krstu Srbije za vreme "Nedelje Crvenog krsta"

Zakon sadrži osam članova, a za nas su interesantni drugi i treći član.

Čl. 2. Doprinos iz čl. 1 ovog zakona u iznosu od 0,20 dinara naplaćuje se u vidu posebne doplate i to:

na svaku prodatu voznu kartu u železničkom, brodskom, avionskom, međumesnom i međunarodnom autobuskom saobraćaju,

na svaku poštansku pošiljku u unutrašnjem saobraćaju osim na pošiljke novina i časopisa.

Čl.3. Naplatu sredstava iz člana 2. ovog zakona vrše organizacije koje prodaju vozne karte, odnosno obavljaju poštanske usluge.

naplata iz stava jedan ovog člana vrši se putem doplatnih maraka koje obezbeđuje Crveni krst Srbije.

Iz Zakona SR Srbije vidimo da se više ne pominju da su državne ustanove od plaćanja obavezne doplatne takse.

Iz čl.3. stav 2. vidimo da se naplata vrši putem doplatnih maraka. Znači, ukinute su doplatne karte na svim prevoznim sredstvima za saobraćaj i uvedene doplatne marke. Sada je samo pitan-

je da li su to neke nalepnice ili doplatne poštanske marke koje se upotrebljavaju u poštanskom saobraćaju?

Upotreba doplatnih poštanskih maraka lokacije – vreme

Napomenuo sam da do nekog novog Pravilnika o upotrebi doplatnih poštanskih maraka Crvenog krsta nisam došao. U vezi prvog dela ovog članka, dobio sam dobronamernu primedbu, da mnogo citiram zakone i poštanske raspise. Nažalost, to će se ponoviti i u ovom drugom delu, gde sam primoran da koristim "Službeni glasnik SRS", a uz dozvolu g. Miroslava Milanovića i "Katalog doplatnih maraka M&M" kao i različit materijal iz poštanskog saobraćaja. Napominjem da nisam došao do Službenih glasnika i do neke veće količine autentičnog poštanskog materijala iz drugih republika.

Interesantno je da u Republičkim glasnicima SR Srbije nisam pronašao, za svaku godinu posebno, vremenski termin u koji je padala "Nedelja Crvenog krsta". U opštem zakonu o Crvenom krstu Srbije iz 1979. godine u čl. 8, stav 2 piše: "Nedelja Crvenog krsta" organizuje se svake godine u mesecu maju, a "Nedelja borbe protiv tuberkuloze" u mesecu septembru u trajanju od po sedam dana.

Možda je ovim stavom, odmah predodređeno, da se ove dve "Nedelje" obavezno organizuju u navedenim mesecima, da se to ne objavljuje svake godine, a organizatorima "Nedelje" s tim što je organizatorima nedelje bilo prepušteno da sami odrede vremenske termine održavanja u dogovoru sa ZJPTT (?).

"Katalog doplatnih maraka M&M" ima dosta korisnih podataka koji služe kao

osnova da se sačini uporedni pregled poštanskog materijala i dođe do nekog saznanja. Upoređivanjem sva tri napred navedena izvora, pokušaću da izvedem neki provizorni propis tj. Pravilnik o upotrebi ovih doplatnih poštanskih maraka. Svestan sam da će tu biti dosta propusta, ali se isto tako nadam da će neko od čitalaca reagovati i te nedostatke i nepravilnosti i iz I i II dela otkloniti.

Zbog lakšeg praćenja teksta navešću godine kada su doneseni "opšti" zakoni u republikama.

Crna Gora 30.12.1976., Hrvatska 1976. (?), BiH 20.06.1977., Srbija 17.02.1979. (do ove godine radila po "posebnom" zakonu Sl. gl. SRS 17/76).

"Opšti" zakoni doneseni u 1976 i 1977. godini odnose se na "Nedelju Crvenog krsta" u 1977. godini (7-14 maj). Iz teksta g. Dejana Tubinovića ne vidi se da su i ostale republike donele "posebne" zakone za "Nedelju Crvenog krsta" u 1976. godini. Sa druge strane se navodi da su doplatne marke distribuisane svim republikama i PTT organizacijama.

Da li su one tamo mogle da budu puštene u upotrebu bez "posebnih" zakona, ostaje otvoreno pitanje?

U časopisu »Filatelista« br. 182/79. dr Branislav Novaković iznosi "Orijentacioni predlog katalogizacije" maraka Crvenog krsta i Borbe protiv tuberkuloze za period 1976-1979.

U tekstu za 1976. godinu daju se kompletni osnovni podaci koji su potrebni za katalogizaciju da bi na kraju pisalo: "U obaveznoj upotrebi od 9-15. maja 1976. godine u SR Srbiji". Ovo od "9" je trenutno nevažno ali je decidno navedeno "... u SRBIJI". Iz ovoga proizilazi da se "Nedelja Crvenog krsta" u drugim republika-

ma nije održala ako je ova doplatna marka bila u upotrebi samo u Srbiji. "Katalog doplatnih maraka M&M" navodi da su ove doplatne marke Crvenog krsta upotrebljavane u svim republikama i pokrajinama.

Poznate su mi poštanske pošiljke sa ovom doplatnom markom iz Srbije ali sam se iznenadio kada sam pronašao jednu poštansku pošiljku iz Slovenije, prijemna pošta Ljubljana, 17. 05. 1976 - mašinski žig (Sl.). Iz ovoga može da proizađe da je »Nedelja Crvenog krsta« u Sloveniji održana od 17 (ponedeljak) - 23 (nedelja) maja. Možda je i Slovenija donela neki poseban zakon za održavanje "Nedelje Crvenog krsta", ali je zbog vremenskog tesnaca u donošenju zakona to uradila nešto kasnije.

Podatke koje je naveo dr Novaković smatrao sam verodostojnim. Oni potiču iz 1979. godine, znači iz perioda kada je ova materija bila još aktuelna, pa u nedostatku službenih dokumenata, autentičan poštanski materijal je merodavan. Ja ću i dalje u članku za ceo ovaj period koristiti podatke dr Novakovića, kao i "Katalog doplatnih maraka M&M" uporedo sa poštanskim materijalom.

U 1977. godini već su se pojavile različitosti, a rekao bih i različito tumačenje i uvedene nova praksa upotrebe doplatnih maraka Crvenog krsta u republikama i pokrajinama. Štampane su tri vrednosti (0,20; 0,50 i 1,00 dinar) u tri razne boje sa istim motivom - slikom. U svakoj od republika i pokrajina korišćena je samo jedna nominalna vrednost. Nominala od 0,20 din. bila je u upotrebi u Srbiji i na Kosovu, od 0.50 din. u BiH i Vojvodini, a od 1,00 din. u Hrvatskoj, Makedoniji, Crnoj Gori i

Sloveniji. Termini za održavanje "Nedelje" se ne slažu za jedan dan. "Katalog M&M" navodi: 7-14 maj, a dr Novaković 8-14 maj.

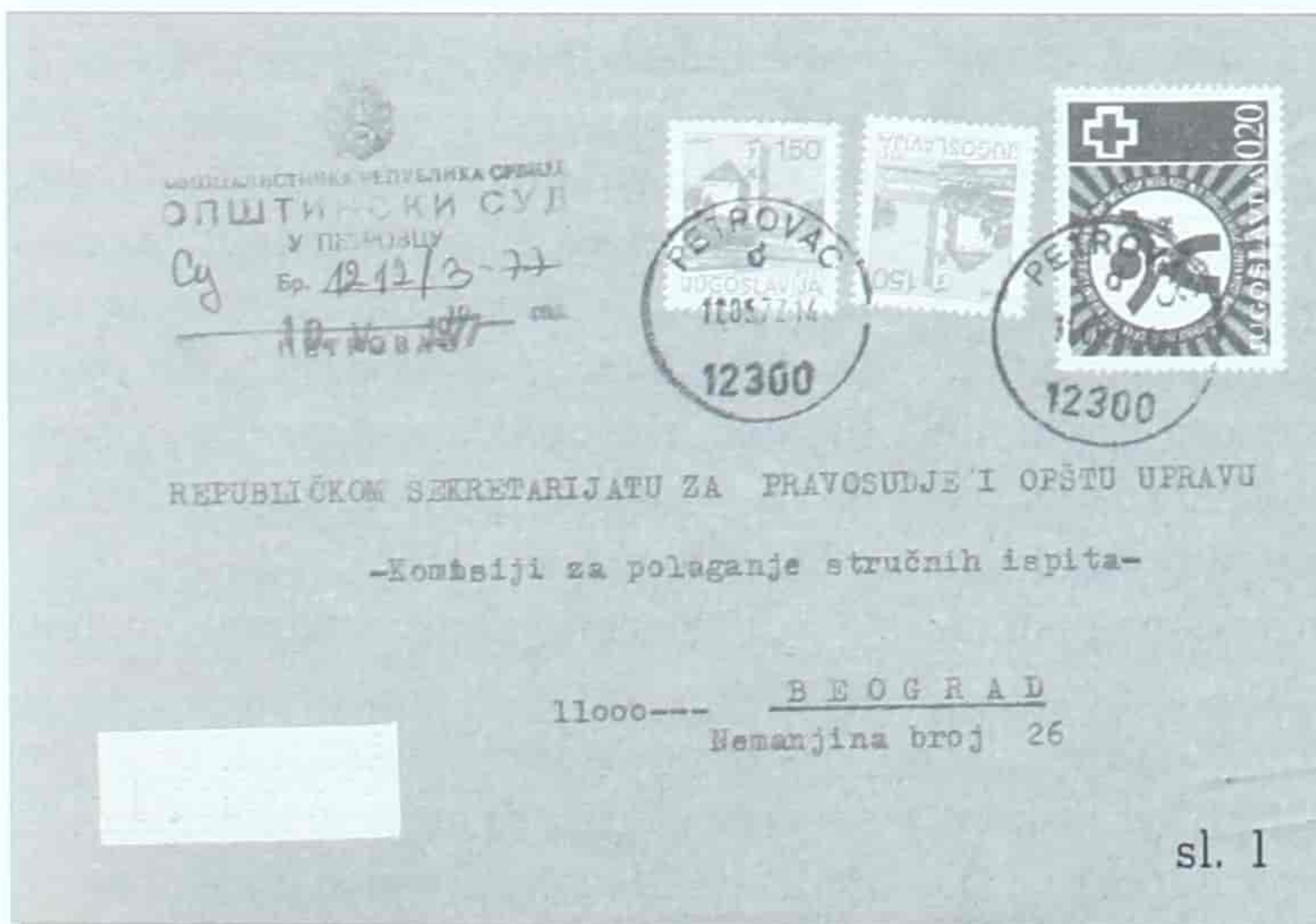
Videli smo da su Slovenija i Kosovo doneli "opšti" zakon 1978. godine. Za Sloveniju, prema podacima dr Novakovića, situacija je dosta jasna, nema je u popisu za 1976 i 1977. godinu, dok su za Kosovo ove dve godine pod znakom pitanja.

U BiH, Vojvodini i Makedoniji, "opšti" zakoni su doneti u kratkom vremenskom razmaku, posle održavanja "Nedelje Crvenog krsta" za 1977. godinu. Poseđujem poštansku pošiljku sa žigom prijemne pošte Mashovina (BiH), 06.05.1977. godine doplatna marka Crvenog krsta 0,50 dinara. Naznačeni datum ne mora da nam govori da je "Nedelja Crvenog krsta" u BiH počela nešto ranije. Nije mi poznato kakva je procedura promene datuma u žigu za novi radni dan? Da li prilikom promene datuma, prvi otisak žiga treba staviti na neki službeni dokument? Tom prilikom bi trebalo da se otkrije greška u datumu žiga za novi radni

dan. Trenutno je primarno da nam ova poštanska pošiljka sa ovom doplatnom markom potvrđuje da je "Nedelja Crvenog krsta" 1977. godine u BiH održana, iako je "opšti" zakon donet nešto kasnije, tj. posle održavanja "Nedelje". Analogno ovom primeru, možemo da prihvatimo podatke za Makedoniju i Vojvodinu.

U 1977. godini, kroz poštanski materijal naišao sam na jednu bitnu promenu u vezi sa izuzećem od plaćanja ove obavezne doplatne takse. U I delu naveo sam "Obavezno tumačenje - član 11 Zakona o Jugoslovenskom Crvenom krstu". Tumačenje se odnosilo "za pošiljke koje upućuju državni organi i ustanove". Navodim zbog potsećanja samo deo tumačenja: "... da su od plaćanja doplatne takse u korist Jugoslovenskog Crvenog krsta izuzete poštanske pošiljke koje upućuju ... opštinski organi uprave, sudovi, javna tužilaštva, javna pravobranilaštva i vojne jedinice".

U prilogu prikazujem dve poštanske pošiljke (sl. 1) upućene od strane "Opštinskog suda u Petrovcu" i "Okružnog suda u Beogradu". Prijemne pošte su Petrovac 11.05.1977. (poštanski žig) i Beograd 10.05.1977. (mašinski franko žig okružnog suda u Beogradu). Pošiljke su dofrankirane obaveznim doplatnim markama Crvenog krsta, nominalne vrednosti 0,20 dinara koje su se u to vreme nalazile u upotrebi u Srbiji i na

Kosovu. Pošta Petrovac je izvršila poništenje doplatne marke, dok je na drugoj pošiljci ona ostala neponištena. Ovakve pošiljke video sam frankirane i sa drugim doplatnim markama

(čak i sa doplatnim markama "Dečije Nedelje". Verujem da je do ove promene došlo odmah u 1976. godini. Iz zakona se takođe može videti da su samo novine i časopisi oslobođeni ove obavezne doplatne takse.

Zamolio sam autora "Kataloga doplatnih maraka M&M" za neka objašnjenja u vezi sa korišćenjem podataka iz kataloga. Interesovale su me dve stvari:

Gde je našao podatke da je termin održavanja "Nedelje Crvenog krsta" u svim republikama i pokrajinama uvek bio od 8. do 15. maja,

U katalogu se za pojedina izdanja decidno navodi koje su nominalne vrednosti doplatnih maraka bile u upotrebi u pojedinim republikama. Šta je sa onim izdanjima u pojedinim godinama gde se navodi samo termin održavanja "Nedelje" a ne i u kojoj republici ili pokrajini, dakle lokacija?

Dobio sam odgovor da su termini održavanja "Nedelje" uzeti su iz Mihelovog kataloga.

Kod ovih izdanja gde se ne navodi republička ili pokrajinska pripadnost i koje su nominalne vrednosti doplatnih maraka bile u upotrebi. Znači da su sve nominalne vrednosti za tu godinu bile u upotrebi u svim republikama i pokrajinama.

Za 1978. godinu, opet imamo dve doplatne marke sa istim motivom - slikom, ali i sa dve nominalne vrednosti: 1,00 din. i 0,20/1,00 din. Prethodna nominalna

vrednost od 1,00 din. poništena je sa tri crne linije.

"Katalog doplatnih maraka M&M" navodi da su obe vrednosti upotrebljavane u svim republikama i pokrajinama. Dr Novaković navodi podatak da je vrednost od 0,20/1,00 din. upotrebljavana samo u Srbiji i na Kosovu.

Videli smo u » posebnom zakonu« (1976. god.) čl. 2, da je obavezna doplata iznosila 0,20 din. "Opštim" zakonom (1979. god.) u čl. 9 piše da je obavezna doplata 1,00 din. Između ove dve godine (76 i 79) nije donošen neki novi zakon koji bi sadržao bilo kakve promene. Prema tome, nominalna vrednost doplatne marke Crvenog krsta u Srbiji iznosila je 0,20 din. za 1976, 1977 i 1978. godinu. Očigledno da je ceo tiraž ove doplatne marke štampan u nominali od jednog dinara, pa je za potrebe Srbije i (Kosova?) izvršen pretisak 0,20/1,00 din. Znači da je u Srbiji za 1978. godinu upotrebljavana samo jedna doplatna marka nominalne vrednosti 0,20/1,00. Termini za održavanje "NCK" u Hrvatskoj i Vojvodini razlikuju se za jedan dan - B.N.-Katalog M&M.

U 1979. godini situacija se pojednostavljuje. Imamo samo jednu doplatnu marku nominalne vrednosti 1,00 din. Upotrebljavala se u svim republikama i pokrajinama. Međutim, vremenski termini "Nedelje Crvenog krsta" u Hrvatskoj i Vojvodini ovoga puta se razlikuju za dva dana. Podaci dr Novakovića - "Katalog doplatnih maraka M&M".

Za ove četiri godine, napraviću mali rezime:

- Iz podataka i materijala sa kojim sam raspolagao, ne može se sa sigurnošću tvrditi da "Nedelja Crvenog krsta" u nekoj republici ili pokrajini nije održana.

- Državni organi i ustanove nisu više oslobođeni obavezne doplatne takse na svojim poštanskim pošiljkama na teritoriji Srbije!

- Po zakonu samo su novine i časopisi oslobođeni ove obavezne doplatne takse.

- Termini održavanja "Nedelje Crvenog krsta" nisu uvek bili isti u republikama i pokrajinama.

Oko termina održavanja "Nedelje", izneću neka svoja zapažanja, ali bih molio da se to ne shvati da mi je želja da isterujem neku svoju perfekciju, ili neko pravilo. Videli smo da se razlike u terminu kreću od jednog do dva dana. U godinama koje tek slede, ta je razlika u nekim slučajevima i znatno veća. Radi se o podacima do kojih sam sam došao na osnovu poštanskih žigova na pošiljkama. Tom prilikom sam se pridržavao i svih zakona donesenih do 1979. godine. U njima, uglavnom stoji da "Nedelja Crvenog krsta" traje sedam dana. Prva "Nedelja Crvenog krsta" u 1947. godini bila je od 1. (četvrtak) do 7 (sreda) januara - jedna puna nedelja (izraženo preko broja časova).

U periodu 1948-1954. godine "Nedelja" je (merena brojem časova) trajala osam dana, da bi od 1955-1975. (osim 1971.) po istom merilu opet trajala sedam dana.

Postoje neka mišljenja da su Pošte i posle završene "Nedelje" frankirale pošiljke doplatnim markama, onako stihijski, u kontinuitetu. Možda takvo mišljenje može da se prihvati ako je u pitanju jedan dan. Pošte su zakonom bile obavezne da u relativno kratkom roku naprave obračune po prodatim doplatnim markama i isporuče novac.

Osmi maj je međunarodni dan

Crvenog krsta. Ima logike da su se Organizacija Jugoslovenskog Crvenog krsta i ZJPTT dogovorile da "Nedelja Crvenog krsta" za svaku godinu bude od 8. do 15. maja. Verovatno postoji i neki zvanični dokument u vezi s tim. Ali, nije sigurno da neka od republika, iz nekih svojih razloga, taj dogovor nije ispoštovala.

Kada se uporede podaci dr Novakoivca i "Katalog doplatnih maraka M&M" za prve četiri godine (1976-1979) mogu se zapaziti značajne razlike.

Prilikom tretiranja termina za održavanje "Nedelje Crvenog krsta", analizirajući poštanske pošiljke, usvojio sam sledeći princip. Ako pošiljka u žigu nosi datum najmanje dva dana po završetku "Nedelje", registrovaću "Nedelju" u tabeli u novom terminu u odnosu na termin dat u "Katalogu doplatnih maraka M&M". Ako pošiljka u žigu nosi datum koji označava da je "Nedelja" počela dan ranije u odnosu na "Katalog doplatnih maraka M&M", registrovaću je takođe u novom terminu. Sve ovo treba prihvatiti kao način evidentiranja podataka, zbog lakšeg praćenja materijala, a ne kao insistiranje na promeni termina naznačenog u "Katalogu doplatnih maraka M&M". Tokom vremena, uvidom u nađeni materijal (dok se ne dođe do zvaničnih dokumenata) dobio bi se jedan provizorni pregled termina održavanja »nedelje Crvenog krsta«

U sledeće tri godine (1980-1982.) sve republike i pokrajine koriste jednu doplatnu marku iste nominalne vrednosti od 1,00 dinara, sa istim motivom - slikom. Prema istraživanju koje sam obavio vremenski termini održavanja "Nedelje Crvenog krsta" u nekim pokrajinama i republikama, ne slažu se sa podacima

navedenim u "Katalogu doplatnih maraka M&M".

Za 1980. godinu posedujem jednu vrednosnu poštansku pošiljku sa žigom prijemne pošte Pula 14.05.80. Po ovom datumu može da se izvede da je termin održavanja "Nedelje Crvenog krsta" u Hrvatskoj bio od 12. (ponedeljak) do 18. (nedelja) maja. Ne isključujem mogućnost da je Vojvodina imala neki drugi termin, s obzirom da je često pratila termine u Hrvatskoj.

U 1981. godini, javlja se ista situacija i opet su u pitanju Hrvatska i (Vojvodina).

Iz Hrvatske imam dve pismonosne pošiljke, sa dve različite prijemne pošte, Osijek i Križevci. Obe u žigu nose datum 22.05.81. Iz ovoga se može zaključiti da je "Nedelja Crvenog krsta" u Hrvatskoj bila od 18. (ponedeljak) do 24. (nedelja) maja. (sl. 2)

Godina 1983. obeležava početak jednog vrlo zanimljivog perioda upotrebe doplatnih maraka Crvenog krsta. U sledećim godinama (do 1991. godine) slika - motiv na doplatnoj marki je uvek isti, ali nominalne vrednosti po republikama su različite. Najzanimljivija je pojava da se u jednoj republici koristi više različitih nominalnih vrednosti. U ovome je naročito prednjačila Hrvatska. Možemo samo da žalimo što se tom prilikom nije svaka nominalna vrednost štampala u drugoj boji. Do ove pojave je došlo jer

su izvršna veća u Hrvatskoj, Vojvodini i Sloveniji, ovlašćena da mogu menjati nominalnu vrednost doplatnih maraka. Nekoliko godina posle, istu pojavu imamo i u Srbiji.

Od početka upotrebe doplatnih

sl. 2

maraka Crvenog krsta, prvi put se upotrebna visina njihove nominalne vrednosti vezuje za upotrebnu visinu redovne poštanske takse, ili »Zakonsku tarifu«. Odmah ću ovde dati objašnjenje zašto sam uveo izraz »Zakonska tarifa«.

Godine 1985. izašao je zakon koji je važio samo za Srbiju. Zakon određuje način na koji se utvrđuje iznos obavezne doplatne takse i dovodi ga u vezu sa visinom plaćene poštarine. Indirektno je to bilo vezano za vrstu pošiljke koju je opet uslovljavala redovna poštanska taksa. U ostalim republikama sigurno su doneti neki slični zakoni do kojih nisam mogao da dođem. Za sada jedino preko poštanskog materijala, upoređivanjem redovnih poštanskih taksi i vrstom pošiljke mogu

se izvoditi neke pretpostavke.

U 1983. godini izašle su dve doplatne marke Crvenog krsta nominalne vrednosti 1,00 i 2,00 dinara. Prema podacima iz "Kataloga doplatnih maraka M&M" ove marke su upotrebljavane u svim republikama i pokrajinama od 8. do 15. maja. Ovde želim da iznesem sumnju u pogledu tačnosti ovog podatka.

U Republici Srbiji od 1979. do 1982. godine korišćena je samo jedna doplatna marka Crvenog krsta, nominalne vrednosti od 1,00 dinara. U prvom izdanju "Kataloga doplatnih maraka M&M" navodi se da je za 1983. godinu u Srbiji i Hrvatskoj korišćena doplatna marka nominalne vrednosti 2,00 dinara, a u Crnoj Gori, Makedoniji i BiH doplatna marka od 1,00 dinara. Republika Slovenija i pokrajine se ne pominju. U drugom izdanju "Kataloga doplatnih maraka M&M", verovatno je autor došao do nekih novih saznanja, navodi se da su obe nominalne vrednosti (1,00 i 2,00 din.) korišćene u svim republikama i pokrajinama - znači i u SR Srbiji.

Sl.gl. SR Srbije od 1. juna 1984. goidne br. 20 donosi zakon o izmeni zakona Sl.gl. SRS 6/79 (to je onaj prvi "opšti" zakon) Crvenog krsta Srbije. U njemu se rečenica iz člana 9. "... plaća se iznos od jednog dinara i to: ... na svaku poštansku pošiljku u unutrašnjem saobraćaju ... zamenjuje rečju dva dinara". Ova promena bi znači važila za "Nedelju" u 1985. godini kada se i stvarno koristila doplatna marka nominalne vrednosti od 2,00 dinara, a što potvrđuje i "Katalog doplatnih maraka M&M". U 1984. godini za održavanje "Nedelje" korišćena je doplatna marka nominalne vrednosti od 1,00

dinara, što takođe potvrđuje "Katalog doplatnih maraka M&M". Zakon o promeni donesen je posle održane "Nedelje" 1. juna 1984. godine. Ako nije naknadno važio za 1984. još manje je verovatno da je važio za 1983. godinu. Znači da je u 1983. godini korišćena u Srbiji samo doplatna marka od 1,00 dinara. Uostalom, nema ni logike da se u 1982. godini koristi doplatna marka od 1,00 dinara u 1983. godini dva dinara pa u 1984 godini od jednog dinara. Doplatna marka od 1,00 dinara upotrebljavana je u Srbiji u kontinuitetu od 1979 - 1984. godine.

U ovoj godini važila je poštanska tarifa od 1.07.1982. godine. Treba reći da je poštanska tarifa bila jedinstvena za celu zemlju. Posedujem ekspresno pismo gde se prvi put susrećem sa upotrebom dve doplatne marke Crvenog krsta kao obaveznom doplatom. Pismo je sa franko nalepnicom prijemne pošte Zagreb 11.05.83 - poštanska taksa 15,70 din. Težina pisma je iznosila preko 50 gr. Elementi takse: Osnovna taksa za težinu pisma 20-50 gr. = 5,70 din za preko 50 gr. + 0,80 din = 6,50 din. Exp. 3,50 din = 15,70 din. S obzirom da su na pismu dve doplatne marke nominalne vrednosti od 1,00 i 2,00 dinara, potrebno je otkriti koju vrstu obavezne doplate predstavlja jedna a koju druga nominalna vrednost doplatne marke. Pošto ne raspolazem zvaničnim dokumentom, izneću moguće varijante.

Ako bi se odlučio za vrstu pošiljke, onda može da se kaže da za sve obične pošiljke bez obzira na težinu obavezna doplatna taksa iznosi 1,00 dinar, a za preporučene i Expres, plus 2,00 dinara. Znači, dve doplatne marke,

Ako je postojala neka "Zakonska tar-

ifa" uslovljena visinom poštarine, mogla bi da bude sledeća varijanta. Do 4,00 dinara (to bi bilo obično pismo do 20 gr.) obavezna doplata 1,00 dinar, a preko 4,00 dinara, plus obavezna doplata 2,00 dinara. Znači, opet dve doplatne marke.

Ako bi se vezivao za redovnu poštansku taksu, tu bi se zahtevalo preciznije određivanje obavezne doplate i vrlo je delikatno. To naročito važi za slučajeve kada su u nekoj Republici bile u upotrebi četiri nominalne vrednosti doplatne marke.

Iz ovog perioda posedujem i jedno pismo (obično, os. p.t. 4,00 din.) sa doplatnom markom Crvenog krsta od 1,00 dinar. Prijemna pošta je Skoplje 17.05.83. godine. Ako je tačan podatak u "Katalogu doplatnih maraka M&M" da su obe nominalne vrednosti upotrebljavane u Makedoniji, mogle bi prve dve varijante tj. jedna od njih da dođe u obzir. Po datumu u žigu može da se izvede da je termin "Nedelje Crvenog krsta" u Makedoniji bio od 16. do 22. maja.

U 1984. godini izašle su četiri doplatne marke, razne nominalne vrednosti: 1,00; 2,00; 4,00 i 5,00 dinara. Prema "Katalogu doplatnih maraka M&M" u svakoj republici - pokrajini upotrebljavana je samo jedna nominalna vrednost, osim u Hrvatskoj gde su upotrebljavane sve četiri. U upotrebi od 8. do 15. maja.

Nominalna vrednost od 1,00 din. - Srbija, BiH, Makedonija (Slovenija? MV)

Nominalna vrednost od 2,00 din. - Crna Gora, Slovenija, Vojvodina, Kosovo

Nominalna vrednost od 1,00; 2,00; 4,00; 5,00 dinara - u Hrvatskoj

Za sve republike i pokrajine situacija je jasna, osim za Hrvatsku. S obzirom

da su bile u upotrebi četiri nominalne vrednosti, dolazilo bi u obzir primena jedne od gore navedenih varijanti. Nemam ni jednu pošiljku toga perioda iz Hrvatske, ali se sigurno može reći da je za dopisnicu upotrebljavana najmanja nominalna vrednost od 1,00 dinar.

U 1985. godini opet su izašle četiri doplatne marke ali sa malo izmenjenim nominalnim vrednostima od 1,00; 2,00; 4,00; 5,00 dinara.

Nominalna vrednost od 1,00 din. - BiH
Nominalna vrednost od 2,00 din. - Makedonija, Slovenija, Crna Gora, Srbija, Kosovo

Nominalna vrednost od 3,00 din. - Vojvodina

Nominalna vrednost od 1,00; 2,00; 3,00; 4,00 dinara - Hrvatskoj

U upotrebi od 8. do 15. maja.

Godine 1985, 27. jula Sl.gl. SRS donosi izmene zakona o obaveznoj doplatnoj taksi u korist Crvenog krsta. Zakon je donešen posle održane "Nedelje" u maju mesecu 1985. godine. On se poziva na zakon Sl.gl.SRS 6/79 (kada je obavezna doplata bila 1,00 dinar), na Sl.gl. br. 20/84 od 1. juna (kada je obavezna doplata iznosila 2,00 din. ali za 1985. godinu). Zakon sada donosi kolika će biti obavezna doplata u maju 1986. godine.

Iz člana 2 stav 2, na svaku poštansku pošiljku u unutrašnjem saobraćaju osim za pošiljke novina i časopisa:

Na poštarinu do 50 dinara

- 5 dinara

Na poštarinu od 50 do 100 dinara

- 10 dinara

Na poštarinu preko 100 dinara - 20 dinara

Napominjem da je ovaj zakon važio do 8. oktobra 1988. godine, a stupio je na snagu osmog dana od objavljivanja (27. jula). Znači, važio je za održavanje "Nedelje" 1986, 1987 i 1988. maja, u Srbiji.

U 1986. godini izašlo je šest doplatnih maraka Crvenog krsta sa novim nominalnim vrednostima od 2,00; 3,00; 4,00; 5,00, 11,00 i 20,00 din.

U upotrebi od 8. do 15. maja.

Nominalna vrednost od 2,00; 3,00; 4,00 din. - Hrvatska

Nominalna vrednost od 2,00 din. - Makedonija, Slovenija,

Nominalna vrednost od 5,00 din. - Srbija, Vojvodina, Kosovo

Nominalna vrednost od 11,00; 20,00 dinara - BiH

Ako uporedimo nominalne vrednosti doplatnih maraka Crvenog krsta i "Zakonsku tarifu", javljaju se problemi oko sprovođenja ove "Zakonske tarife" u praksi:

Doplatna marka nominalne vrednosti od 10,00 dinara nije štampana;

Tiraž nominalne vrednosti od 20,00 dinara iznosio je 83.000 što je nedovoljno za njenu upotrebu u BiH i Srbiji.

Bez obzira na gore navedeno "Zakonska tarifa" je mogla u praksi da zaživi upotrebom nominala 2x5 i 4x5 dinara. Međutim, te nominalne vrednosti trebalo je isporučiti Vojvodini i Kosovu gde su bile u upotrebi.

Tiraž ove nominale je bio 2.453.000. Teško mi je da procenim, ali imam utisak da bi pomenuti tiraž u slučaju primene "Zakonske tarife" bio dovoljan.

Raspolažem sa dve sudske preporučene pošiljke prijernih pošta Smederevo i Blace, frankirane sa redovnom

poštanskom taksom 52 dinara. Obe pošiljke su dofrankirane sa jednom doplatnom markom Crvenog krsta nominalne 5,00 dinara. "Zakonska tarifa" zahteva doplatu za preko 50,00 dinara poštarine, 10,00 dinara obavezne doplatne takse. Po ovim objektima sam zaključio da "Zakonska tarifa" nije zaživela u ovoj godini. Može da se desi da me neka pošiljka sa znatno višom redovnom poštanskom taksom demantuje, što bih iskreno voleo.

Interesantna je pošiljka iz BiH, prijernne pošte Uvac 9.05.86.

Frankirana je sa redovnom poštanskom taksom od 32,00 dinara. Osnovna tarifa za pismo do 20 gr. - 20,00 dinara + za preporuku 12,00 dinara. Pismo je dofrankirano doplatnom markom obavezne takse od 11,00 dinara.

Videli smo da su u BiH bile u upotrebi dve nominalne vrednosti od 11,00 i 20,00 dinara. Možda je ovo bila granica za upotrebu nominale od 11,00 dinara? Doplatna marka od 20,00 dinara u tom slučaju bila bi korišćena kod pošiljki sa višom redovnom poštanskom taksom. U ovom periodu važila je poštanska tarifa od 1.04.1986. godine u kratkom vremenskom trajanju.

Za Sloveniju, Makedoniju, Vojvodinu i Kosovo ako je bila u upotrebi samo jedna nominalna vrednost, situacija je jasna.

Za 1987. godinu izašlo je dvanaest doplatnih maraka Crvenog krsta različite nominale.

U upotrebi od 8. do 15. maja.

Nominalna vrednost od 2,00din. - Crna Gora, Kosovo

Nominalna vrednost od 4,00; 12,00 din. - Makedonija

Nominalna vrednost od 5,00; 6,00; 7,00; 8,00 din. - Hrvatska

Nominalna vrednost od 5,00; 10,00; 20,00 din. - Srbija

Nominalna vrednost od 10,00; 20,00 din. - Slovenija, Vojvodina

Nominalna vrednost od 11,00; 14,00; 17,00 din. - BiH

Tamo gde je bila u upotrebi samo jedna doplatna marka, situacija je jasna, a u ostalim republikama, gde se u upotrebi nalazilo više različitih nominalnih vrednosti, trebalo bi da važi jedna od ranije navedenih varijanti. Pismonosne pošiljke koje sam našao frankirane sa ovim izdajem doplatnih maraka potiču uglavnom iz Srbije. Iz ostalih republika-pokrajina nisam našao ni jednu pošiljku.

U Srbiji je ove godine (1987.) zaživela "Zakonska tarifa" donesena 1985. godine na poštarinu do 50 dinara - obavezna doplata 5,00 dinara.

Ovu vrstu pošiljki nisam našao. Tu bi spadale samo dopisnice, s obzirom da je njihova redovna poštanska taksa iznosila 50,00 dinara (Pošt. tar. od 26.03.1987. godine).

na poštarinu od 50 do 100 dinara - obavezna doplata bila je 10,00 dinara.

U ovoj "Zakonskoj tarifi" našao sam četiri pošiljke frankirane sa redovnom poštanskom taksom od 60,00 dinara, obično pismo do 20 gr. težine. Jedna pošiljka je dofrankirana sa dve doplatne marke od 5,00 din. a ostale tri, sa jednom doplatnom markom od 10,00 din. Dajem opis samo za jednu. Prijemna pošta Lebane 14.05.87. redovna poštanska taksa 60,00 din. dofrankirana sa dve doplatne marke od 5,00 din. - linijsko zupčanje. Zupčanje navodim iz razloga što se u "Kat-

alogu doplatnih maraka M&M" navode dva zupčanja 10 i 11. Izgleda da su oba zupčanja bila u upotrebi u Srbiji i Hrvatskoj sa razlikom što je zupčanje 11 izgleda malo ređe (sl.).

na poštarinu preko 100 dinara - obavezna doplata 20,00 dinara.

Raspoložem sa četiri preporučene pošiljke sa redovnom poštanskom taksom od 135 do 140 dinara - opštinska službena pisma. Pošiljke su dofrankirane doplatnom markom nominalne vrednosti od 20,00 dinara.

U 1988. godini izašlo je sedam doplatnih maraka Crvenog krsta razne nominalne vrednosti: 4,00; 8,00; 10,00; 12,00; 20,00; 30,00 i 50,00 dinara.

U upotrebi od 8-15. maja

Nominalna vrednost od 4,00; 8,00; 12,00 din. - Makedonija

Nominalna vrednost od 10,00 din. - Crna Gora i Kosovo

Nominalna vrednost od 10,00; 20,00 din. - Srbija

Nominalna vrednost od 30,00 din. - BiH

Nominalna vrednost od 50,00 din. - Hrvatska, Slovenija, Vojvodina

Posedujem pošiljke iz BiH i Vojvodine koje potvrđuju upotrebu navedenih nominala u ovoj republici i pokrajini.

U Srbiji su prvi put u upotrebi dve nominalne vrednosti od 10,00 i 20,00 dinara. U ovoj godini još uvek je bila na snazi "Zakonska tarifa" iz 1985. godine, malo modifikovana;

nije se primenjivala samo prva stavka na poštarinu do 50,00 dinara - obavezna doplata 5,00 dinara. Razlog ovome je povećanje redovne poštanske takse od 15.11.1987. godine a nije štampana ni doplatna marka nominalne

vrednosti od 5,00 dinara.

Dopisnica 93,00 dinara

Pismo do 20 gr. 106,00 dinara

Pismo preko 20-100 gr. 200,00 dinara
(tarifa raste u zavisnosti od težine)

Dopisnica od 93,00 dinara zadovoljava stavku na poštarinu 50,00 - 100,00 dinara, obavezna doplata 10,00 dinara.

Pismo do 20 gr. 106,00 dinara, zadovoljava stavku - na poštarinu preko 100,00 dinara, obavezna doplata 20,00 dinara.

Posedujem pošiljke iz Srbije sa

nosti 20,00 dinara (sl 3).

Po zakonu, pošta je morala da se razduži kako sa novčanim sredstvima, tako i sa neutrošenim doplatnim markama. Da li je pošti Varvarin izvršena pogrešna distribucija doplatnih maraka? "Katalog doplatnih maraka M&M" ovoga puta ne navodi koliki je bio tiraž nominalne vrednosti doplatne marke od 20,00 dinara za 1988. godinu. Da li je on bio nedovoljan pa je nekim poštama dozvoljena upotreba prošlogodišnje doplatne marke? Osta-ju samo moja nagađanja.

Na kraju, za ovu godinu napraviću jednu malu digresiju, jer se ne radi o doplatnim markama Crvenog krsta, nego o poštanskom propagandnom žigu. Pošta Zagreb 41... upotrebljavala je propagandni mašinski žig povodom 125 godina

Crvenog krsta u svetu i 110 godine Crvenog krsta u Zagrebu.

Žig nosi datum 6.05.88, ali mi nije poznato koliko je vremena bio u upotrebi. Sigurno je lepa kombinacija da se nađe na poštanskoj pošiljci sa doplatnom markom Crvenog krsta u terminu održavanja "Nedelje" (8-15 maj) za tu godinu.

Godina 1989. donosi četiri doplatne marke Crvenog krsta (od 20,00; 80,00; 150,00 i 160,00 dinara). "Katalog doplatnih maraka M&M" navodi da su bile u upotrebi od 8. do 15. maja u svim republikama i pokrajinama. Raspolažem sa tri preporučene pošiljke iz Srbije i jednom

sl. 3

redovnom poštanskom taksom od 106,00 dinara, dofrankirana doplatnim markama nominalne vrednosti 20,00 dinara. Pregledajući raspoloživi materijal iz 1987. godine, prvi put sam se susreo sa neuobičajenom upotrebom doplatne marke Crvenog krsta. Naišao sam na pošiljku iz termina "Nedelje" za 1988. godinu koja je dofrankirana obaveznom doplatnom markom Crvenog krsta iz 1987. godine. Pismo obično, frankirano sa redovnom poštanskom taksom 106,00 dinara, žig prijemne pošte Varvarin 11.05.88, dofrankirano obaveznom doplatnom markom Crvenog krsta, izdanje za "Nedelju" 1987. godine nominalne vred-

sl. 4

pošiljkom (obično pismo) iz Vojvodine dofrankiranim doplatnim markama Crvenog krsta nominalne vrednosti 160,00 dinara: obična pošiljka, pismo do 20 grama, redovna poštanska taksa 500,00 dinara prijemne pošte Višnjevac 11.05.88. dofrankirano obaveznom doplatnom markom Crvenog krsta nominalne vrednosti 160,00 dinara. S obzirom na vrstu pošiljke (najniža redovna poštanska taksa 400,00 din. - dopisnica) koja je dofrankirana maksimalnom nominalom izdatom za tu godinu, navodi me na konstataciju da je u Vojvodini bila u upotrebi samo jedna nominalna vrednost od 160,00 dinara.

Što se tiče Srbije, situacija je potpuno jasna. Prvo je u Sl. gl. SRS br. 37/88-8 oktobar izašao zakon da je obavezna doplata 60,00 dinara, sa napomenom da se krajem godine može izvršiti valorizacija ove cene - doplate. To je i urađeno pa je Sl. gl. SRS br. 50/88-30 decembar doneo koliko iznose valorizovana sredstva za sledeću godinu, tj 1989;

»Čl. 3 stav 4 - na svaku poštansku pošiljku u unutrašnjem saobraćaju, osim na pošiljke novina i časopisa, 160,00

dinara«.

Znači, u Srbiji je za 1989. godinu, od 8. do 15. maja bila u upotrebi samo jedna doplatna marka Crvenog krsta nominalne vrednosti 160,00 dinara.

Koje su nominalne vrednosti bile u upotrebi u ostalim republikama nije mi poznato. Na osnovu dosadašnjih saznanja, mogu

da predpostavim da su u Hrvatskoj bile u upotrebi sve četiri nominalne vrednosti.

U 1990. godini izašle su tri doplatne marke (od 0,10; 0,20 - dva zupčanja 12,5 i 13,1/4 - 0,30 dinara) sa istim motivom. Bile su u upotrebi u svim republikama i pokrajinama od 8. do 15. maja, osim u Makedoniji. Ovo su podaci iz Filatelističkog časopisa "Marka" br. 1 i "Kataloga doplatnih maraka M&M".

Sl. gl. SRS za 1990. godinu br. 3 - januar, donosi koliko će iznositi obavezna doplata u "Nedelji Crvenog krsta" za ovu godinu. U čl. 3 stav 4 piše: "Na svaku poštansku pošiljku u unutrašnjem saobraćaju, osim na pošiljke novina i časopisa 0,20 dinara" Znači da je u Srbiji bila u upotrebi samo jedna nominalna vrednost od 0,20 dinara a ne i one od 0,10 i 0,30 din. Postoji mogućnost da je i u Vojvodini bila u upotrebi nominalna vrednost od 0,20 din. Za Makedoniju, osim navedenih podataka iz pomenutih podataka, nemam dokaznog materijala. Prilikom obrade 1991. godine, za ovu republiku izneću neka zapažanja i mišljenje.

U 1991. godini izašle su četiri

doplatne marke Crvenog krsta različitih nominalnih vrednosti od: 0,60; 1,20; 1,70 i 2,50 dinara, u upotrebi od 6. do 13. maja. Nominalna vrednost od 0,60 din. - BiH
 Nominalna vrednost od 1,20 din. - Crna Gora i Slovenija
 Nominalna vrednost od 1,70 din. - Hrvatska
 Nominalna vrednost od 2,50 din. - Srbija

Za Makedoniju se navodi da su korišćene četiri doplatne marke iste nominalne vrednosti od 1,70 dinara. Ove četiri doplatne marke imaju različite slike-motive. Međutim one se ipak razlikuju od slika-motiva maraka koje se koriste u ostalim republikama i pokrajinama u kojima su bile identične. Citiram deo napomene iz "Kataloga doplatnih maraka M&M" iz kojeg sam koristio sve gore navedene podatke. "Deo serije korišćen u Makedoniji štampan je kao tabačić i prodavan u specijalnoj sveščici, kao karnet ...". "Marke iz ovog karneta imaju okvir u zlatnoj boji, a marke iz redovnog izdanja u srebrnoj boji". Pretpostavljam da je trebalo da se marke redovnog izdanja nađu u obaveznoj upotrebi. One su štampane kao tabak sa 16 črtveraca (64 marke)

Za pokrajine se ne navodi koje su nominalne vrednosti bile u upotrebi.

Šta se međutim dešava u praksi?

Za BiH, Hrvatsku i Srbiju, prema nađenim poštanskim pošiljkama, navedeni podaci o upotrebi odgovaraju.

Za Crnu Goru navodi se da je bila u upotrebi nominalna vrednost od 1,20 dinara. Posedujem poštansku pošiljku, dopisnicu prijemne pošte Budva 13.05.91. gde je upotrebljena nominalna vrednost doplatne marke od 2,50 dinara. Ako je

na dopisnici upotrebljena nominalna vrednost od 2,50 dinara čija je redovna poštanska taksa najniža, postavlja se pitanje kojoj pošiljci pripada niža nominala od 1,20 dinara?

Postoji mogućnost da su obe nominalne vrednosti bile u upotrebi pa bi u tom slučaju preporučene pošiljke bile frankirale sa dve doplatne marke. Doplatna marka nominale 2,50 dinara za običnu pošiljku, a ako je preporučena, još 1,20 dinara.

Za Makedoniju, navedeni podaci ne odgovaraju onom šta se dešavalo u praksi. Posedujem dve poštanske pošiljke iz Makedonije koje su dofrankirane doplatnim markama nominalne vrednosti od 1,20 dinara čije su slike - motivi isti kao na doplatnim maraka koje su korišćene u ostalim republikama. Jedna je sa prijemne pošte Kumanovo 8.05.91. mašinski franko žig. Druga je sa prijemne pošte Negotino (na Vardaru) 91440 - doduše, sa malo neobičnim datumom u žigu 21.06.91. Datum je u ovom kontekstu trenutno nebitan. Bitno je koja je nominalna vrednost doplatne marke na pošiljci.

Verovatno se mogu naći i pošiljke koje su frankirane doplatnim markama nominale 1,70 din. (izdanje za Makedoniju) za koje "Katalog doplatnih maraka M&M" navodi da su bile u upotrebi. Međutim, mislim da se one nisu koristile službeno, kao obavezna doplata na poštama u Makedoniji. Takve pošiljke smatram da potiču od filatelista i da je to izdanje štampano u filatelističke svrhe. Postoji mogućnost da su te doplatne marke prodavane na nekim poštama u Makedoniji, ali da su imale rang - snagu dobrovoljne marke.

Ispravna pošiljka na kojoj bi se nalazila ova dobrovoljna marka trebalo bi da bude dofrankirana i sa obaveznom doplatnom markom nominalne vrednosti od 1,20 dinara.

Isto mišljenje imam o izdanju doplatnih maraka Crvenog krsta za Makedoniju za 1990. godinu.

Iz Hrvatske posedujem poštansku pošiljku (standardizovano pismo) prijemne pošte Kaštelir sa datumom u žigu 15.05.91, doplatna marka nominalne vrednosti 1,70 dinara. Ova doplatna marka je većih dimenzija od ostalih doplatnih maraka koje su korišćene u ostalim republikama, a slika-motiv su iste. Iz datuma na pošiljci NCK bila je u Hrvatskoj od 8. do 15. maja.

Iz Slovenije i sa Kosova nemam pismonosnih pošiljki. Za Sloveniju možemo za sada prihvatiti da su dati podaci tačni. Za Kosovo je nominala bila 250 dinara.

Iz Vojvodine imam više pošiljki (dopisnice) koje su dofrankirane doplatnim markama nominalne vrednosti 2,50 dinara. Znači da možemo usvojiti da je u Vojvodini u upotrebi bila ova nominalna vrednost ista kao i u Srbiji. Datumi na žigovima prijernih pošta u Vojvodini nalaze se u intervalu od 6.05.91 (Ratkovovo) - 17.05.91 (Srbobran).

Iz ovog vremenskog intervala, ranije navedena mišljenja, da su neke pošte frankirale pošiljke doplatnim markama Crvenog krsta onako stihijski i posle održane "Nedelje" mogu da se kroz ovaj primer pokažu kao ispravna. Međutim, ako je to masovna pojava, sa raznih pošta, pa i republika, to mi ipak izaziva neku sumnju da se ne radi o samovolji. Može se sa sigurnošću reći da je termin "Nedel-

je" za 1991. goidnu počeo 6. maja za Vojvodinu. Koliko je trajao, ostaje otvoreno pitanje? U ovom periodu, baš u terminu "Nedelje" imamo masovnu pojavu nepoštovanja redovne poštanske takse i to od strane poštanskih službenika. Sve dopisnice koje imam standardizovane su i većinom su frankirane sa redovnom poštanskom od 4,00 dinara, a manji deo sa 3,50 dinara. O čemu se radi? Redovna poštanska taksa za standardizovanu dopisnicu (celinu) iznosila je 3,50 dinara, a za nestandardizovanu (razglednice i sl.) 4,00 dinara. Redovna poštanska taksa za standardizovano pismo (celinu) iznosila je 4,00 dinara, a za nestandardizovano (razne koverta) 4,50 dinara. Od korisnika se očekivalo da zna šta je standardizovano a šta ne!! To je vreme raznih nagradnih igara (televizijskih i drugih) pa je u pitanju ogromna količina pošiljki. Pitanje je da li se i ovde radi o nekoj stihiji ili svesnoj nameri?

Iz svega do sada izloženog, napraviću jedan rezime koji, nažalost, ne pretenduje da bude konačan:

Kada je u pitanju poništavanje doplatnih maraka Crvenog krsta, ne može se sa sigurnošću reći da li je poništavanje bilo obavezno ili ne. Takođe se ne može izvesti i neki zaključak da li je u svakoj od republika važno različito pravilo, ili je ono bilo jedinstveno za celu zemlju. Prema nekim usmenim saznanjima, obavezno poništavanje doplatnih maraka ukinuto je juna meseca 1976. godine. Iz materijala sa kojim raspolazem, mogu se izvesti tri varijante:

- doplatna marka sa strane na objektu ... poništena namerno,
- doplatna marka sa strane na objektu ... neponištena namerno,

doplatna marka na objektu u sastavu redovnih poštanskih maraka za poštansku taksu može da se nađe poništena i neponištena,

ponišćavanje unakrsnim precrtavanjem olovkom, znači namerno - poznat mi je samo jedan primerak iz Srbije;

Slovna tačka "T"; Za ceo ovaj period nisam našao ni jednu pošiljku gde se

od strane prijemne pošte stavila ova slovna oznaka, a da se odnosi na nedostatak doplatne marke. Normalno, to ne mora da znači da ona više nije bila u upotrebi. Svakako bi bila interesantna pošiljka upućena iz jedne republike u drugu, opterećena ovom slovnom oznakom, a da pri tome republike upotrebljavaju razne nominalne vrednosti;

Ovo odmah povlači i pitanje upotrebe franko doplatne marke u određenoj pošti umesto porto. (Stari zakon iz prvog dela). Gde se i kako lepe marke? U prvom pravilniku "Uputstvu" dosta jasno je to opisano. U Sl. gl. SRS kroz zakon se kaže "na svim poštanskim pošiljkama...". To bi značilo da i telegrami podležu ovoj odluci. Posedujem jednu pošiljku iz Crne Gore - novčana uputnica koja je dofrankirana doplatnom markom za "Borbu protiv tuberkuloze" za 1981. godinu. Interesantno je da je pored nje i doplatna marka za Evropsko prvenstvo u streljaštvu jer se radilo o istom terminu upotrebe. Analogno ovom primeru, doplatne marke Crvenog krsta trebalo bi da se nalaze na svim poštanskim obrascima koji imaju rang pošiljki od strane poštanskih korisnika.

4. Ako bi sada iz svega ovoga hteo da napravim neki pravilnik o upotrebi doplatnih maraka, on bi bio

nedosledan ili bolje rečeno nedorečen:

Obavezna doplatna taksa neće se naplaćivati na pošiljke novina i časopisa.

Doplatne marke Crvenog krsta lepe se na sve poštanske pošiljke upućene od strane poštanskih korisnika.

Doplatne marke Crvenog krsta neponišćavaju se na poštanskim pošiljkama.

Prijemne pošte (ne opterećuju - opterećuju ?) slovnom oznakom "T" poštansku pošiljku, ukoliko nedostaje doplatna marka Crvenog krsta.

Odredišne pošte (portiraju - ne portiraju?) poštansku pošiljku koja nije frankirana doplatnom markom Crvenog krsta.

S obzirom da je pravilnik izveden iz niza pretpostavki i to baš za one ključne poštanske manipulacije, zahteva mnoge provere. Sticanje nekog saznanja na greškama je najgora izabrana metoda. Sa druge strane, poznato mi je da ovakva vrsta članka mora da bude jasna, koncizna i detaljno analitički obrađena. U nedostatku, barem nekog kompletnog elementa koji je korišćen u ovom tekstu bolje se nije moglo. Možda je sve ovo trebalo objaviti u onom trenutku kada se raspolaze sa ipak nekim relevantnijim elementima.

Iskrenu zahvalnost za saradnju u pisanju ovog članka upućujem Draganu Poposkom, kustosu PTT Muzeja i publicisti Miroslavu Milanoviću. Veliku zahvalnost upućujem Vojislavu Begoviću, uredniku »Filateliste« bez čije pomoći sigurno ne bih uspeo da napišem ovaj članak.

NOMINALNE VREDNOSTI I VREME UPOTREBE DOPLATNIH MARAKA CRVENOG KRSTA

	1976		1977		1978		1979	
	"Filatelista" broj 182	Katalog M & M	"Filatelista" broj 182	Katalog M & M	"Filatelista" broj 182	Katalog M & M	"Filatelista" broj 182	Katalog M & M
Srbija	0,20 - trobojna 9-15 maja	0,20 - trobojna 8-15 maja	0,20-smedja 8-14 maja	0,20-smedja 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 6-13 maja	1,00-plava 6-13 maja
Crna Gora	—	0,20 - trobojna 8-15 maja	1,00-plava 8-14 maja	1,00-plava 7-14 maja	1,00 - trobojna 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 6-13 maja	1,00-plava 6-13 maja
Hrvatska	—	0,20 - trobojna 8-15 maja	1,00-plava 8-14 maja	1,00-plava 7-14 maja	1,00 - trobojna 8-15 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 8-15 maja	1,00-plava 6-13 maja
BiH	—	0,20 - trobojna 8-15 maja	0,50-maslin. 8-14 maja	0,50-maslin. 7-14 maja	1,00 - trobojna 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 6-13 maja	1,00-plava 6-13 maja
Slovenija	—	0,20 - trobojna 8-15 maja	—	1,00-plava 7-14 maja	1,00 - trobojna 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 6-13 maja	1,00-plava 6-13 maja
Makedonija	—	0,20 - trobojna 8-15 maja	1,00-plava 8-14 maja	1,00-plava 7-14 maja	1,00 - trobojna 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 6-13 maja	1,00-plava 6-13 maja
Vojvodina	—	0,20 - trobojna 8-15 maja	0,50-maslin. 8-14 maja	0,50-maslin. 7-14 maja	1,00 - trobojna 8-15 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 8-15 maja	1,00-plava 6-13 maja
Kosovo	—	0,20 - trobojna 8-15 maja	0,20-smedja 8-14 maja	0,20-smedja 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 7-14 maja	0,20/1,00 - trobojna 1,00 trobojna 7-14 maja	1,00-plava 6-13 maja	1,00-plava 6-13 maja

	1980		1981		1982		1983	
	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Lično istraživanje
Srbija	1,00 višebojna 4-11 maja		1,00 višebojna 4-11 maja		1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	
Crna Gora	1,00 višebojna 4-11 maja		1,00 višebojna 4-11 maja		1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	
Hrvatska	1,00 višebojna 4-11 maja	1,00 višebojna 12-18 maja poned.-ned.	1,00 višebojna 4-11 maja	1,00 višebojna 18-24 maja poned.-ned.	1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	
BiH	1,00 višebojna 4-11 maja		1,00 višebojna 4-11 maja		1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	
Slovenija	1,00 višebojna 4-11 maja		1,00 višebojna 4-11 maja		1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	
Makedonija	1,00 višebojna 4-11 maja		1,00 višebojna 4-11 maja		1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	1,00-braon 16-22 maja poned.-ned.
Vojvodina	1,00 višebojna 4-11 maja		1,00 višebojna 4-11 maja		1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	
Kosovo	1,00 višebojna 4-11 maja		1,00 višebojna 4-11 maja		1,00-crvena 8-15 maja		1,00-braon 2,00-braon 8-15 maja	

	1984		1985		1986		1987	
	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Lično istraživanje
Srbija	1,00 višebojna 8-15 maja	1,00 višebojna 7-13 maja	2,00 višebojna 8-15 maja		5,00 višebojna 8-15 maja		5,00 višeboj 10,00 višeb. 20,00 višeb. 8-15 maja	Z: 10, 11
Crna Gora	2,00 višebojna 8-15 maja		2,00 višebojna 8-15 maja		— ?		2,00 višebojna 8-15 maja	Z: 10, 11
Hrvatska	1,00 višeboj 2,00 višeboj 4,00 višeboj 5,00 višeboj 8-15 maja		1,00 višeboj 2,00 višeboj 4,00 višeboj 5,00 višeboj 8-15 maja		2,00 višeboj 8-15 maja 3,00 višeboj 4,00 višeboj		5,00 višeboj 6,00 višeboj 7,00 višeboj 8,00 višeboj 8-15 maja	Z: 10, 11
BiH	1,00 višebojna 8-15 maja		1,00 višebojna 8-15 maja		11,00 višeb. 20,00 višeb. 8-15 maja		11,00 višeb. 14,00 višeb. 17,00 višeb. 8-15 maja	Z: 10, 11
Slovenija	2,00 višebojna 8-15 maja		2,00 višebojna 8-15 maja		2,00 višebojna 8-15 maja		10,00 višeb. 20,00 višeb. 8-15 maja	
Makedonija	1,00 višebojna 8-15 maja		2,00 višebojna 8-15 maja		2,00 višebojna 8-15 maja		4,00 višeboj 12,00 višeb. 8-15 maja	
Vojvodina	2,00 višebojna 8-15 maja		3,00 višebojna 8-15 maja		5,00 višebojna 8-15 maja		10,00 višeb. 20,00 višeb. 8-15 maja	
Kosovo	2,00 višebojna 8-15 maja		2,00 višebojna 8-15 maja		5,00 višebojna 8-15 maja		2,00 višebojna 8-15 maja	

	1988		1989		1990		1991	
	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Lično istraživanje	Katalog M&M	Zupčane	Katalog M&M	Lično istraživanje
Srbija	10,00 višeb. 20,00 višeb. 8-15 maja		20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		0,10 zel-crv 0,20 zel-crv 0,20 zel-crv 0,30 zel-crv 8-15 maja	13 ^{1/4} 13 ^{1/4} 13 ^{1/4} 13 ^{1/4}	2,50 višeboj 6-13 maja	Z: 10, 11
Crna Gora	10,00 višeb. 8-15 maja		20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		0,10 zel-crv 0,20 zel-crv 0,20 zel-crv 0,30 zel-crv 8-15 maja		1,20 višeboj 6-13 maja	Z: 10, 11
Hrvatska	50,00 višeb. 8-15 maja		20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		0,10 zel-crv 0,20 zel-crv 0,20 zel-crv 0,30 zel-crv 8-15 maja		1,70 višeboj	Z: 10, 11
BiH	30,00 višeb. 8-15 maja		20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		0,10 zel-crv 0,20 zel-crv 0,20 zel-crv 0,30 zel-crv 8-15 maja		0,60 višeb. 6-13 maja	Z: 10, 11
Slovenija	50,00 višeb. 8-15 maja		20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		0,10 zel-crv 0,20 zel-crv 0,20 zel-crv 0,30 zel-crv 8-15 maja		1,20 višeb. 6-13 maja	
Makedonija	4,00 višeb. 8,00 višeb. 14,00 višeb. 8-15 maja		20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		—		Karnet ?	1,20 višeb. 4-10 maja sub-petak
Vojvodina	50,00 višeb. 8-15 maja	8-15 maj ?	20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		0,10 zel-crv 0,20 zel-crv 0,20 zel-crv 0,30 zel-crv 8-15 maja		—	2,50 višeboj 6-13 maja
Kosovo	10,00 višeb. 8-15 maja		20,00 pl-crv 80,00 pl-crv 150,00 pl-crv 160,00 pl-crv 8-15 maja		0,10 zel-crv 0,20 zel-crv 0,20 zel-crv 0,30 zel-crv 8-15 maja		—	—

ULAGANJE U FILATELIJU

(nastavak iz prethodnog broja)

Gojko Vrtunić

3. PONAŠANJE FILATELISTIČKOG TRŽIŠTA

- 3.1. Na filatelističko tržište kao odraz i posledicu čovekovog hobističkog poriva, ali i ulaganja "u sigurno", neminovno utiču i opšta društvena i ekonomska kretanja, ali i određeno "pomodarstvo". Može se, međutim, konstatovati da je ono, bez obzira na oscilacije na globalnom svetskom tržištu u minulih 5-6 decenija imalo trajan trend stabilnog rasta. To se odnosi na celinu, ali je pojedinačni rast, u odnosu na startnu poziciju, veoma šarolik: kod nekih zemalja je izrazito buran i skokovit a kod drugih prilično ravnomeran. Zadnjih godina, recimo, usled poznatih političkih i drugih zbivanja, veoma buran rast kataloških cena registrovan je kod Kine i Hong Konga (trgovci su donedavno plaćali i desetostruku katalošku vrednost za sve značajnije "pozicije", a "kapitalni primerci" poštanske istorije nemaju, ni orijentaciono nekakvu donju startnu procenu), Rusije, DDR, baltičkih zemalja.
- 3.2. Ni u ovom području nije lako uopštavanje, ali je ipak uočljiva jasna zakonitost: bolje vrednosti (retkost, tematika, izgled) mnogo više i brže rastu nego one prosečne ili slabije.
- 3.3. Filatelistički časopisi i "globalni" i specijalizovani, često (neki iz broja u broj) daju uporedne prikaze rasta za određene zemlje/područja uz odgovarajuće analize. Ti prikazi imaju prevashodno informativni karakter ali i jasan reklamo/promotivni cilj. Kao ilustraciju toga, prilažemo - nasumce izabrani x-prikaz kretanja nekih kataloških cena u 1997. godini u odnosu na prethodnu godinu za DDR, Berlin i SR Nemačku, objavljen u DBZ broj 14 (4 juli 1997.). Iz njega se jasno vidi da su skokovi kod DDR još uvek znatno izrazitiji (od 6,25 do 300%) nego kod Berlina i Bundesusa. A ako se uzmu u obzir i oscilacije (tačnije rečeno skokovi) između 1980 i 1997. godine, razlika je još izrazitija od 140 na 900 €, od 4,5 na 750 € (!), od 9 na 300 €, od 10 na 3.000 € (!!!), itd.), a u nekim slučajevima i "vrtoglava".
- 3.4. Zналаčko ulaganje u filateliju nema nikakvih rizika ni na kraću a pogotovo na dužu stazu, uz prigodnu pretpostavku manje ili više normalnog opšteg ekonomskog i političkog stanja. U proseku se to ulaganje vraća mnogo brže i u povoljnijim procentima nego što je slučaj sa investicijama u proizvodnju ili sa prosečnim berzanskim transakcijama. Uz to, s obzirom na prirodu ovog ulaganja (između ostalog, veoma nizak stepen "prozirnosti"), filatelija je često bila među najomiljenijim pribežištimama i za takozvani "sivi novac".
- 3.5. Prilikom eventualnog ulaganja u filateliju, potencijalni ulagač (bio ili ne istovremeno i kolekcionar), može da se opredeli za više varijanti, ali se one uglavnom svode na dve osnovne i to:
- takozvano globalno ulaganje (kupovina određene količine svih izdanja određene zemlje ili grupe zemalja), i/ili
 - specijalizovano ulaganje.
- Ova druga varijanta je komplikovanija, ali može da bude i višestruko primamljivija u

pogledu krajnjih rezultata. Čest je slučaj kombinacije obe varijante.

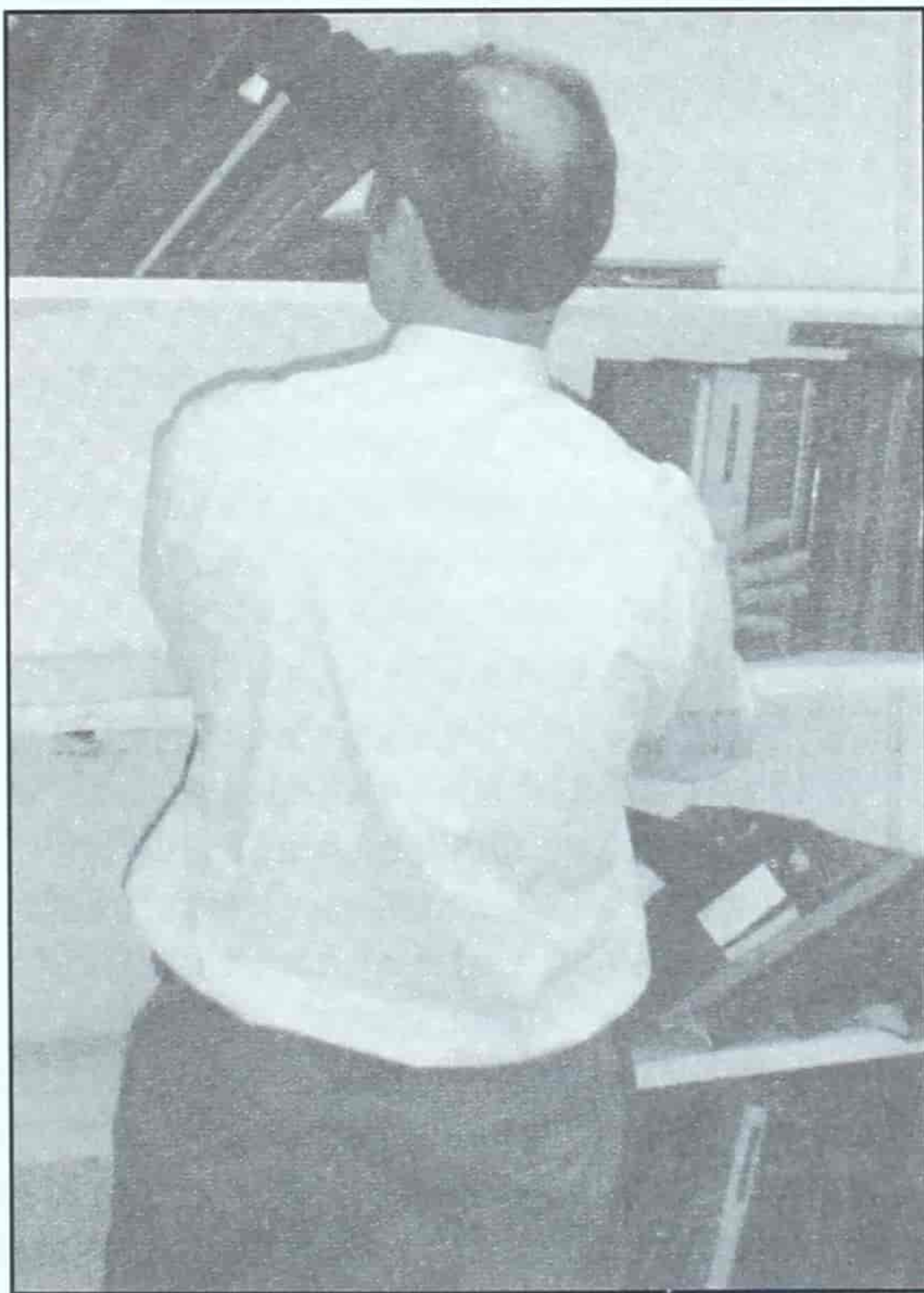
3.6. Iz dosadašnjeg iskustva nedvojbeno se može zaključiti da su najbolje prolazili oni investitori u filateliju, koji su bili i kolekcionari.

POLOŽAJ JUGOSLOVENSKE FILATELIJE

4.1. Jugoslovenska filatelija nalazi se u poslednjih desetak godina, dobrim delom zbog poznatih opštih okolnosti u nezavidnom položaju (što je najblaža moguća formulacija). Međutim, na osnovu uporedivih parametara, svaki objektivan analitičar nesumnjivo će doći do istog zaključka: na srednji i duži rok ona ima dobru, pa možda čak i sjajnu budućnost. Razmotrimo to malo поближе sa 2 osnovne tačke gledišta mesta jugoslovenske filatelije:

- u poštanskoj istoriji i
- na području politike izdvajanja poštanskih primeraka.

4.2. S obzirom na istorijske okolnosti, jugoslovensko područje - i ono bivše, a posebno ovo sadašnje - spada u najtraženija filatelistička područja u svetu. Naime, ne računajući američko tržište koje je od ostalih izrazitije "etnocentrično" ("americana" iznad svega drugog) poznato je da su decenijama - sa perspektivom trajnosti (za Kinu i Rusiju tek će budućnost pokazati) - najtraženija i poslovno najinteresantnija 3 područja: austro-ugarsko, nemačko i tursko (redosled u ovom slučaju nije bitan), a "jugoslovenske zemlje" (i ove sadašnje) nalazile su se u raznim istorijskim periodima i okolnostima pod "poštanskim upravama" tih (i) filatelističkih sila (neke i u veoma dugom periodu). Ako se tome dodaju i neke druge okupacije "poštanske uprave" - Italija, Bugarska, pa i Francuska (napoleonovske "Ilirske provincije" poštanski su dosezale, preko crnogorskog primorja, sve do Albanije) - ne treba gubiti vreme na dokazivanju značaja takvih činjenica jer govore same za sebe.

4.3. Ilustrujmo to ipak sa 2 "natuknice":

a. Od desetak u svetu najznamenitijih filatelista, bar druge polovine ovog stoleća, ako ne i šire od toga, makar četvorica (Barcella, Martim de Bustamante, Brodbeck, Schäfer) imali su, odnosno imaju među svojim skupljačkim super-prioritetima upravo naše područje (Srbija i/ili Crna Gora, a kod nekih od njih i celokupno YU područje) uz odgo-

varajuće zavidne brojke "zlata" i "velikog zlata" ako su se odlučivali za izlaganje. Ovde bi valjalo otvoriti zagradu i (s tugom) konstatovati da je, na primer, od deset najboljih filatelističkih zbirki Srbije, napravljenih u drugoj polovini XX stoleća (a to znači i uopšte), makar jedanaest ostvareno izvan jugoslovenskih granica (i onih bivših). Od toga neke (spomenimo samo gg. Stanimirovića, Rašića i Kardoša) od strane skupljača/istraživača poreklom iz Srbije. Realno gledano, sve zbirke Srbije pravljene u zemlji bile su (i ostale) prilično ili znatno ispod nivoa zbirki spomenutih (i još nekih drugih inostranih) skupljača, uz svo dužno poštovanje i prema onim našim ovdašnjim velikanima koji više nisu među nama i prema onima koji i dalje ovde istrajavaju u poboljšavanju svoje - opšte ili specijalizovane - zbirke Srbije. To je samo gola konstatacija bez ulaženja u razloge takvog stanja.

b. Neka od najcenjenijih - u svetskim razmerama - užih područja poštanske istorije Evrope i sveta tiču se upravo naših zemalja (D.D.S.G., Levant, karantinska pošta Srbija (je) čini (la) granicu između 2 sveta - turski pečati J.Srbije, Sandžaka).

4.4. Realno je očekivati da će i filatelisti - i sadašnji i budući - u novostvorenim državama bivše jugoslavije, u nastojanjima za učvršćivanjem sopstvenog identiteta (nacionalnog, državnog, lokalnog, individualnog) značajno doprineti tražnji za materijalom poštanske istorije "prve i druge Jugoslavije". Taj trend je već zapravo jako izražen (posebno u markofiliji i interofiliji) pogotovo u Sloveniji ali će sigurno, uz postepeno normalizovanje situacije (a ona će valjda pre ili kasnije stići), jačati i u drugim novostvorenim balkanskim zemljama (identičan fenomen se uočava i kod bivših sastavnih delova SSSR i ČSSR). Stoga se ne treba čuditi ako se uskoro pokaže da i takozvani "masenvarski" materijal (recimo najtiražnije upotrebljene dopisnice "prve Jugoslavije") nije baš toliko čest, pa će se ponekad - zbog markofilije, na primer - onih sadašnjih pedesetak feniga orijentacione vrednosti pretvarati u isto toliko (ili čak i više) maraka.

4.5. Jasno je da je kod nas, u poređenju sa razvijenim filatelističkim zemljama izučavanje poštanske istorije na nivou nacije tek u povoju (za prelomni trenutak u slučaju Srbije treba uzeti izlazak monografija dr Kardoša, a za ostalim se i dalje čeka). Šta tek da se kaže o regionalnom i lokalnom nivou? A poštanska istorija rodnog mesta (što je najbliže traganju za sopstvenim identitetom) daleko je najizraženiji vid poštanske istorije u filatelistički razvijenom svetu. Može se čak reći da i ne postoji ozbiljan filatelist (a čest je slučaj takav i sa najznamenitijim dilerima) na Zapadu, bez obzira šta još eventualno skupljao i da li ili ne ikada izlagao, koji ne traga za materijalom vezanim za mesto gde se rodio i/ili gde živi (ponekad je predmet filatelističkog traganja samo ulica u kojoj je rođen ako je imala poštanski (e) biro (e) u dužem periodu), i to neretko ne samo za filatelističkim već i drugim (razglednice, plakati, fotografije, etikete, deonice, monografije, vodiči, mape, fiskalistika, dokumenta o znamenitim zemljacima, ...).

4.6. Politika izdavanja poštanskih maraka "prethodne i sadašnje Jugoslavije" takođe pogađaju, teoretski gledano, dobrim perspektivama razvoja filatelije u nas. Naime, po svim uporedivim aspektima, naravno uz odgovarajuće izuzetke, jugoslovenske marke mogle bi da budu rangirane veoma visoko, jer "u sve tri Jugoslavije":

- Tiraži maraka bili su i ostali, upoređujući ih sa ostalim poštanskim upravama, niski ili veoma niski (v. 1.4.),

- Ukupna izdanja spadaju u grupu "umerenih" i "veoma umerenih" zemalja,
 - Tematika maraka odgovara (la je) osnovnim trendovima tematskih zbirki.
 - Estetski izgled i kvalitet štampe objektivno spadaju u sâm vrh evropske filatelije (ju. marke su često i visoko rangirane na međunarodnim takmičenjima: na primer, na svet-skoj izložbi u Đenovi 1992. godine drugo mesto je pripalo bloku Kolumbo "Jugomarke", a da nije bilo političkog konteksta, po opštoj oceni znalaca, ta bi marka osvojila i prvo mesto).
- 4.7. Navedimo i jedan privid paradoksa: godišta "treće Jugoslavije" nude se po ceni od 40 do 60 DM (lepa zarada u odnosu na oko 20 DM nominale), a u isto vreme tiraži "Jugomarke" nastavljaju s padom).
- 4.8. Poznate okolnosti u minulih desetak godina imale su kao posledicu, između ostalog, izrazit pad jugoslovenskih maraka u glavnim svetskim katalogima. Ne ulazeći u analizu razloga i ciljeva takvog pada, to jest da li se radi samo o odrazu ponude i potražnje ili i o drugim uzrocima i mogućim porivima (recimo političkim), konstatujemo da je ova negativna činjenica u stvari veoma pozitivna za potencijalnog ulagača jer nema sumnje da su jugoslovenske marke, po svim objektivnim parametrima, kataloški u ovom trenutku veoma potcenjene.

5. ZAKLJUČAK

- 5.1. Iz svega rečenog proizlazi nedvojbeno da su svi uporedivi elementi i parametri veoma povoljni kada se radi o potencijalima razvoja jugoslovenske filatelije, a da je ona ipak u stvari "na vrlo niskim granama". Razlog za takav - evidentan i eklatantan - raskorak leži samo u jednome: nedostatak unutrašnjeg tržišta. Može se čak reći da jugoslovenska filatelija opstaje dobrim delom samo zahvaljujući inostranoj tražnji.
- 5.2. Tržište ne pada s neba niti nastaje ex nihilo nego se mora stvarati, organizovati. U protivnom, filatelija će u ovoj zemlji polako odumirati (što se ne dešava samo sa njom) i ostaće zadovoljstvom i biznisom samo malog broja "probranih upućenih egoista" (recimo, par stotina ljudi) kojima često i jeste u interesu da se saznanje o njenom značaju i višestrukoj privlačnosti ne šire. Oni, naravno, ne mogu ili ne žele da shvate da je i njihov interes upravo suprotan: promovisanje i širenje ovog zadovoljstva/biznisa na što veći krug korisnika.
- 5.3. Mehanizmi i kanali za to svuda su poznati i ništa novo ne mora se izmišljati; valja ih samo primeniti uz prirodno prilagođavanje našim okolnostima. A da li će to tako i biti teško je reći, zapravo nemoguće: ovde se stvari razvijaju uglavnom po "marfijskim zakonima", a zadnje vreme samo su pesimisti dobri proroci.
- 5.4. No, bez obzira na to, poigrajmo se malo - bar teoretski - brojkama. Zamislimo da u dogledno vreme, sticajem povoljnih okolnosti i odgovarajućih edukativno - informativno - promotivnih napora, dostignemo do broja filatelista u Jugoslaviji koji bi se kretao oko 1% stanovništva. Bilo bi to preko sto hiljada skupljača. A šta bi se onda desilo, po logici ponude i tražnje, sa cenama maraka čiji su tiraži ispod te brojke? Naravno, u ovim okolnostima to se može uzeti samo kao dobar vic ili žongleraj brojkama iako je razumno racionalisti više nego jasno da se zapravo radi o veoma skromnim predviđanjima u odnosu na objektivni (mrtvi, zamrli ili usnuli) potencijal. Ko zna?

BALKANMAX 2002

Jovan Reljin

Pod pokroviteljstvom Ministarstva saobraćaja i veza Bugarske, Unija filatelista Bugarske bila je organizator šeste regionalne izložbe u klasi maksimafilije, pod nazivom BALKANMAX 2002. Prva ovakva takmičarska izložba organizovana je u Atini 1983. g., zatim u Brašovu, Rumunija 1986. g., treća u Dimitrovgradu, Bugarska, 1992.g., četvrta opet u Atini 1995. g., i peta u Klužu, Rumunija, 1997. godine. Ovogodišnja je održana u Plevenu, Bugarska, od 8-12. maja, a učestvovali su izlagači iz Grčke, Albanije, Rumunije, Makedonije, Moldavije, Turske, Kipra, Bugarske i Jugoslavije. Nisu se odazvali pozvani izlagači iz Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Moto izložbe je bio: "Pošta i filatelija u informatičkom društvu – tradicije i budućnost".

Izložba je vrlo kvalitetno organizovana, veoma posećena, sa neuobičajeno širokom medijskom prezentacijom i brojnim i sadržinski bogatim pratećim manifestacijama. Održan je i seminar o maksimafiliji i poseban okrugli sto na temu "Odnosi između poštanskih uprava Bugarske i susednih zemalja krajem XIX i početkom XX veka".

U svojstvu nacionalnog komesara, brinuo sam o tretmanu naših pet izložaka. Četiri izlagača sa zbirka i jedan u klasi literature. S obzirom na kvalifikacioni uslov – da je izlagač na ovoj izložbi mogao biti samo vlasnik zbirke koja je na nacionalnoj izložbi osvojila najmanje veliku srebrnu

medalju, reprezentacija je jedva i mogla biti sastavljena. Tek kada stignu pozivi za učešće u međunarodnoj konkurenciji u oblasti maksimafilije, konstatuje se činjenica da se ovoj oblasti sakupljanja i građenja kolekcija još uvek ne posvećuje dovoljno pažnje. Retko se održavaju izložbe "YUMAX", a na "JUFIZ" ili republičkim smotrama, malo je kvalitetnih zbirki.

Za razliku od prethodne izložbe koja je 1997. godine održana u Klužu, Rumunija, gde sam bio član Međunarodnog žirija i koja je u organizacionom smislu bila vrlo provincijalnog karaktera, ovogodišnja u Plevenu nosila je sve karakteristike dobre i sadržajne organizacije, uz poštovanje osnovnih pravila koja nalažu Svetska i Evropska filatelistička federacija. Predsednik Unije filatelista Bugarske, gospodin Hristo Nikolčev, bio je istovremeno i generalni komesar, a u suštini i faktički izvanredan organizator i neposredni rukovodilac brojne ekipe saradnika, čijom zaslugom se sve odvijalo po planu i programu, bez ijednog većeg propusta, incidenta, nesporazuma i sl. Autoritativno, znalčki i sa puno dobre volje, zahvaljujući pre svega samom g. Nikolčevu, izložba i brojni prateći programi za učesnike, kao i medijska pokrivenost manifestacije, protekli su na zadovoljstvo svih učesnika. Gospodin Nikolčev je za sve to dobio i posebne pohvale od gradonačelnika Plevena, predstavnika Poštanske uprave Bugarske, kao i od Međunarodnog žirija i svih prisutnih nacionalnih komesara.

ПОЩЕНСКА КАРТА

0,30 лв.

БАЛКАНМАКС '2002

Ден на опазване на околната среда
10.05.2002

МИНИСТЕРСТВО НА ТРАНСПОРТА И СЪБЩЕНИЯТА

ПОЛУЧАТЕЛ

УЛИЦА №

ОБЛАСТ

ГРАД

СЕЛО

--	--	--	--

ПОЩЕНСКИ КОД

Budući da je ovo bio po strukturi učesnika skup kolekcionara koji predstavljaju filatelističke organizacije iz balkanskih zemalja, smatram celishodnim da naglasim da je protekao u duhu spremnosti za saradnju, za češće susrete i održavanje stalne komunikacije, uz zainteresovanost da se čuju konkretni problemi i otvorena pitanja, kao i za pružanje zajedničke pomoći u njihovom prevazilaženju.

Pleven, grad koji po veličini i nekim drugim aspektima gostoljubivosti podseća na naš Novi Sad, tretirao je ovu izložbu kao jedan od izuzetno važnih kulturnih događanja. Gradonačelnik Plevena je sa neskrivenim oduševljenjem prihvatio ulogu predsednika Organizacionog odbora, organizovao i vodio konferenciju za štampu za sve učesnike i preko trideset novinara, četiri TV ekipe i bezbroj fotore-

portera, najviše iz Sofije i Plevena, ali i iz drugih gradova Bugarske. Domaćini su nam pokazivali objavljene tekstove i fotografije u brojnim dnevnim novinama koji su valjano medijski propratili ovu izložbu. Svako od nas komesara imao je po nekoliko intervjua za radio, TV i dnevnu štampu. Meni je bilo naročito zadovoljstvo da učestvujem u polčasovnom razgovoru koji je emitovan na jednom od radio programa Sofije za etničku zajednicu Srba u Bugarskoj.

Za većinu, sve je to bilo iznenađujuće. Tolika medijska zainteresovanost, tolika pažnja posvećena filateliji, tolika poseta mladih i odraslih, onolika gužva za brojna izdanja koverata, dopisnica, razglednica, prigodne žigove i marke izdatih ovim povodom. Bugari kažu da je to već uobičajeno i da nije ništa čudno. Naime, filatelija je kod njih već utemeljena kao

deo kulture, obrazovanja, kao sofisticirani oblik intelektualne komunikacije među ljudima, bitan stepenik civilizacijskog kontakta sa svetom. I to sve kao nešto opšte nesporo, kao oficijelni, državni pristup, a ne samo kao pojedinačni napor u tumačenju filatelije i njenog opštedruštvenog značaja.

Gradonačelnik Plevna je organizovao i poseban prijem za sve komesare i članove Međunarodnog žirija, a na Palmaresu je lično uručio najviša odličja i poklone, na osnovu odluke žirija. Kao gosti, bili smo privilegovano smešteni u udobnom hotelu u centru grada, a Pošta u Plevnu nas je gostoljubivo preuzela po pitanju ishrane u svom poslovnom klubu.

Organizatori su se potrudili da sa budžetom ove izložbe od oko 23.000 USD, naprave lepu i uspešnu manifestaciju. Program u celini nije bio preskup, ali je bio zanimljiv i slikovit, realno je prikazao današnje prilike, mogućnosti i stremljenja Bugarske. Evropa je stigla u Bugarsku i očito je spremno dočekanana. Posetili smo sve, iako brojne, muzeje i galerije koji u Plevnu postoje i treba to istaći, bilo je vredno truda. Bili smo i u jednodnevnoj poseti Velikom Trnovu, čiji je podpredsednik opštine inače bio i jedan od članova žirija iz Bugarske. Kao domaćin, sa naročitim entuzijazmom uspešno je ostvario i ulogu turističkog vodiča i doprineo da upoznamo ovaj stari i prelepi grad koji neverovatno podseća na stari deo Ohrida u Makedoniji. Obišli smo i ostatke prastarog manastira na obali reke koja protiče kroz Veliko Trnovo, koji je sada u fazi restauracije i revitalizacije, a u kojem je preminuo Sveti Sava i koji je prošle godine pohađio i naš Patrijarh Pavle.

Uz sve pohvale, valja istaći i primedbe koje su se čule na račun organizatora. Neke od uobičajenih privilegija predviđenih za članove žirija i komesare, organizator nije mogao da ispuni kao što je prvobitno obećao. Niko nije dobio bilo kakvu naknadu, kao ni besplatan smeštaj za pratnju, jer je jednostavno ponestalo para. Većina je to razumela i prihvatila. Ali niko nije imao razumevanja za jedan manir prilično prepoznatljiv za ove naše, balkanske prostore. Naime, još u januaru ove godine Bugarska pošta je izdala zanimljiv blok (90 stotinki) kao svoje prigodno izdanje posvećeno ovoj izložbi i na njemu je velikim slovima i ispisano BALKANMAX 2002. Izdat je u nešto smanjenom tiražu od uobičajenog, 20.000 komada, polovinu je, kažu odmah kupio jedan trgovac iz Velike Britanije, oko 3.000 komada je otišlo na žigosanje koverata prvog dana, što znači da je za bugarsko tržište koje po ovom pitanju nije malo, ostalo oko 7.000 komada. To je naravno bio dovoljan razlog za povećano interesovanje trgovaca, u čemu su filatelisti uobičajeno najgore prošli. Iako je na samoj izložbi neprekidno radio poštanski šalter i sve vreme bila organizovana prodaja maraka i vrednosnica, filatelističkog pribora i opreme, taj se blok nije mogao nabaviti. Činjenica da ni organizator izložbe nije mogao obezbediti žiriju i komesarima mogućnost da kupe bar po jedan primerak tog bloka, ključna je i najveća primedba od svih gostiju. Na moje pitanje da li je organizator imao prihoda od ovog izdanja, namenski emitovanog uz obećanje da će to biti dodatni deo finansijske pomoći, odgovor je – dvostruka nula. U celom pomenutom iznosu budžeta izložbe, Pošta Bugarske je učestvovala sa svega 10%, što je i po oceni organizatora neopravdano malo. Samu izložbu Pošta Bugarske je pro-

pratila sa brojnim masovnim kover-tama, dopisnicama i razglednicama sa uštampanom markom, kao i sa 5-6 prigodnih žigova, na koje su domaći filatelisti, zajedno sa gostima, strpljivo čekali svakodnevno u dugim redovima. Ni toga nije uvek bilo dovoljnih količina za sve, pa je bilo u stilu ko pre devojci, njemu samo osmeh, eventualno. Na opšte iznenađenje za ovu izložbu Pošta Bugarske nije izdala ni jednu maksimumkar-tu.

Izložba je imala niz pratećih manifestacija. Poštanski muzej je imao reprezentativan izložak na desetak vitrina sa raritetima (ploče, eseji, crteži, probe) koje i treba samo muzej da ima i izlaže. Takođe, na jednom od zidova na ulazu u izložbene prostorije prikazano je 10 većih grafičkih listova na temu mejl arta. Kažu, neko je to video na beogradskoj izložbi "SRBIJAFILA" prošle godine, svidelo mu se, animirao je mogućeg autora – grafičara i mora se priznati – bilo je zanimljivo. Zatim, bilo je puno atraktivnih programa za mlade. Organizovan je konkurs za najbolji crtež za marku i to odvojeno za dva uzrasta – od 7 do 14 godina i od 14 do 18 godina, na koji je iz cele Bugarske stiglo nekoliko stotina predloga. Po prvih pet u svakom uzrastu dobili su brojne i vredne nagrade, stigli su sa roditeljima iz raznih krajeva Bugarske na ovaj događaj a sve je praćeno adekvatnim kulturno – zabavnim programom i odgovarajućim ceremonijalom.

Jedan stari automobil "zaporožec" bio je parkiran blizu ulaza u velelepnu zgradu Plevenske galerije gde se održavala glavna izložba i većina drugih pratećih manifestacija. Na taj automobil deci je bilo dozvoljeno da po svom nađenju izlepljuju žigosane marke iz celog sveta koje su im domaći filatelisti stavili na raspolaganje u ogromnim količinama. Za njih je organizovan i specijalni kurs o filateliji, sa praktičnom obukom – kako "kupati" marku, kako je neoštećenu skinuti sa razglednice, kako se koristi pinceta i klaser, kako se čita katalog, itd. Sve vreme trajanja izložbe, deca uz roditelje ili svoje nastavnike, bila su prisutna igrajući se sa markama i filatelističkim priborom, što je davalo poseban šarm ovom izložbenom prostoru.

Kako je među članovima žirija i komesarima bilo i dosta visokih funkcionera nacionalnih filatelističkih saveza, spontano su se otvarala aktuelna pitanja organizovanosti, sadržaja rada, časopisa, izvora finansijskih sredstava i sl. Takođe, otvorena su i pitanja ko je, gde i kada odlučio da se prestane sa održavanjem tradicionalnih izložbi ovog regiona pod nazivom "BALKANFILIA", odnosno jednoglasno je ocenjeno da ih treba nastaviti. Konstatovano je da bi nacionalni savezi ovog područja trebali da se organizuju putem regionalnog savetovanja koje bi relevantno odlučivalo o vremenu i mestu, ali i o potrebi i mogućnostima održavanja Balkanfile i Balkanmaksa, kao i o drugim

vidovima međusobne saradnje i pomoći. Istaknut je primer vezan za našu DP "Jugomarka" koja već duže vreme izdaje maksimum karte koje su svojim izgledom suprotne pravilima Svetske i Evropske filatelističke federacije i da to nije edukativno za sakupljače. Ocenjeno je takođe da se u nacionalnim savezima ne posvećuje dovoljno pažnje maksimafiliji, kao ni doslednoj primeni pravila FIP u žiriranju ovih kolekcija na nacionalnim izložbama. Tek na ovakvim međunarodnim susretima očituje se značajna razlika u kriterijumima. Pošto je utvrđeno da sem u području Skandinavije, ovakvih regionalnih izložbi u oblasti maksimafilije više nigde nema u svetu, ocenjeno je da BALKANMAX treba još kvalitetnije organizovati i afirmisati je kao svojevrsan etalon i parametar za sve aspekte ocenjivanja zbirke maksimafilije.

Poštujući već ustaljenu praksu da se na ovim izložbama Međunarodnom žiriju stavi na raspolaganje i po neki poklon koji će oni u okviru ocenjivanja dodeliti izlagaču, zahvaljujući podršci direktora Zajednice JPTT i predusretljivosti direktora DP "Jugomarka", poneo sam primerak serigrafije Radomira Bojanića urađene na temu svojevremeno izdatog bloka – "istorija razvoja železnice" iz 1998. godine. Bilo je još slika, kristalnih vaza i slično, ali su skoro svi ocenili da je ovo bio i najvredniji poklon i žiri ga je tako i u dodeli tretirao. Akademski slikar Radomir Bojanić, autor naših brojnih prigodnih maraka i blokova, zamenik direktora DP "Jugomarka", na ovaj način dobio je zaslužene komplimente i pohvale i na nivou jugoistočne Evrope.

U nameri da što doslednije ispoštuje aktuelna pravila Svetske i Evropske filatelističke federacije, organizator izložbe je odredio tarifu za izlagače – 18 EURA po

vitriini, a isto toliko i za izložak u klasi literature. Bio je to u startu dodatni razlog za duže razmišljanje naših izlagača o prihvatanju poziva za učešće. Predsedništvo Asocijacije filatelista Jugoslavije je, u želji da obezbedi učešće naših kolekcionara na ovoj izložbi, odlučilo da jednom broju izlagača u celini, a većem broju sa 50% sredstava participira u plaćanju ove kotizacije, što je gest koji vredi trajno zabeležiti i setiti ga se i u nekim budućim vremenim i sličnim situacijama ako ih bude.

U svom izveštaju Predsedništvu AFJ posebno sam istakao problem vezan za neregulisane uslove u obavljanju carinskih formalnosti prilikom privremenog izvoza zbirke za izlaganje na izložbama u inostranstvu. U nedostatku ATA karneta kao međunarodno prihvaćene forme, sve se zasniva na dobroj volji i razumevanju konkretnih ljudi – carinika koji se tog trenutka nađu na graničnom prelazu. Poštednako naših carinskih organa, kao i zemlje u koju se zbirke privremeno uvoze. To naravno traje satima, sa puno objašnjavanja, ubeđivanja i suvišnih i nepotrebnih neprijatnosti.

Međunarodnim žirijem predsedavao je gospodin Nikos Rangos sa Kipra, koji je inače i rukovodilac Komisije FIP za maksimafiliju. Članovi žirija bili su A. Potkova iz Rumunije, J. Panajotov i S. Magdičev iz Bugarske i P. Leusis iz Grčke. Žiri je radio temeljito, ozbiljno i strogo po pravilima. Osnovni pristup je bio javno objavljen – prestati sa bolećivostima prema bilo kome, sa prikrivenim simpatijama prema konkretnom izlagaču, popustljivošću prema domaćinima ili neosnovanom poštovanju predhodnih ocena i osvojenih medalja. Radili su neopterećeni time i od komesara tražili samo one podatke i objašnjenja koje sami izlagači nisu uneli u prijavne

listove. Bili su nedvosmisleno, ali i argumentovano kritični i prema izloščima u počasnoj klasi. Svaki izlagač je dobio ocen-ski list, potpisan od svih članova žirija, sa objašnjenjem o primenjenim kriterijumi-ma i sugestijama za dalji rad na izložku. Budući da je kod pojedinih izložaka iz Jugos-alvije bilo radikalnih zaokreta u ocenama, tj. date su niže ocene od dosadašnjih i očeki-vanih, na sva moja pitanja dobio sam zado-voljavajuće i logične odgovore, što je potom našim izlagačima i preneto i verovatno će im biti od pomoći da svoje kolekcije preurede prema tim primedbama i instrukcijama.

Četiri izlagača iz SRJ osvojili su sledeće medalje:

Zlatimir Maljica, "Evropsko slikarstvo od Renesanse do Ekspresionizma", srebrna medalja (silver)

Dragoš Petrović, "Razvoj arhitekture na Balka-nu", srebrna medalja (silver)

Višeslav Cvetić, "Flora i fauna Jugoslavi-je", posrebrna medalja (silverbronzne)

Dušan Pelicarić, "Stare jugoslovenske maksimumkarte", posrebrna medalja (silverbronzne)

Zlatimir Maljica, literatura – "Katalog MC Jugoslavije", pozlaćena medalja (vermeil)

Prema Katalogu izložbe, trebalo je biti ukupno 34 izlagača, od kojih 29 u takmičarskoj klasi. Četiri prijavljene zbirke nisu stigle tako da je u konačnoj konkuren-ciji bilo 25 takmičara. Pored njih, dve zbirke su prikazane u počasnoj klasi i tri u ofici-jelnoj klasi. Dodeljeno je 3 velika verme-ja, 6 vermeja, 6 velikih srebrnih medalja, 6 srebrnih medalja, 2 posrebrene i jedna bronzana medalja. U klasi literature u konkurenciji 5 izlagača, osvojeni vermej za katalog Z. Maljice istovremeno je i najviša medalja. Žiri je svoje komplimente autoru Z. Maljici iskazao i dodelom umetničke slike

koja je dar opštine Pleven.

Za prikazane zbirke iz SR Jugoslavije, žiri nije imao toliko komplimenata. Jedan od naših uspešnijih kolekcionara u ovoj oblasti Pelicarić Dušan, imao je skoro celu prvu vitrinu ispunjenu razglednicama s početka prošlog veka koje su sticajem okol-nosti, po tadašnjoj povremenoj poštanskoj praksi, nosile marku na aversu i tako i žigosane. On ih je nazvao "pretečama" mak-simumkarti i to je i napisao na listovima. Osnovno pravilo maksimafilije da slika raz-glednice, marka i žig treba da su u saglasju, da neposredno korespondiraju, ovde nije ispoštovano. Žiri je ocenio da to nisu mak-simumkarte, a kako "preteče" nisu pred-videne u pravilima i kriterijumima FIP za izlaganje i ocenjivanje, žiri je konstatovao da zbirka nije kompletna. Potom, korišćeni su izložbeni listovi na kojima ispisan tj. odštampan tekst nije bio u funkciji informisanja o onom što sam list nosi od eksponata. Maksimumkarte koje prikazu-ju grbove naših republika, dati su na lis-tovima koje nose u nadnaslovu ispisan tekst – turistički motivi. Na jednoj četvrtini cele kolekcije, na listovima je dat po jedan eksponat, a pravila kažu na svakom listu najmanje 2 maksimumkarte. Odavno napušten a sada i zabranjen način prikazi-vanja eksponata putem crne podloge ili uokviravanjem eksponata, dosledno je ovde prisutan i naravno to je donelo i dodatne negativne poene. Zatim, maksimumkarta podrazumeva uvek samo jednu marku, nikako dve različite, a takođe ne i par ili četverac istih. To su takođe bili negativni poeni. Činjenica je da ova zbirka sadrži zaista lepe i stare jugoslovenske maksi-mumkarte i to je bio osnovni razlog da se žiri ipak odluči na dodelu medalje, uz pre-poruku i očekivanje da će autor izložka

predano preurediti i selektirati zbirku za sledeći nastup, poštujući pravila FIP za izlaganje u ovoj klasi.

Po tumačenju predsednika žirija, ako se u izložku nađe samo jedna maksimumkarta na kojoj je marka tako žigosana da žig nikako ne dodiruje razglednicu to je dovoljan razlog da žiri ozbiljno posumnja u autentičnost svakog izloženog eksponata u toj zbirci. Takođe, žig na marki treba da je u vremenskoj korenspondenciji sa markom najduže u rasponu od 5 godina, dok razglednica može biti neuporedivo starija. Za primenu kriterijuma starosti maksimumkarte, posebno je naglasio da sve što je nastalo nakon Drugog svetskog rata ne može nositi taj epitet. Naslov zbirke treba što preciznije da iskaže temu koju izlagač kroz prikazanu zbirku proučava, analizira, pokazuje studioznost, iskazuje poznavanje oblasti i gledaoca što jasnije i neposrednije informiše o svemu tome pođednako kroz uvodni list i celu zbirku. Ako naziv zbirke nije dobro odabran, onda nema razvoja teme, istoriografije, već samo rasplinutost i lelujavost koji ostavljaju utisak da je autor zbirke poređao sve što ima iz te oblasti, uz nedozvoljivo ponavljanje istih motiva, bez obzira na različitost marka ili žigova.

To je bila i jedna od osnovnih zamerki izložku Višeslava Cvetića iz Niša. Mnogo oficijelnih maksimumkarata u izdanju DP "Jugomarka", koje žiri ocenjuje neinventivnim i u neskladu sa pravilima. Identičan crtež na razglednici i na marki, uz prigodan žig prvog dana je propagandna konfekcija koja ne doprinosi razvoju ideje maksimafilije. Ako je isti tip medveda prikazan na 5 do 6 maksimumkarata, takođe ista vrste ribe, lisice, vuka i zeca, onda izložak deluje statično, sa ponavljanjima koja se

kao bumerang vraćaju uz negativne poene i dokazuju da u oblasti flore i faune Jugoslavija i nije toliko atraktivno područje, kao i soluciju da autor izložka to nedovoljno poznaje. A onda se iznova otvara i pitanje naziva zbirke – "Flora i fauna Jugoslavije". Ako se naziv ozbiljno prihvati, onda se očekuje da zbirka studiozno prikaže ono što baš karakteriše, sa nizom osobenosti, teritorijalno područje Jugoslavije. A zbirka toga nema, već pokazuje i zverke i travke koje su karakteristične za sve zemlje ovog regiona, pa i šire. Ispisivanje latinskog naziva za njih, prepisanog iz odgovarajuće enciklopedije, nije dovoljan dokaz poznavanja teme. Traži se koja reč više o konkretnoj lokaciji areala, rasprostranjenosti, zaštićenosti, upotrebljivosti biljke za čoveka, ekološki aspekti i sl. Tek je to dokaz o temeljnijoj zainteresovanosti izlagača za ovu temu, o tome kako je proučava, prati i razvija, šta želi da nam svojom zbirkom dokaže i poruči. Nisko ocenjujući ovu zbirku, žiri je komentarisao da ona sa svojim sadržajem i načinom prezentacije treba da ima manje pretenciozan ali tačniji naziv – "Flora i fauna na markama Jugoslavije". Upućen je i prigovor da se za izradu ovih maksimumkarata prečesto koristi stari žig prvog dana za uslužno žigosanje i da on dominira na skoro polovini prikazanih eksponata, što doprinosi neatraktivnosti kolekcije. Tako šarenilika tema koja pruža tolike mogućnosti kreacije, zahtevaće od V. Cvetića dodatni napor da svoju sadržajem bogatu kolekciju, temeljnije preuredi i adekvatnije obradi.

Široko definisana tema izložka Dragoša Petrovića dala mu je prostor za ugrađivanje u zbirku zanimljivog materijala, ali je time poneo i rizik površnosti, nedovoljne temeljitosti u proučavanju i prihvatanju svega što takva tema podrazumeva. Zatim

istaknuto je pitanje da li se može valjano balansirati materijal i ravnomerno zastupiti u obradi sva područja koju tema nalaže ili se pod prinudom raspoloživog materijala sačini zbirka samo od onog što se trenutno ima. Ocenjeno je da je i tekstom izložak nedovoljno temeljito obrađen i to pre

svega onaj deo koji se odnosi na jugoslovensko područje. A za očekivati je da to područje autor, po domicilnom osnovu najbolje i poznaje. Staro i neizmenjivo pravilo da se na međunarodnim izložbama izložak mora obraditi na jednom od svetskih jezika, autor je ovde ispoštovao samo na uvodnom listu. Na svim drugim, to jest, na 79 listova tekst je bio na srpskom jeziku, otkucan na običnoj pisačkoj mašini, očito stare trake, jedva čitljivih otisaka slova. Inače, ocenjeno je, vrlo lep i kvalitetan materijal, samo još da je bilo spremnosti i strpljenja da se pažljivo uredi i obradi kao zaokružena zbirka i izložak.

Slične ocene o načinu obrade izložka date su i za zbirku Zlatimira Maljice. Iako izložak deluje ispeglano i umiveno, ispoštovana su sva osnovna pravila prezentacije, vizuelno i estetski izložak u vitrini ostavlja utisak monotonije i jednodušnosti. Iako ga žiri relativno visoko ocenjuje, naglašeno je da istovremeno ne želi da time i afirmiše takav način koncipiranja izložka. Naime, konstatovano je da je obrađen isuviše dug period od renesanse do ekspresionizma, umesto da je dat jedan

a najviše tri perioda, uz upoređivanje, ocenjivanje i istoriografsku analizu. Žiri je imao utisak kao da je samo poređano ono što je autor imao a odnosi se na ovaj široki vremenski period. Nema odgovarajućeg teksta, obrade koja nas informiše o temi i o stepenu autorovog poznavanja te oblasti, o metodu istraživanja koji je ovde želeo da primeni. Najčešće su korišćene razglednice koje u vidu reprodukcija izdaju muzeji i galerije. Tu je naravno, nemoguće ispoštovati metod asocijacije koji podrazumeva ideja maksimafilije. S toga, ako nema bar istraživačkog pokušaja ili atraktivnije ponude informativnog teksta u obradi eksponata, puka doslednost u prikazivanju ovakvog materijala svede se na nezanimljivu jednoličnost. Ocenjeno je da zbirku treba u tom smislu idejno utemeljiti sa preciznijim nazivom, skratiti područja i periode, uneti više istraživanja i bolju obradu i od obilja očito lepog materijala sačiniti živahniju zbirku.

Za Katalog Zlatimira Maljice žiri je dao visoku ocenu, pohvalivši napor da se u nacionalnim okvirima pojavi takvo izdanje. Ocenjeno je da treba nastaviti sa peri-

Балкански шампионат
по максимафилия
БАЛКАНМАКС'2002

ПЛЕВЕН 08-12.05.2002

ПОЛУЧАТЕЛ: _____

УЛ. № _____

БЛОК _____ ВХ _____ АП. № _____

ОБЛАСТ _____

ОБЩИНА _____

ГР. С. _____

--	--	--	--

odičnim izdanjima te vrste, da to nesumnjivo doprinosi razvoju maksimafilije i da u tome svoje interese, ali i obaveze, moraju da nađu pođednako oficijelni izdavači maksimumkarata, poštanska uprava i filatelističke organizacije. Otvoreno j posebno pitanje potrebe daljeg profilisanja sadržaja takve publikacije u smislu razvrstavanja materijala koji se u njoj obrađuje – oficijelna izdanja, izdanja filatelističkih asocijacija, trgovačka izdanja i privatna izdanja. Takođe, da ovakva publikacija sa odgovarajućim tekstovima, informativnim i edukativnim, preraste i u svojevrsni priručnik za postojeće i buduće privrženike maksimafilije.

U celini gledano, nismo među najboljima u ovoj oblasti, gde Grci pre svega, a zatim i izlagači iz Bugarske i Rumunije nose barjake. Albanski kolekcionari im se brzo i uspešno približavaju. Kiprani takođe.

Jedan od najpoznatijih kolekcionara u oblasti maksimafilije iz Bugarske, T. Karastojkov, u okviru novouvedene klase "jedna vitrina", izložio je kolekciju pod nazivom "Bezumlje rata". U njoj je našlo mesta čak 6 razglednica objekata razrušenih bombardovanjem Jugoslavije od strane NATO 1999. godine, sa markama koje je Zajednica JPTT izdavala tim povodom. Inače najviše odličje poneo je izložak Zoe Michalopoulou iz Grčke pod nazivom "Igračke i igre", što je bio istovremeno i "grand prix" izložbe. Zatim, Gores Mayer iz Bugarske za izložak "Igra svetlosti" i Surdu Victor iz Rumunije za izložak "Elementi rumunske vojne umetnosti".

Iako jedna od najmlađih klasa u takmičarskoj filateliji, maksimafilija je i ovom izložbom u Plevenu pokazala svoju vitalnost i potvrdila dobru perspektivu.

NOVOSTI IZ ZAJEDNICE JPTT

Jovan Reljin

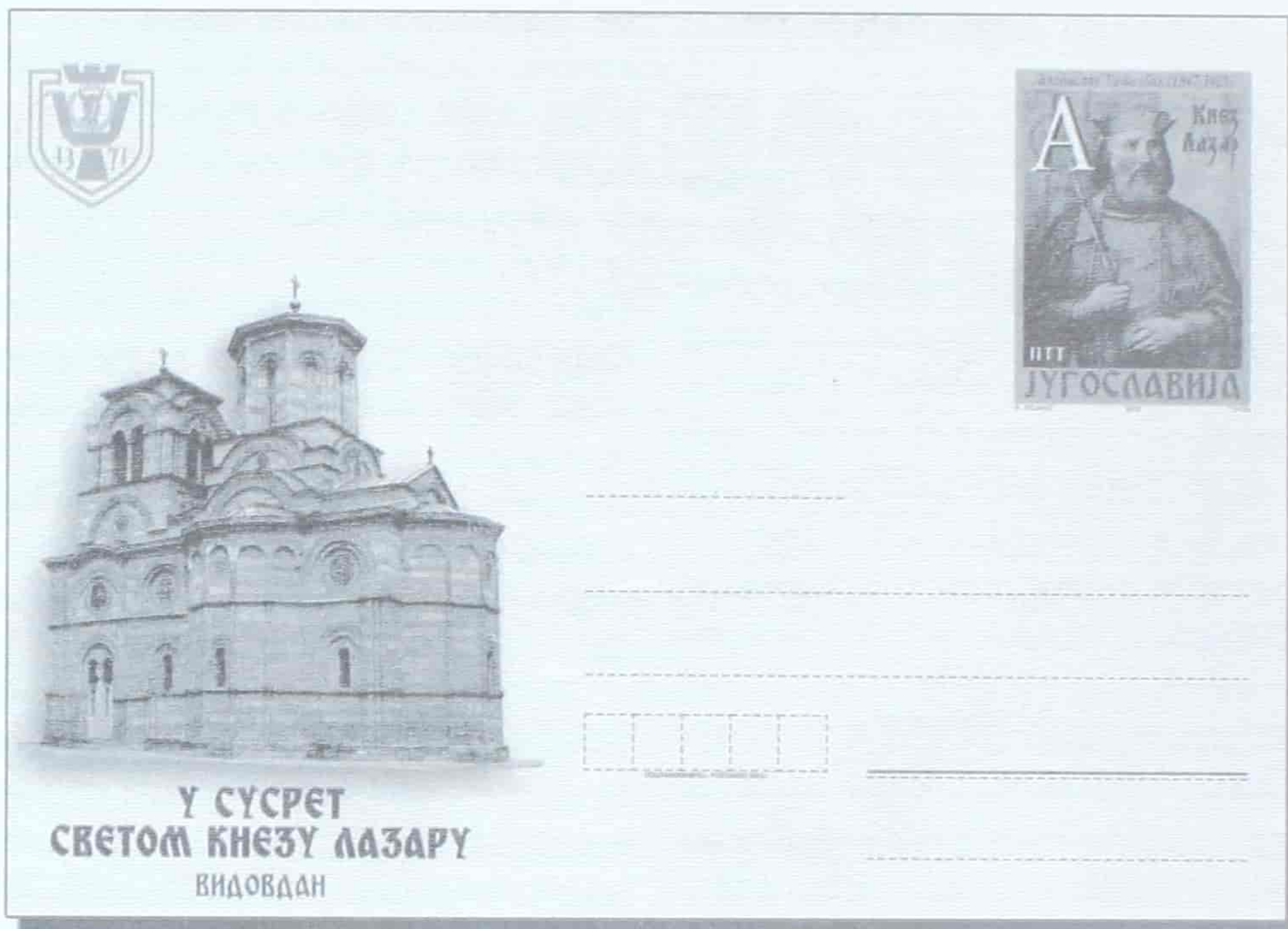
Nakon izdanja masovnog koverta povodom Svetskog seniorskog prvenstva u hokeju na ledu u Novom Sadu poslednje nedelje marta ove godine i onog, vanredno uspelog povodom Uskrsa, nastavlja se praksa ovakvih izdanja, samo što su se tiraži značajno smanjili. Čak toliko, da se postavlja pitanje mogu li i dalje nositi epitet "masovnog" koverta.

Povodom održavanja "Montenegrofile" u Podgorici, od 26. maja do 01. juna 2002. godine, Zajednica JPTT je stampala koverat sa simbolima i tekstom povodom ove promotivne filatelističke izložbe, na kome, za razliku od drugih sličnih izdanja, nije uštampan u vidu marke sa oznakom "A" neki novi, za tu prigodu odgovarajući crtež, već onaj koji se već niz godi-

na koristi na redovnom masovnom kovertu. Opredeljenje je da se štampa onaj i onoliki tiraž koji zatraži naručilac, tj. neko od dva preduzeća za poštanski saobraćaj u našoj zemlji. Pošta Crne Gore je naručila svega 10.000 komada koverta ovog izdanja i toliko je ukupno i štampano. Čak je i tzv. tinger prilagođen potrebama ovog izdanja. Tinger je ona karakteristična šara na unutrašnjoj postavi koverta, koja je u nizu predhodnih izdanja promovisala DP "Jugomarku" u raznim bojama. Ovom prilikom Poštu Crne Gore i znak same izložbe.

Potom je polovinom juna, povodom 165 godina turizma i zdravstva u Soko Banji, emitovan masovni koverat na kome se nalazi crtež koji prikazuje glavu sokola i grb ove poznate banje. Na crtežu koji predstavlja uštampanu marku sa oznakom "A", nalazi se sokobanjsko kupatilo

građeno u periodu Knjaza Miloša. Na poleđini je uobičajeni prigodni tekst sa porukom "Produžite svoju mladost – Sokobanja – Sokograd". Tiraž ovog izdanja je 40.000 koverata. Tinger je opet onaj stari, za "Jugomarku".

Povodom obeležavanja Vidovdana i prenosa dela moštiju Kneza Lazara u Kruševačku crkvu Lazarica, Zajednica JPTT je štampala masovni koverat koji nosi crtež ove srednjevekovne crkve i tekst "U susret svetom knezu Lazaru – Vidovdan". Takođe i grb grada sa godinom 1371. kada je grad i osnovan. Na crtežu uštampane marke sa oznakom "A", predstavljen je portret kneza Lazara, rad Vladislava Titelbaha, s kraja XIX veka. Na poleđini koverta, uz prigodan i nedovoljno informativan tekst, stoji i poruka: "Svojima dođe i svoji ga primiše". Tiraž ovog koverta je 50.000 komada. A tinger promovise poštu Srbije i njen logo, zajedno sa grbom Kruševca.

U pripremi su još dva izdanja. XII Svetski FINA kup u vaterpolu koji

počinje 20. avgusta u Beogradu biće obeležen izdanjem masovnog koverta. Uz tekst naziva kupa na našem i engleskom jeziku, simbole vaterpola, prikazan je i crtež dva igrača u akciji. Na uštampanoj marki sa oznakom "A" nešto je više igrača u akciji, a u pozadini se vide obrisi Kalemegdanske tvrđave. Iz teksta na poledini koverta saznajemo da se ovaj najznačajniji međunarodni sportski događaj u ovoj godini zapravo održava ponovo kod nas nakon 23 godine, kao i da na njemu učestvuje osam najboljih reprezentacija sveta. Na crtežima koverta i uštampane marke dominiraju plava i žuta boja. Prvobitno je planiran tiraž od 50.000 komada, a postoje i naznake da će on možda biti i povećan. A tinger najlepši i najzanimljiviji do sada.

Koverat za Montenegrofilu pripremila je Marina Kalezić, a ostale ovde pomenute, Radomir Bojanić, oboje akademski slikari iz Beograda.

22. septembra trebalo bi da se održi Novosadski maraton i tim povodom planira se izdavanje masovnog koverta sa uštampanom markom "A", u tiražu od 50.000 komada. Kao i kod vaterpola, očekuje se preispitivanje visine tiraža, uz procene da ni četiri puta veći tiraž ne bi bio preveliki.

Realno govoreći, tek tiraž od 200.000 komada po jednom izdanju može poneti sve elemente rentabilnosti sa aspekta pripreme crteža, štampanja i distribucije. Takođe, to je brojka koja može opravdati i naziv "masovni" za koverat ove vrste. A da bi oni bili zaista u "prometu do utroška", odnosno da bi svojom prodajom potvrdili sve kalkulacije poštanskog preduzeća, potrebno je i da izdavač preispi-

ta politiku ovako učestalih izdanja koja idu samo u onaj grad odnosno region koji nešto slavi, obeležava ili održava kakvu manifestaciju. Masovni koverat, kao i svako drugo izdanje ZJPTT je jugoslovensko izdanje i treba omogućiti njegov plasman, makar u minimalnom obimu, u svim poštama u zemlji. Ili, bar u okvirima republike koju poštansko preduzeće kao naručilac svojim uslugama poslovno pokriva. Zašto neko unapred veruje i tvrdi da za narod u Kikindi nisu interesantne proslave i jubileji Nikšića?

Najzad se dogodilo i međurepubličko razdvajanje po pitanju poštanskih maraka. Posle dužeg vremena i upornog insistiranja Pošte Crne Gore, Zajednica jugoslovenskih PTT je prihvatila da su različite tarife za obično pismo i dopisnicu, preporučeno pismo i pismo za inostranstvo – sve za prvu stopu težine do 20 grama, u Crnoj Gori i Srbiji, dovoljno opravdan razlog da se redovne poštanske marke za ove usluge štampaju sa identičnim crtežom i tekstom, ali u različitoj boji. Time su neke jugoslovenske marke postale isključivo crnogorske, a neke opet takođe jugoslovenske, samo za upotrebu u Srbiji. I bez obzira što sve nose na sebi tekst "ptt Jugoslavija", ne mogu se koristiti na celoj njenoj teritoriji.

Od 25. jula u Crnoj Gori su u upotrebi marke sa oznakama "A", "R" i "E" sa identičnim crtežom ali u izmenjenim bojama. Marka "A" (Miroslavljevo jevanđele, XII vek) štampana je u pruskoplavoj boji, u tabacima od 100 komada. Za sada u tiražu od dva miliona komada. Marka "R" (stilizovan prikaz predaje pošiljke) štampana je u bordo boji, takođe u tabacima od 100 komada, a u tiražu od 320.000 komada. Najzad marka "E" (četvorojevanđelje iz Peći XIV vek) štampana je višebojno, ali je sama oznaka slova "E" u kobalt plavoj boji. Zbog formata, štampana je u tabacima od 50 komada, koji za razliku od prvobitnog jugoslovenskog izdanja, nisu numerisani. Tiraž ove marke je 260.000 komada. Iako četvorbojna, štampana je na 70-gramskom papiru predviđenom za taksene marke, što je omogućilo da se štampa brzo i relativno jeftino odradi.

Pošta Crne Gore je putem plakata, letaka, obaveštenja u sredstvima javnog informisanja obnarodovala ova tri izdanja i uputila korisnike poštanskih usluga da dosadašnje jugoslovenske marke sa ovim oznakama od 5. avgusta 2002. godine ne mogu biti više u upotrebi na teritoriji Crne Gore. Sve zalihe tih maraka vraćene su izdavaču.

Upravni odbor ZJPTT je smatrao da je inicijativa Pošte Crne Gore za ovakvo izdanje opravdana jer se zasniva na podacima o bitno različitim cenama tarifa koje ove marke podrazumevaju u dve republike. A te cene, odnosno tarife izgledaju ovako na dan 9. jula 2002. godine, kada se o tome i odlučivalo. Za pisma i dopisnice prve stope težine do 20. grama u Srbiji 7,00 dinara a u Crnoj Gori 0,13 Eura, preračunato u dinare – 7,85 dinara, što ukazuje na bitnu razliku od 0,85 dinara, odnosno 0,014 Eura. Za preporučeno pismo iste težine, takođe u unutrašnjem saobraćaju, u Srbiji je tarifa 21,00 dinar, a u Crnoj Gori 0,39 Eura, tako da je ovde razlika 2,56 dinara, odnosno 0,042 Eura. Za običnu pismonosnu pošiljku prve stope težine u međunarodnom saobraćaju, tarifa u Srbiji je 28,70 dinara, a u Crnoj Gori 0,51 Euro, a razlika je 2,11 dinara, odnosno 0,035 Eura. Ovakve cene u Srbiji važe

od 1. juna 2001. godine, dok ovde pomenute cene u Crnoj Gori se primenjuju od oktobra 2001. godine.

Verujem da je i za širi krug filatelista zanimljiv podatak da je u Zajednici JPTT doneto više tehničkih uslova – standarda za izradu dopisnica i koverata za poštanski saobraćaj. Njima se utvrđuju dimenzije, kvalitet papira, boja i drugi aspekti od značaja za tehnologiju poštanskog saobraćaja.

Dopisnica mora imati dimenzije – širina 105 mm a dužina 150 mm, izrađena od kartona minimalno mase 200 g/m², s tim što je kao osnovna predviđena bela boja, a dozvoljene su i druge pastelne boje.

Koverat je predviđen u pet tipova, različitih po dimenzijama i po tome da li ima ili nema "prozor".

Tip A – širina 114 mm, dužina 162 mm, bez prozora

Tip B – širina 110 mm, dužina 220 mm, bez prozora

Tip C – širina 110 mm, dužina 220 mm, sa prozorom

Tip D – širina 176 mm, dužina 250 mm, bez prozora

Tip E – širina 250 mm, dužina 353 mm, bez prozora

Svi koverti se izrađuju od papira mase 90 g/m², a predviđene boje su bela i druge pastelne boje.

Takođe, doneti su i tehnički uslovi za poseban koverat (za audio i video kasete, magnetne zapise, foto filmove, slajdove, nakit i sl.), zatim za koverat za vrednosno pismo, za postekspres pošiljku, običnu i posebnu paketsku ambalažu, kao i za lepljivu zaštitnu traku koja se pri tome koristi.

Koverat za avionsko pismo mora biti širine 110 mm a dužine 220 mm, da se izrađuje od papira mase 80 g/m². Na adresnoj strani ovog koverta u gornjem levom uglu, na najmanjem rastojanju od 15 mm od gornje i leve bočne ivice, mora se uštampati troredni natpis:

AVIONOM / AIR MAIL / PAR AVION

Takođe dužinom ivica obe strane koverte moraju biti uštampane zakošene pruge (naizmenično crveno – belo – plave) širine 5 mm i dužine 10 mm. Boja koverte je bela.

Inače, prema redovnom Programu izdavanja prigodnih poštanskih maraka za ovu godinu, Zajednica JPTT je pustila u promet 17. juna seriju od dve prigodne marke pod nazivom "75. godina civilnog vazduhoplovstva". Na prvoj marki nominalne 7,00 dinara prikazan je avion "POTEZ 29" sa pet putničkih sedišta, kojim je i otvoren domaći vazdušni saobraćaj. Na vinjeti tabačića ove vrednosti nalazi se tehnički crtež ovog aviona i odgovarajući tekst. Na drugoj marki nominalne 28,70 dinara, prikazan je "BOING 737-300" koji danas predstavlja okosnicu flote

JAT-a. Na vinjeti u tabačiću ove vrednosti nalazi se tehnički crtež ovog aviona i odgovarajući tekst. Marke su odštampane u tehnici višebojnog ofseta, u šalter-skim tabačićima od 8 komada maraka, zupčano, s tim što je tabačić više nominalne numerisan. Marke je već standardno uspešno uradio Radomir Bojanić, akademski slikar iz Beograda.

Seriya od dve vrednosti, već tradicionalna, pod nazivom "Evropska zaštita prirode", puštena je u promet 28. juna ove godine. Na prvoj marki nominalne 28,70 dinara,

motiv je pejisaž planine Tare sa Pančičevom omorikom (*Picea omorika*). Na vinjeti u tabačiću sa ovom markom, prikazan je još jedan detalj pejisaža sa Tare i odgovarajući tekst. Na drugoj marki, nominale 50,00 dinara, motiv je predeo sa planine Golije i cvet velemun (*Gentiana kochiana*). Na vinjeti u ovom tabačiću prikazan je još jedan detalj pejisaža Golije i odgovarajući tekst. Izdanje je posvećeno Međunarodnoj godini planina i ekoturizma. Odabrane pejisaže Tare i Golije, zanimljivim spektrom boja na markama, priredila je Marina Kalezić, akademski slikar iz Beograda.

Marke ovog izdanja odštampane su u tehnici višebojnog ofseta u šalterskim tabačićima od 8 komada, sa vinjetom u sredini, zupčano, s tim što je tabačić maraka sa višom nominalom numerisan.

Ova dva izdanja su prva na kojima su iskazane nove mogućnosti štampanja i zupčanja maraka u Zavodu za izradu novčanica u Beogradu. Dosadašnji najveći format je bio u dimenzijama 37,5x30 mm. Ova dva izdanja su nešto većeg formata – dimenzije su 39x30 mm. A mogućnosti su čak 39x39 mm. Takođe, na ovim izdanjima po prvi put nalazi se i najavljivano zaštitno zupčanje u obliku elipse.

Pošta Crne Gore je nastavila sa izdanjima doplatnih maraka. Najnovije ima temu – zaštita pelikana. Opet je izašlo izdanje u tabaku od 100 komada i tabačić od 8 komada sa vinjetom. Marka je zaista lepo urađena i što je za ne poverovati, nema razlike u štampi, papiru, zupčanju, a nema nigde ni graverskog znaka. Možda je vredela domaća i međunarodna kritika, bar unekoliko.

Najzad još jedna, moguće zanimljiva informacija i za filateliste. Između Zajednice jugoslovenskih PTT i Javnog osnovnog državnog preduzeća za poštanski saobraćaj Republike Srpske, potpisan je Sporazum o saradnji i regulisanju međusobnih odnosa u oblasti poštanskog saobraćaja. Ovim Sporazumom predviđeno je da se vrši razmena svih vrsta pismonosnih pošiljaka i paketa, uključujući i posebne usluge, osim EMS i otkupnih pošiljaka, poštanskih i telegrafskih uputnica. Bitno je istaći da sve pismonosne pošiljke koje ne podležu carinskom pregledu i deviznoj kontroli, u određenim fazama prenosa imaju tretman pošiljaka u unutrašnjem saobraćaju.

Pripremajući se za učešće na predstojećoj Evropskoj filatelističkoj izložbi u Amsterdamu "AMPHILEX 2002" sa svojim prodajnim štandom, kao i u znak svojevrzne podrške našim izlagačima na ovoj izložbi, DP "Jugomarka" je pripremila zanimljiv prigodan koverat, prigodan žig i razglednicu koja će moći da posluži za izradu maksimumkarte ovim povodom.

Ako se saberu sve ove aktivnosti Zajednice jugoslovenskih PTT i DP "Jugomarka", zainteresovanost poštanskih preduzeća u republikama da na određen način učestvuju u filatelističkim zbivanjima, a posebno ono što čine republički savezi filatelista i Asocijacija filatelista Jugoslavije (Montenegrofila, JUFIZ, izdavanje časopisa i stručnih publikacija i sl.), teško je oteti se utisku zadovoljstva o svojevrstnoj razigranosti filatelističkog prostora ovog leta kod nas.

U pariskom poštanskom muzeju izloženi su i objekti koji pripadaju istoriji mail-arta. Povodom izložbe 1995. godine, štampan je izvanredan katalog koji daje presek ove umetničke pojave šezdesetih godina XX veka. Pored kataloga štampan je poseban prilog o istoriji mail-arta. Odgovarajuće mesto u nekoj budućoj muzejskoj postavci kod nas svakako pripada jugoslovenskim stvaraocima mail-arta. Osim nekoliko izložbi i isto toliko kataloga, ova postmoderni epizoda ostala je skoro neprimećena od strane najvećeg broja poštovalaca umetnosti.

Filatelisti, ubeđeni smo u to, imaju posebne razloge da je prouče i koriste njena estetska i druga dostignuća. U ovom broju objavljujemo prevod sa francuskog originala štampanog uz izložbeni katalog. Preveo Dušan Janjetović. Izbor naslova i ilustracije redakcijski.

OD DIŠANA DO DŽONSONA I SLEDBENIKA

UVOD

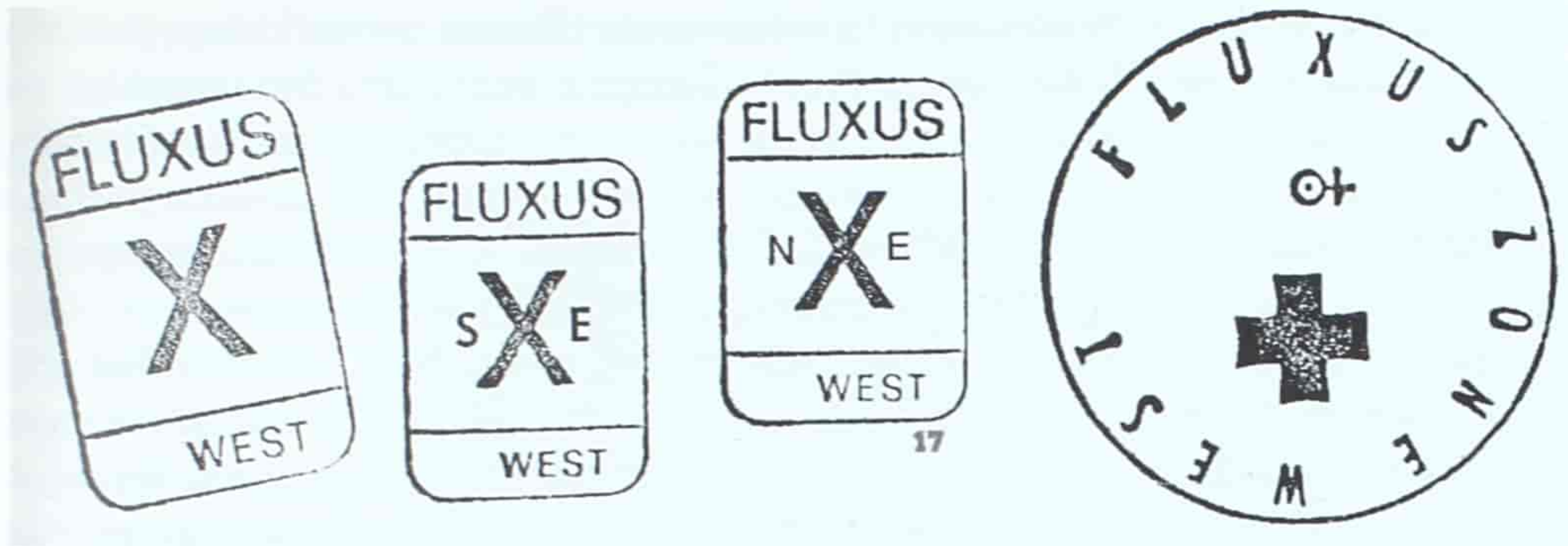

Ova studija je posvećena mail-artu, umetničkom pokretu koji se početkom 60-tih godina prošlog veka razvio u celom svetu. Mail-art se pojavio u trenutku u kome su izvesni umetnički pokreti odbijali postojeće institucije koje su bile »posredničke« između publike i umetnika, kao što su galerije i muzejske ustanove. Pošta s jedne strane postaje glavno sredstvo za prenošenje njihovih dela i informacija o njima, a sa druge pokušaj ostvarivanja direktne komunikacije između pojedinaca, istraživanja vizuelnog i verbalnog dijaloga u kome se »ja« manifestuje kao »mi«.

Odbacivanje institucija od strane onih koji su praktikovali mail-art, a to su bili umetnici ili oni koji to nisu, dovelo ih je na marginu događanja koje se pretvorilo u »underground« tokove koji su odgovarali njihovoj želji da se izraze, dakle da egzistiraju. Odatle proističe i stvaranje specifične mreže za difuziju njihove umetnosti koja se nije mogla kontrolisati od strane aktuelne vlasti. U ovom kontekstu mail-art prolazi kroz mnog vrste ekspresije (izražavanja). UNDERGROUND muzika, književni i pesnički časopisi, grafiti, ulični teatri, performansi, privatno izdavaštvo. Ova subkultura je reakcija na mas-medije, na komunikaciju sa masom, na reči koje ostaju »bez odgovora«.

Pošta je dakle, pre svega, sredstvo za prenos nekog objekta ili mail-art dokumenta, ali pošta može igrati i jednu dopunsku ulogu ili biti zloupotrebljena, kada umetnici koriste poštanske intervencije (poštanske marke) kao sredstvo da se d? smisao i forma poruci ili objektu koga pošta prenosi.

Uostalom, poštanski materijal postaje izvoriste novog umetničkog pravca. Stvaranje umetničkih maraka, u početku kreiranih od strane pripadnika Fluksusa (Fluxus), Novog Realizma (Nouveau Realisme) i učesnika Njujorške dopisne umetničke škole

(New York Correspondence School of Art – NYCS) postaje veoma raširen umetnički pravac.

Umetnički pečati se obilno koriste radi postizanja dekorativnog, vizelnog i informacionog efekta. Mnoge publikacije i časopisi u SAD posvećuju svoje stranice umetničkim pečatima.

Umetnost nastala fotokopiranjem postaje veoma važan način izražavanja i označava početak »eksplozije« mail-arta. Šezdesetih godina fotokopija kao medijum postaje široko pristupačna. Kopiranje je značajno jer omogućava reprodukciju spiskova umetnika sa njihovim adresama (Image bank request list) i osim toga predstavlja nov način umetničkog izražavanja.

Mail-art, umetnost komunikacije, pokušava da ostvari istovremenu kreaciju i komunikaciju među osobama. Najbolji način predstavljanja mail-arta jeste kada se kaže da je to aktivnost na saradnji na principima reciprociteta. Otuda potiče osnovna odlika mail-arta koja će postati osnova ideje Network-a (mreže), a to su relacije koje postoje između pojedinaca, a ne objekti koji su u okviru te aktivnosti proizvedeni. Mail-art i Network nisu jedna zajednička umetnost nego zajednički akt (čin).

Hronološko istraživanje fenomena mail-arta će nam omogućiti da bolje razumemo njegovu evoluciju. Tom prilikom nećemo prikazivati široku panoramu umetnika koji su se služili ovim medijem, niti se baviti kritikom, već ćemo pokušati da damo jedan kratak pregled. Da mesto mail-arta, umetnički kontekst kome pripada, kao i evoluciju njegovih koncepata (ideja). Razvojem novih tehnologija (poštanska umetnost postaje umetnost elektronike, računara, faksa . . .) kao i razvojem mail-art koncepta on postaje planetarni network.

Podsetićemo se na Njujoršku dopisnu školu (NYCS) u kojoj se nalazio vrlo ograničen broj prijatelja, na značaj Fluksusa i časopisa Something Else Press koji stvaraju »forum«, javnu mrežu putem koje prenose svoje umetničke ideje, a tu su pre svega i prve izložbe, publikacije, liste sa imenima i adresama umetnika s početka 70-tih godina, koji doprinose javnom razvoju mail-arta. Sedamdesetih godina mail-artom se bave hiljade osoba širom sveta i on postaje jedna istinska planetarna mreža - »Network«. Pojam deluje relativno konfuzno jer označava jednu zajednicu sačinjenu pre svega uz pomoć spiskova preko kojih se umetnici međusobno povezu-

ju. Izraz »Network« potiče od koncepta večite mreže (Eternal network) koju je razvio Robert Filiju (Robert Fillou) i Georg Breht (George Brecht). Ova dva umetnika su napravila jednu vrstu butika na jugu Francuske u leto 1965. godine. Ovaj butik – galerija nazvan »Zapete koje se smeše« (La Cedille qui sourit) trebalo je da postane centar permanentnog stvaranja. Marta 1968. godine ovaj osnovni koncept je proširen novim:« . . . razvili smo koncept »Stalnog praznovanja« (Pête Permanent) ili »Eternal network« kako smo taj francuski izraz preveli na engleski, što je trebalo da nam omogući da ga razvijamo efikasnije nego ranije. . . U aprilu smo objavili naše namere preko jednog plakata koga smo poslali našim mnogobrojnim korespondentima . . . da bi oni shvatili da zaista čine jedan sastavni deo »Networka« (mreže) i da time obuzdaju svoj takmičarski duh. Imali smo nameru da preko naših performansa objavljujemo i događanja kod drugih umetnika. Ali to nije bilo dovoljno. Umetnik mora da shvati da čini sastavni deo mnogo šire mreže, jer »Stalno praznovanje« (»Network«) nastavlja da se dešava svuda oko njega i u svim delovima sveta.

Prvi izrazi kojima je delotvornost mail-arta bila definisana bili su »Flux Post«, »Pošiljka«, »Umetnost dopisivanja«. Danas su sinonimi za mail-art mnogobrojni; uključuju: poštansku umetnost, umetnost dopisivanja, umetnost preko Pošte, umetnost poštanske pošiljke, Art Postal (Italija), Post-Kunst (Nemačka, Holandija), Arte Correo (Španija, Južna Amerika i Meksiko).

Prve umetničke manifestacije posredstvom Pošte

Marsel Dišan (Marchel Duchamp) je stvorio 1916. godine »Grand verre« (»Veliku čašu«). Među tekstovima, objektima i dokumentima povezanim sa »Velikom čašom« nalaze se i četiri poštanske karte zalepljene na jednoj podlozi. Radi se, naime, o pozivu na sastanak 6. februara 1916. godine koji je Dišan uputio svojim susedi-ma na istom stepeništu – Arnsbergovima. S jedne strane ovih poštanskih karata nalazi se poziv za sastanak, a s druge, tekst o »Velikoj čaši« koji je delimično šifrovan. Dišan time uspostavlja jedan dvosmislen odnos sa Poštom, kao sredstvom komunikacije, jer šalje jednu poruku svojim susedima, iako je bilo mnogo jednostavnije da se ona prenese glasom. Ovo je bila prva umetnička manifestacija koja je realizovana putem Pošte, a pored toga je u kontradikciji sa njenim uobičajenim korišćenjem.

Jedno drugo korišćenje poštanskog sistema, kao posrednika, nalazi se u delo Dišana; Tokom boravka u Argentini 1918. godine Dišan stvara šahovsku igru pomoću pečata (fran. tampons), igrajući šah udaranjem pečata na svoju prepisku.

Prepiska druge generacije umetnika futurista nose u sebi oznake fiskalnih dokumenata; umetničko delo se sastoji od fiskalnih elemenata a istovremeno obavlja i zvaničnu funkciju. Ivo Panađi (Ivo Panaggi) stvara prvi poštanski kolaž 1925. godine. Na koverti koju adresira na Marinetijska (Marinetti) Panađi radi kolaž od višebojnog papira i šalje pismo koje je kompletirao sa poštanskim elementima (nalepnice, marke, žigovi). Time Pošta postaje anonimni saradnik u umetničkoj kreaciji, a umetnik više nije autor dela već onaj koji je omogućio njegov dolazak.

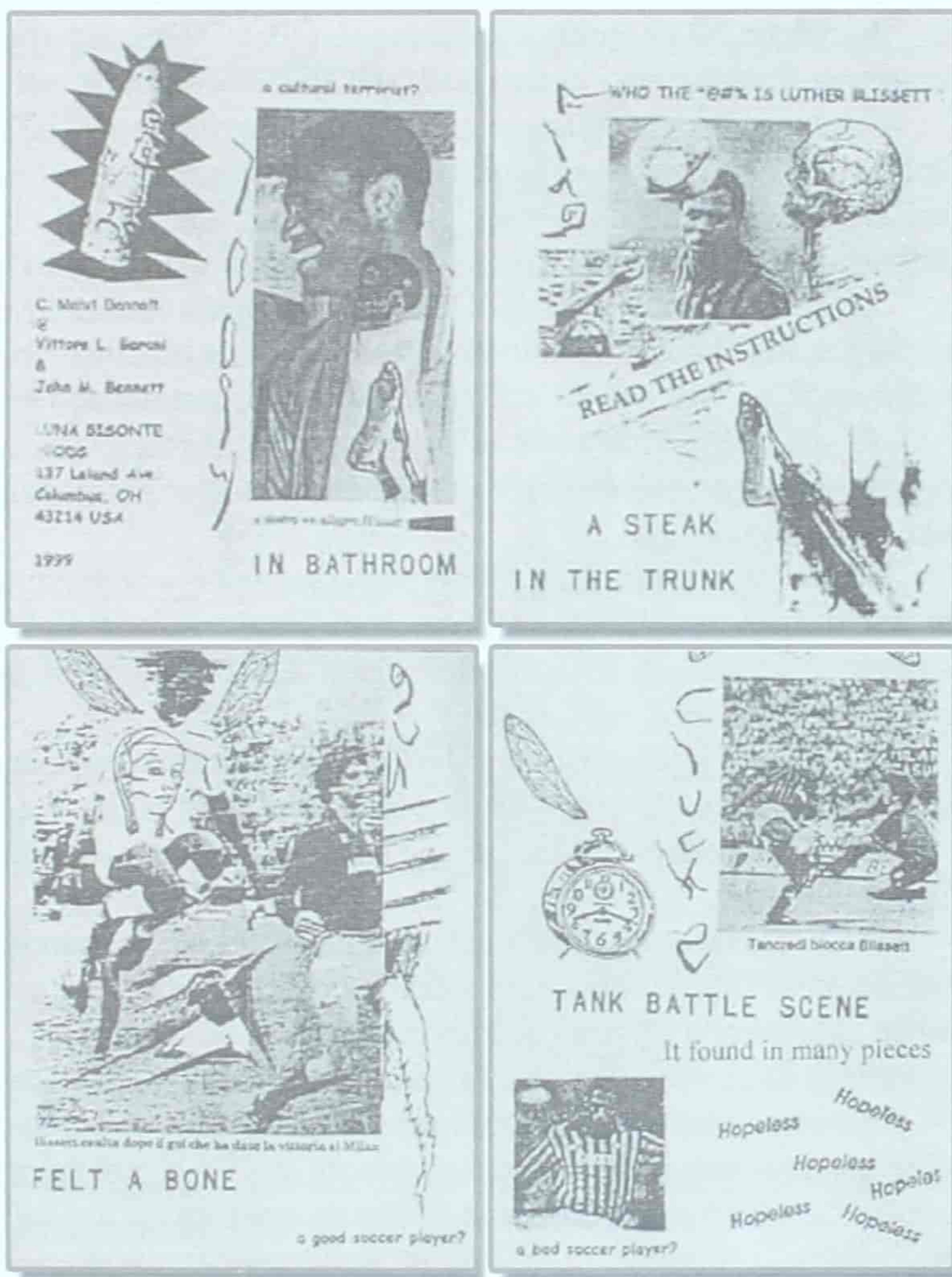
Tek posle Drugog svetskog rata umetnici ponovo počinju da se interesuju za Poštu kao saradnika u elementima koji sačinjavaju delo i time je ujedno skreću sa njene osnovne funkcije.

Na umetničkoj sceni 50-tih godina pomenućemo tri umetnička pristupa koja su stvorila mail-art i uticala na njegov razvoj. U Evropi je to Novi Realizam, u Severnoj Americi Njujorška dopisna škola (osnovao ju je Rej Džonson) i pokret Fluksus.

Novi Realisti se okreću umetničkoj kreaciji koja je više integrisana u Društvo, a manje posvećena samoj umetnosti, sledbenici Dišana i Dadaista. Prikazivanje objekata direktno preuzetih iz

stvarnosti postaje glavni način izražavanja Novih Realista. Unošenje realnog i kolažiranje su karakteristike dela Novih Realista i zato se koriste u njihovoj umetnosti korespondencije (dopisivanja), korišćenjem poštanskog sistema (Pošte) i promenom njegove uloge Novi Realisti su načinili prvi korak ka »Umetnosti dopisivanja« ili Mail artu.

Iv Klajn (Ives Klein) kreira »Plavu marku«, putovalu i poništavanu krajem 50-tih godina. Nekoliko godina ranije, Arman stvara seriju pečata prekrivajući platna otiscima administrativnih pečata. Danijel Spoeri (Daniel Spoerri) stvara pečat »Pažnja umetničko delo« koji otiskuje na mnoge svoje radove. . .

Prva faza - Njujorška dopisna škola

U istoriji i tradiciji Rej Džonson je centralna figura na početku »Umetnosti dopisivanja«. Ova prva faza mail-arta koju možemo označiti kao razdoblje od početka 50-tih do sredine 60-tih godina karakteriše individualni izraz u međusobnoj prepisci.

Sredinom 50-tih godina Rej Džonson (Ray Johanson) stvara prvu umetničku mrežu za dopisivanje i koristi izraz »MOTIKOS« da bi označio ovu novu aktivnost.

- Imam kod kuće veliku gomilu stvari koju nazivam »MOTIKOS«. To su u stvari kolaži – skupovi slika i komadića papira . . . Sve to je za mene i više od toga i zato koristim izraz »MOTIKOS«, jer je istovremeno i u jednini i u množini, a može se izgovarati kako ko hoće. Ipak, uskoro ću naći neki drugi naziv. (1)

Ed Planke (Ed Plunkett) označiće ovo kao stalnu poštansku aktivnost »30 do 50 umetnika ili onih koji to nisu« koji postoje od 1962. godine (NYCS) kao parodija na New York School a čine je pristalice apstraktnog ekspresionizma.

- Ova nova igra sastojala se u uspostavljanju kontakata sa ljudima bez potrebe da se susreću i proloaze kroz uobičajene društvene uglađenosti koje su im oduvek bile dosadne (2)

NYCS su ponekad zvali »Corespon-dance« jer je tako napisano povezivala stalni pokret korespondenata i njihovo dopisivanje. »Članovi«, kako ih je Rej Džonson nazivao, ili učesnici NYCS bili su umetnici, obični ljudi, pisci, pesnici, igrači, filmske zvezde, slavni ljudi, nepoznati.

Rej Džonson označava kraj NYCS u jednom neobjavljenom pismu poslatom »Njujork Tajmsu« (5. aprila 1973. godine), ali ona vaskrsava odmah pod imenom »Buddha University«, koju su zatim sledile »Buddhette University« i »Only U« (Only You University).

NYCS karakteriše idejna interakcija između korespondenata. Pošiljke mogu biti direktna ili indirektna komunikacija, ako na primer uključuje tri osobe: pošiljka može sadržavati i instrukcije kao »dodajte« . . .«, »pošaljite . . .«, »vratite . . .«, koje je trebalo da ispuni primalac (prema instrukcijama Reja Džonsona).

Karakteristika ovoga dopisivanja utroje, prema organizaciji Reja Džonsona je »susret« dve osobe, bar u konceptualnom smislu (i pod uslovom da su obe osobe u igri). Čak iako je Rej Džonson u korenu ove igre »posrednik«, zbog »dodajte« ili »pošaljite« ili »vratite« on igra aktivnu ulogu u izradi dela.

Pošiljke Reja Džonsona su se sastojale od originala, kopija originala, kopija kopija. Ove poslednje će biti veoma obilno korišćene od strane mejl-artista kao informatički alat i kao umetnički stil.

Uostalom, izraz sveta umetnosti u delu Reja Džonsona svedoči takođe o njegovom paušalnom praćenju umetničke scene vremena. Može se opaziti da postoji tesna veza sa pop-artom, početkom konceptualne umetnosti, hepeninzima (happenings), ali i sa Fluksusom

Prva faza »Umetnosti dopisivanja« pod okriljem Njujorške dopisne škole (NYCS) se može okarakterisati kao »privatna«. Dopisivanje teče u relativno uskom krugu »članova« ili učesnika NYCS.

Druga faza – Fluksus (Fluxus)

Sa Fluksusom se krećemo ka drugoj fazi »Umetnosti dopisivanja«: krug učesnika mail arta se širi i postaje očigledno nastojanje da se ostvari pristup većem broju učesnika.

Fluksus je osnovan 1962. godine kada je i dobio ime. Ovde se ne može govoriti o pokretu jer nije imao nikakav program ni Statut, već samo jednu »filozofiju« bez oštrih granica koja uključuje ljude različitih horizonata (muzika, vajarstvo, pozorište, ples . . .). Umetnici Daniel Spoeri (Daniel Spoeri), Kristo (Christo), Ben Votje (Ben Vautier) i drugi prošli su kroz Fluksus. Izvesni članovi NYCS uključujući i Rej Džonsona bili su veoma aktivni uzimajući učešće u raznim publikacijama i događanjima Fluksusa ispitujući koncepte umetničkih

E.F. Higgins III, USA, 1981.

"Blues Issue" Doo Da Post.

Colour xerox, full sheet of nine stamps, perforated, gummed.

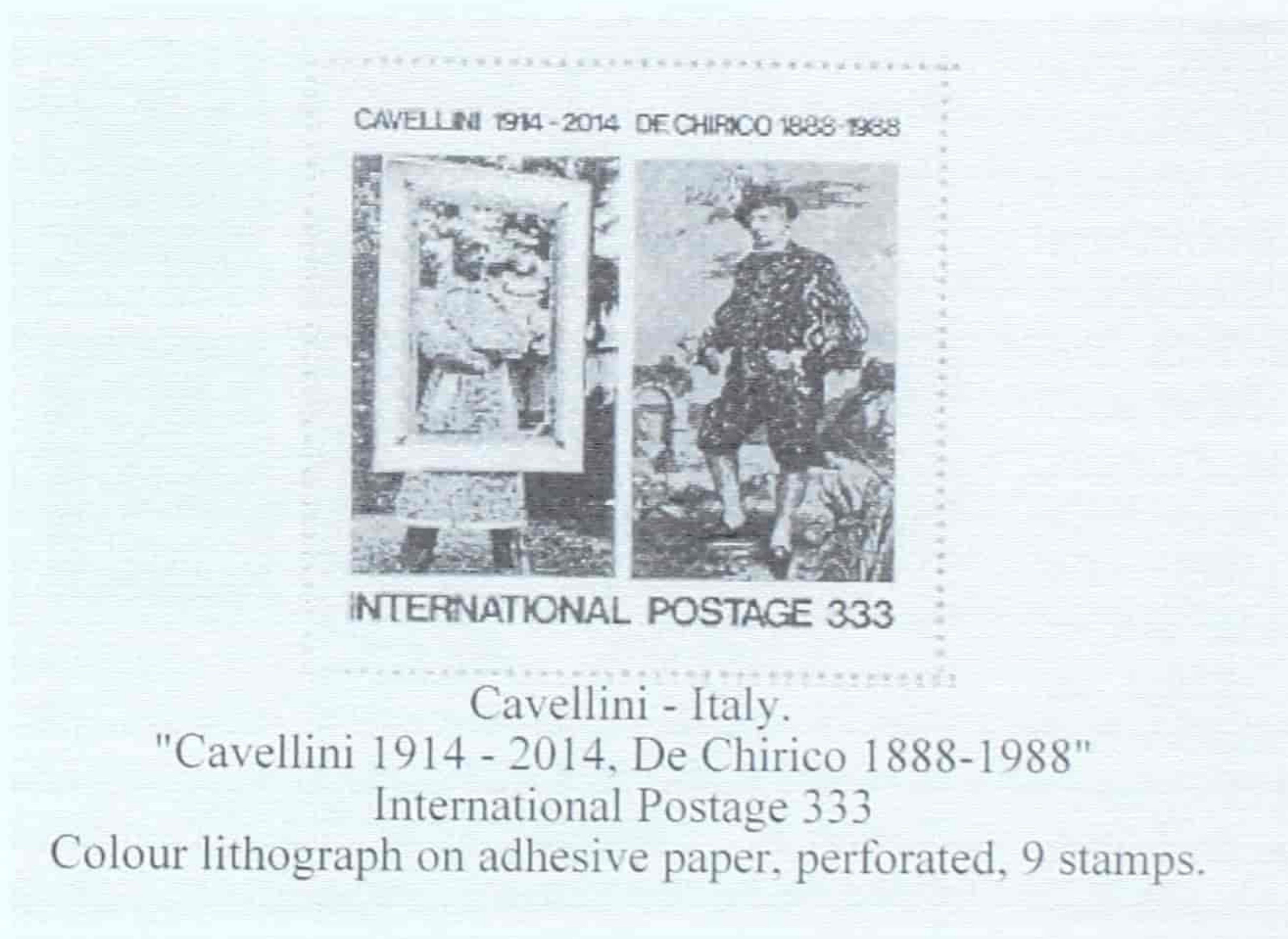
dela, funkciju umetnosti, ulogu umetnika u društvu, problematiku performansa, odnos između posmatrača, umetnika i umetničkih institucija.

Od samog nastanka Fluksusa, Georg Masiunas (George Maciunas) je objavio spiskove »članova« Fluksusa kako bi ih upoznala umetnička publika. Ovo je omogućilo brz pristup informacijama o umetnicima: ko su oni, čime se bave. Ken Fridman (Ken Friedman) počinje 1966. godine da objavljuje godišnje dodatne spiskove Fluksusa, dodajući spiskove »interesantnih umetnika« omogućujući da se do njih lako dođe. »Umetnost dopisivanja« postaje integralni deo aktivnosti Fluksusa (festivali, projekti, događanja, performansi, koncepti), njihovog reklamiranja, kao i dela Fluksusa. Georg Masiunas, centralna ličnost Fluksusa, priprema 1966. »Fluxus Posta Kit«, koji sadrži umetničke marke, kolektivna dela kao i pečat »Fluxpost« koji se koristio od marta 1967. godine.

»Something Else Press« i »Something Else Newsletter«

Za Fluksus, bilo je neophodno da se izbegnu prepreke u difuziji umetnosti. Tražene su nove tehnike i novi oslonci koji bi omogućivali umetnicima da se izraze.

Dik Higin (Dick Higgins) 1964. godine osniva izdavačku kuću »Something Else Press« i pokreće bilten »Something Else Newsletter«, što je pored ostalog bilo prvo javno sredstvo za širenje koncepta Fluksusa. Cilj SEP je bio štampanje avangardnih radova, koncipiran kao dodatno širenje Fluksusa, »Press« postaje mreža korespondenata; centralni »nerv« razvoja eksperimentalne umetnosti u SAD, nove muzike, konkretne poezije, a naročito se štampaju projekti Roberta Filijua (Robert Filliou), Georga Brehta (George Brecht), Daniela Spoeria (Daniel Spoeri), Reja Džonsona (Ray Johnson).

Bilten »Samthing Else Newsletter« je jeftin medijum preko koga se pitanja umetnosti mogu međusobno izmenjivati i podeliti na hiljade čitalaca. Preko spiskova čitalaca, kupaca knjiga, pretplatnika Biltena i kataloga SEP, Dick Higgins redefiniše mrežu mail-arta. Ovo je jedan značajan trenutak za mail-art, jer kako Higgins nikada nije video svoj bilten kao mail-art projekat, može se reći da po prvi put jedan umetnik svesno koristi poštanske pošiljke kao redovan medijum za javnu komunikaciju. Bitno je imati na umu da je tako stvorena mreža postala jedan »forum« u kome se ideje mogu širiti i međusobno razmenjivati. Izdavač SEP i bilten SEN su doprineli stvaranju jedne javne mreže, suprotno karakteru privatnosti koji je karakterisao NYCS.

Doprinos Fluksusa »umetnosti dopisivanja« je u sitraživanju i korišćenju Pošte kao sistema za komuniciranje.

IV CETINJSKI BIJENALE

Četvrta manifestacija Cetinjskog bijenala biće održana pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Republike Crne Gore, UNESCO-a i g. Waltera Schwimmera, generalnog sekretara Evropskog Savjeta.

Povodom manifestacije, UNESCO će dodijeliti svoju nagradu za najbolje umjetničko ostvarenje, u cilju promocije umjetnosti.

Osnivač i Predsjednik: Nikola Petrović Njegoš

Direktor: Gordana Stevović

Komesari: Jara Boubnova, Andrei Erofeev, Svetlana Racanović, Katerina Koskina
Savjetnik za životnu sredinu: Ranko Radović

UVOD

Cetinjski bijenale, čija se prva manifestacija održala 1991, neposredno pred raspad Jugoslavije, predstavlja jedan od najvažnijih međunarodnih događaja u oblasti savremene umjetnosti koji je organizovan na Balkanu u posljednjih deset godina. Na inicijativu crnogorskog princa Nikole Petrovića Njegoša, ova manifestacija je osnovana sa ciljem da se prevaziđe izolacija jedne jedinstvene kulture ovog regiona, da se stimuliše dijalog među umjetnicima, komesarima i kritičarima iz različitih zemalja, te da se ustanovi mreža saradnje između ljudi od umjetnosti, čija interesovanja i znanja imaju moć da prošire prostor savremene umjetnosti.

KONCEPT

U 2002. godini, desetogodišnji konflikt i mračni politički period konačno ustupaju mjesto rekonstrukciji i otvaranju društva. Konceptijski, četvrto izdanje Bijenala fokusira se na problem rekonstrukcije shvaćene kao potreba da se riješe gorući problemi ali i kao mentalni konstrukt, kao teorijska baza za transformisanje naše

U okviru IV Cetinjskog Bijenala realizuje se projekat pod nazivom **anoniNO**

1 poštanska kutija
1 primalac

Otvora se mogućnost javnog komuniciranja anonimno putem Nudi još jedan vid "dijaloga" Očekuje povratna akcija...

Pozivamo sve Cetinjane da učestvuju u ovoj akciji

...sugerišite, pohvalite, kritikujte, ili što drugo... napišite pismo i ubacite ga u zasebno, već adresirano poštansko sanduče koje se nalazi na Gradskoj kafani. **Ako želite da nešto kažete,**

- PREDSJEDNIKU OPŠTINE
- PREDSJEDNIKU CRNE GORE
- CRNOGORSKOJ PRAVOSLAVNOJ CRKVI
- SPC - MITROPOLJU CRNOGORSKOJ
- SESTRAMA FRANJEVKAMA
- BILO KOME SA CETINJA

od 22.06.2002.
Cetinje/Gradska Kafana

stvamosi. Ovo je vrijeme da se obnove

naši gradovi, društvo u cjelini, ali, prije svega, to je vrijeme da se ponovo uspostave kontakti među ljudima. Neophodno je markirati jedno mentalno polje, definisati ideje u koje treba investirati u budućnosti, prepoznati što "preraditi" i reciklirati, što graditi iznova. Sila koja nas vuče prema tako strukturiranom polju jeste i naša potreba/želja da pripadamo jednom većem svijetu i uređenijem sistemu.

MOŽE

Tim komesara predložio je jedan lokalni izraz »MOŽE« koji se ispostavlja kao afirmativni iskaz, znak pozitivnog izbora, on izražava i vjeru u sopstvenu snagu. Istovremeno, on imenuje i vrstu "lokalnog" paradoksa, domaću mentalitetsku odrednicu, prihvatanja promjena u društvu kao "svršenu stvar".

PROGRAM

Projekat se sastoji iz dva segmenta: izložbe i intervencije in situ i Ljetnji univerzitet orjentisan na tri oblasti: životnu sredinu, savremenu umjetnost i građansko društvo. Tokom ljeta, Bijenale će biti otvoreni forum, prostor za različite intervencije, performanse, okrugle stolove, radionice. Svi ti događaji će biti ravnopravno prezentovani u katalogu i na oficijelnom web sajtu Bijenala. Od dana otvaranja manifestacije, 22. i 23. juna do zatvaranja Bijenala 26, 27 i 28. septembra biće prezentovani svi radovi realizovani tokom ljeta. Dani tokom zatvaranja Bijenala biće prilika da se sačini sinteza i da se razvije promišljanje oko uloge i budućnosti Bijenala u raznim kontekstima

Projekat: anonimNO

Autor: ANA MATIĆ

mesto komunikacije: CETINJE

glavna instalacija - GRADSKA KAFANA

prateće instalacije:

- zgrada Ruskog poslanstva (Fakultet likovnih umjetnosti)

- zgrada Turskog poslanstva (Fakultet dramskih umjetnosti)

- zgrada Engleskog poslanstva (Fakultet muzičkih umjetnosti)

- Plavi dvorac (zgrada Cetinjskog bijenala)

Projekat tretira dublje komunikološke probleme GRADA, otkriva novo-staro sredstvo komunikacije, i građanima Cetinja nudi još jednu mogućnost "dijaloga". Građen je iz više segmenata, dekodira se na više nivoa od vizuelnog do konceptualnog, tretira više aspekata, od univerzalnih (ljubav...) do lokalnih, a čine ga 4 grupe – instalacije.

Projekat produbljuje klasične puteve poruke pošiljalac - poruka – recipijent. Pomeru "standardnu" poštansku komunikaciju (jedno poštansko sanduče -jedan primalac), i teži da stvori novi odnos na relaciji pošiljalac – primalac. Mogao bi se definisati kao "otvaranje javne komunikacije" anonimnim putem, PRAtransparentna sociološko-kulturološka "tribina" i sl... Predstavlja pomereni-produženi život reči-pisma-"mail-a" izražen u "likovnom mediju" tj. putem intervencije-instalacije.

Grupe projekata određene su prema konkretnim recipijentima i to:

- grupa 1

UNIVERZALNI RECIPIJENT

(u dogovoru sa Radio Cetinjem, poruke se javno čitaju (svake subote od 18h), a upućene su "bilo kome"...))

- grupa 2

PREDSJEDNIK CRNE GORE

PREDSJEDNIK OPSTINE CETINJE

- grupa 3

CRNOGORSKA PRAVOSLAVNA CRKVA
SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA,
MITROPOLIJA CRNOGORSKA
SESTRE FRANJEVKE

- grupa 4

CETINJSKI BIJENALE – princ Nikola Petrović Njegoš
FLU Cetinje - dekan
FDU Cetinje - dekan
FMU Cetinje - dekan

grupe 1,2 i 3 čine kompaktnu instalaciju postavljenu na fasadi Gradske kafane – mesto komunikacije, grupa 4 kao prateća tj. predgrupa je postavljena direktno ispred ovih institucija, jer bi one trebalo da predstavljaju primer u nezavisnosti institucija, transparentnosti, demokratiji.....te da su njihovi potencijalni komunikatori već "spremni" i otvoreniji za "pitanja".....

Projektu prethodi flajer - letak koji približava AKCI-

JU. Kratkim vizuelno-tekstualnim porukama za svaku grupu primalaca, građanima Cetinja je predočena mogućnost direktnog učešća u projektu anonimNO. Pitaj što ti VOLJA, piši što ti MILO.....???????

Uz ključeve od njihovih poštanskih kutija, primaocima je na memorandumu Cetinjskog bijenala uručeno cirkularno pismo sledećeg sadržaja – dostavljam Vam primer pisma

Predsjednik RCG
Gospodin Milo
Đukanović

Poštovani,
U okviru IV Cetinjskog Bijenala realizuje se projekat "anonimNO", koji tretira dublje komunikološke probleme GRADA, otkriva novo-staru sredstvo komunikacije, i građanima Cetinja nudi još jednu mogućnost "dijaloga". Građen je iz više segmenata, dekodira se na više nivoa od vizuelnog do konceptualnog, tretira više aspekata, od univerzalnih (ljubav...) do lokalnih, a čine ga 4 grupe – instalacije.

Projekat produbljuje klasicne puteve poruke pošiljalac - poruka – recipijent. Pomera "standardnu" poštansku komunikaciju (jedno poštansko sanduče -jedan primalac), i teži da stvori novi odnos na relaciji pošiljalac – primalac. Mogao bi se definisati kao "otvaranje javne komunikacije" anonimnim putem,

PRATransparentna sociološko-kulturološka "tribina" i sl...

Obzirom da je koncipiran tako da jedna poštanska kutija bude namenjena jednom primaocu, i da ste Vi jedan od "izabranih", dostavljamo Vam ključeve Vaše kutije, u nadi da ćete povremeno ažurirati poštu, poželeti da nekome uzvratite odgovor (što ćete moći svake subote od 18 sati na Radio Cetinju), ili makar saznati šta neko "iskreno" želi da Vam poruči...

Obaveštavamo Vas da se Vaša poštanska kutija nalazi na Gradskoj Kafani na Cetinju.

Unaprijed zahvalni za saradnju
za Cetinjski bijenale
autor projekta
direktor Gordana Stevović
Ana Matic

CRNA GORA – POŠTANSKA ISTORIJA

Keith Robinson: »Crna Gora – poštanska istorija«; izdavač: Savez filatelista Srbije, Beograd, 2002.

Krajem maja iz štampe je izašla druga knjiga Bilblioteke Saveza filatelista Srbije »Crna Gora – poštanska istorija«, iz pera engleskog filateliste Kita Robinsona. Knjiga je predstavljena javnosti na Međunarodnoj filatelističkoj izložbi Montenegrofila 2002.

Uvek kada neku knjigu treba predstaviti filatelističkom čitaocima pred onim ko ima taj zadatak pojavljuje se pitanje: šta u vezi sa temom koju autor obrađuje ima novo da se saopšti čitaocima. Odgovor na ovo pitanje pomaže da se uz pomoć ostalih kriterijuma izrekne objektivniji vrednosni sud o delu. Pred takvom dilemom našao se i pisac ovih redova i sam poznavalac opštih mesta u poštanskoj istoriji Crne Gore, ali ne i sakupljač ovog područja, u ovoj prilici i kao urednik izdanja.

Smatram izuzetno značajnim za budućnost filatelije jedne zemlje kada za sakupljanje njenog poštansko-istorijskog i filatelističkog materijala interesovanje pokazuju strani filatelisti i ljudi koji su i profesionalno prisutni u poslu za koji imamo jednostavnu reč - filatelija. U takvom sagledavanju stvari rad engleske studijske grupe »Jugopošta« je za filateliju našeg područja zaista višestruko značajan.

Predpostavio sam odluku g. Kita Robin-

sona da se kao sakupljač upusti u poduhvat ili ako hoćete filatelističku avanturu Crna Gora, što svakako predstavlja početak na jednom klasičnom području naše filatelije. Šta ova knjiga nudi jednom novom sakupljaču u slučaju iste odluke, ili uopšte filatelistima koji povremeno dolaze u posed filatelističkog materijala Crne Gore? Prvi odgovor, bez imalo preterivanja, bio bi – sve što je potrebno da se sagleda opseg poštansko-istorijskog područja (vremenski, prostorni, poštansko-manipulativni i dr.). Dakle, dovoljno podataka za ozbiljan početak sakupljanja poštanske istorije Crne Gore. Kako smo kao narod skloni da, bez obzira što nešto nedovoljno poznamo ili tek počinjemo da upoznajemo, postavljamo maksimalističke zahteve, klasično pitanje je već postavljeno: da li je Robinson evidentirao baš sve žigove i to naravno sa tačnim datumima početka i trajanja njihove upotrebe? Umesto direktnog odgovora, koji bi možda nekome izgledao apodiktičan, pokušaću da u ovom prikazu navedem činjenice koje će čitaoca navesti da sam izvede zaključak.

Kao član engleske studijske grupe »Jugopošta«, Robinson se skoro tri decenije bavi sakupljanjem i proučavanjem poštanskog materijala Crne Gore. Kao istraživač, a uz to i izlagač, u ovom ne baš kratkom vremenskom periodu, prikupio je relativno obiman filatelistički materijal i drugu poštansko-istorijsku građu na osnovu kojih je pregledanjem i selek-

cijom došao do zaista relevantnih podataka. Kao filatelistički pisac g. Robinson je svojom odlukom da u svoj projekat uključi jedan broj zaista respektivnih saradnika (dr Jovana Veličkovića, Kristijana Hertera, dr Vojina Višackog, Dragoljuba Jovanovića, Dragana Udovičića, Jindriha Vomelu) pokazao neophodnu istraživačku kritičnost pa je provera svega do čega je dolazio postala put kojim je išao u pisanju ove knjige. Dozu istraživačke kritičnosti Robinson je ispoljio unoseći u svoju knjigu zabeleške - ovo sam video a ovo nisam. Sam autor je prilikom predstavljanja knjige u Podgorici je istakao da nastavljanje istraživanja dopunjuje i produbljuje saznanja pa će novo izdanje knjige, kada do njega dođe, biti prilika da se saopšti još ponešto novo.

Na osamdeset stana, data je kratka opšta istorija Crne Gore, zatim njena poštanska istorija, tabela poštanskih stanica (štacija) i poštanskih žigova, reprodukovani su i opisani poštanski žigovi (mnogi pokazani i na pismima, dopisnicama i poštanskim formularima); obrađene su oznake za preporučeno rukovanje, potvrde i priznanice, povratni recepisi, prikazana je paketska pošta i poštanske tarife. Prezentacija materijala u knjizi je onakva kakvu ju je autor dao u svome kseroksiranom izdanju u engleskom originalu, ali se izdavač ipak potrudio da jedan broj objekata koji su mu u ovom momentu bili dostupni prikaže u boji.

Knjiga se može kupiti u Savezu filatelista Srbije po veoma pristupačnoj ceni.

(V. Begović)

NOVI KATALOG CELINA

Dušan Stojšavljević: »Katalog poštanskih celina Jugoslavije«.

Izdavač:

»Studio filatelije«, Beograd 2002

Mirko Caran

Filatelistička javnost u našoj zemlji obogaćena je još jednom značajnom publikacijom. Maja ove godine izašao je iz štampe Katalog celina Jugoslavije koji obuhvata period od 1918 do 1996. godine autora Dušana Stojšavljevića, ličnosti koja nije nepoznata u filatelističkim krugovima kod nas a i u Nemačkoj, gde živi i objavljuje svoje radove sa područja celina jugoslovenskih zemalja. Izdavač Kataloga je Aukciona kuća Studio filatelije Beograd.

Uvodni deo zauzima osam strana i podeljen je na manje odeljke koja daju objašnjenja o sadržaju i načinu korišćenja kataloga i to na jedan veoma pogodno odabran način sa enciklopedijskim pristupom u objašnjavanju pojmova, što omogućava svakom korisniku kataloga da se obavesti o značenju tih pojmova, značenju skraćenica kao i da dobije uvid u osnovna saznanja o vrstama štampe i ostalim podacima značajnim za vrednovanje poštanskih celina.

Posle uvodnog dela, Katalog je podeljen na poglavlja, hronološki, oslanjajući se na istorijske i političke kriterijume koji su određivali, tj. obeležavali taj period. Na primer: poglavlje obeleženo brojem 1 obuhvata neposredni posleratni period tj. od 1918. godine pa do izdavanja prvih redovnih poštanskih celina Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca januara 1921. godine. U okviru istog poglavl-

ja, podgrupe su dalje obeležene novim arapskim brojem, npr. 1.2, što znači, prvo poglavlje i druga podgrupa. Ukupno postoji osam poglavlja, a poslednje, osmo poglavlje, obrađuje poštanske internacionalne kupone za odgovor, IKO.

Svaka opisana celina nosi svoj kataloški broj i sadrži osnovne podatke o datumu izdavanja, tekstu, vrednosnoj oznaki, vrsti papira, boji, itd. Zatim, slede brojni podaci o tipovima i varijetetima izloženi sveobuhvatno i precizno sa upuštanjem u detalje koji nedvosmisleno ukazuju na zadržavajuće poznavanje materije od strane autora. Ovakvo obilje podataka stvara istovremeno i određene teškoće u prezentaciji i neizostavno su zahtevale uvođenje tabela, pa i više tabela za jedan kataloški broj.

Katalog celina Jugoslavije 2002 je ustvari prevod sa nemačkog jezika "Ganzsachen Jugoslavien - Handbuch" od istog autora, izdanje 2001. godine sa određenim izmenama i dopunama, ali sa bitnom prekompozicijom u štamparskom prelomu čime je postignuta mnogo bolja preglednost. Naime, veoma velik problem predstavlja prikaz većeg broja podataka o jednom kataloškom broju, tj. o jednoj celini, pošto se relevantni podaci ukrštaju ili izostaju, a svi ti podaci zajedno određuju izdanje, tip i varijetet, što opet ne sme da stvara konfuziju kod korisnika.

Posebnu vrednost Kataloga čine reprodukcije motiva na Dopisnim kartama Kraljevine Jugoslavije, kao i na dopisnicama Republike Jugoslavije pedesetih godina prošlog veka, kao i njihov detaljni popis sa potrebnim tumačenjima. Takođe je potrebno navesti da autor nije zaobišao ni još uvek nerešene probleme oko poje-

dinih postojećih ili spornih celina, već ih je spomenuo u posebnom poglavlju na nivou saznanja koja danas imamo. I u ovom Katalogu formirane u cene (izražene u eurima), za koje mislimo da u većoj meri odražavaju stanje tražnje na nemačkom tržištu.

U tekstu Kataloga prisutne su manje jezičke nedoslednosti u obliku korišćenja reči koje nisu uobičajene u srpskom jeziku (krajobraz!) i koje su posledica autorovog prevoda sa izvornog teksta (nemačkog) na srpski jezik.

Celokupni autorov pristup u obradi ovog kataloga omogućava sigurno polazište za proučavanje poštanskih celina Jugoslavije, kako sa čisto filatelističkog aspekta, ali isto tako i sa kulturološke i istorijske strane prilika u našoj zemlji u periodu od završetka I Svet-skog rata pa do danas.

LOKALNO IZDANJE DOBOJ – OD MITA DO ISTINE

Izdavač FD "Banjaluka", autor Goran BARAĆ, novinar.

Sa dva priloga ukupno 42 strane. Svaki primerak numerisan.

Zoran Bošković

Lokalno izdanje Doboje je pomoćno redovno izdanje maraka Republike Srpske. Njegova uloga u poštanskom prometu nije bila bez značaja. U administrativnom smislu "nep priznato" izdanje. Direkcija PTT saobraćaja (Sokolac) još 1994.g. odbija da prizna ovo pomoćno izdanje a izvestan veo tajne do potpuno pogrešnog tumačenja (privatni pretisci)

dovodi upravo nedostatak dokumenata u to vreme. Izvesno je danas da je istraživačkim i upornim radom novinara g. Gorana Baraća potpuno skinuta svaka sumnja o izvornosti lokalnog izdanja. Preporučujem da se prvo pogledaju i pročitaju dokumenti "Prilog III" ove monografije. U njima se nalaze sve osnove za celu priču i ovu zanimljivu knjižicu. Na strani 38 direktni krivac za sve peripetije ovog izdanja imenom i prezimenom Direktor PTT saobraćaja Doboj g. Đorđe SIMIĆ još dana 14.10.1994.g. u predmetu: "Dostava preštampanih redovnih poštanskih maraka Republike Srpske" daje sva potrebna objašnjenja po pitanju ovog izdanja. Sve se tu nalazi kao i razlog preštampanja i njegovo neprihvatanje krivice za "nelegalno preštampanje ovih maraka". Zašto su ovi podaci (dokumenti) dugo skrivani ostaje prava enigma. G. Barać je sticajem (srećnih) okolnosti pred javnost "izbacio" sve dileme oko lokalnog izdanja Doboj, koji to svakako više nije.

Knjižica koju preporučujem iskreno sakupljačima ovog područja koncipirana je klasičnom istorijskom metodom prikaza od grada Doboja u davnim vremenima do sastanka u Vlasenici (ključni momenat priče) koji je ustvari i inicirao pojavu ovog izdanja. Samostalna odluka o preštampanju – pomenuti (Đ. Simić), preštampanje u štampariji "Grafičar" bez adekvatnog zahteva, tiraži, puštanje maraka u poštanski promet na lokalnoj teritoriji. Ono najvažnije "Otkriće inspekcije" strana 15-16, sudbina (nelegalno) izdatih maraka. Kasna upotreba sa prikazom jedina dva primerka pisama za koje se može trenutno dobiti atest i na kraju zaključak

koji je više namenjen katalogizaciji ovog (nelegalnog) izdanja u prestižnom Mišel katalogu. Monografiju pojačavaju i dva teksta: jedan o specijalizaciji i posebnosti ovog izdanja a drugi svakako upozoravajući o falsifikatima. Na kraju (ili na početku) prvi put viđeni i skenirani originalni dokumenti koji neposredno govore o čitavom problemu lokalnog izdanja Doboj. I u tim dokumentima za pažljive čitaoce novi podaci i nove nepoznanice koje nisu direktno vezane za lokalno izdanje Doboj ali zahtevaju nova istraživanja i nova rešenja.

U knjižici nedostaje pomena o predhodnim radovima na temu lokalnog izdanja Doboj, možda i originalnog stenogramskog razgovora sa nekim akterima, nekoliko slika i svakako korišćena literatura na kraju koja se neizostavno stavlja.

Monografija košta 5.00 Eura i može se poručiti kod autora i izdavača. Poštanski troškovi nisu uračunati u cenu.

IN MEMORIAM

BRANKO BRANKOVIĆ - UČA

Iznenada nas je napustio u 73. godini života. Bio je zaljubljenik u filateliju.

U filatelističkom društvu "KOSMOS" Branko je bio aktivan u gotovo svim oblastima filatelističkog rada. Biran je redovno u Predsedništvo društva gde se posebno isticao u radu na širenju filatelije među mladima. Vodio je sekciju filatelista u SSNO (oko 20 članova). U radu sa filatelističkim podmlatkom i početnicima prenosio je svoje bogato znanje i iskustvo.

Dva puta je biran za člana Predsedništva SFS, gde se takođe isticao zalaganjem za širenje filatelije među mladim ljudima. Pomagao je u prevodenju filatelističke literature sa engleskog jezika.

Učestvovao je uglavnom na domaćim filatelističkim izložbama sa zbirka Vazduhoplovstvo i Kosmos. Zbirke je redovno dopunjavao sa novitetima. Osvajao je mnoga priznanja i medalje. Spremao se za predstojeću nacionalnu izložbu – JUFIZ XI. Pored rada na svom izložku pomagao je pripremu izložka svoje najmlađe unuke Ane (10 godina), ali ga je u tome smrt sprečila.

Značajan je Brankov doprinos i na polju izdavačke delatnosti FD "KOSMOS". Svojim predlozima uticao je na kvalitet izrade prigodnih izdanja društva i doprine da ovaj vid izdavačke delatnosti traje bez prekida tridesetak godina.

Izgubili smo vrednog i aktivnog člana filatelističke organizacije.

ФИЛАТЕЛИСТА FILATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

Излази четири пута годишње,

Примерак 60 динара. За чланове Савеза
филателиста Србије примерак 30 динара.

Годишња претплата за Југославију 240
динара; за иностранство 480 динара.

Поштански трошкови се плаћају посебно.
(за авионску пошту + 30 динара за Европу,
односно 60 динара за прекоморске земље).

Мали огласи до 20 речи 200 динара; свака
даља реч 5 динара; за правна лица: 1/1
страна 1.000 динара

Published four time at year by Union of
Philatelists of Serbia

Address: Sremska 6/IV, YU - 11000 Belgrade

Tel/fax: +381 11 638 751

PO Box 702

Little advertisements: first 20 words €15.00;
each additional word € 0.10

Unless otherwise stated, all items may be
reprinted, provided that the proper information is
given of source and author.

Рукописи се не враћају.

Марке или други

материјал послати због

снимања враћамо у

препорученом писму или

по договору.

Препродавање

дозвољено, уз навођење

извора и аутора, уколико

група чије није наведено.

Издавач:

Савез филателиста

Србије

Администрација:

Београд, Сремска 6/IV

тел: 011/638-751

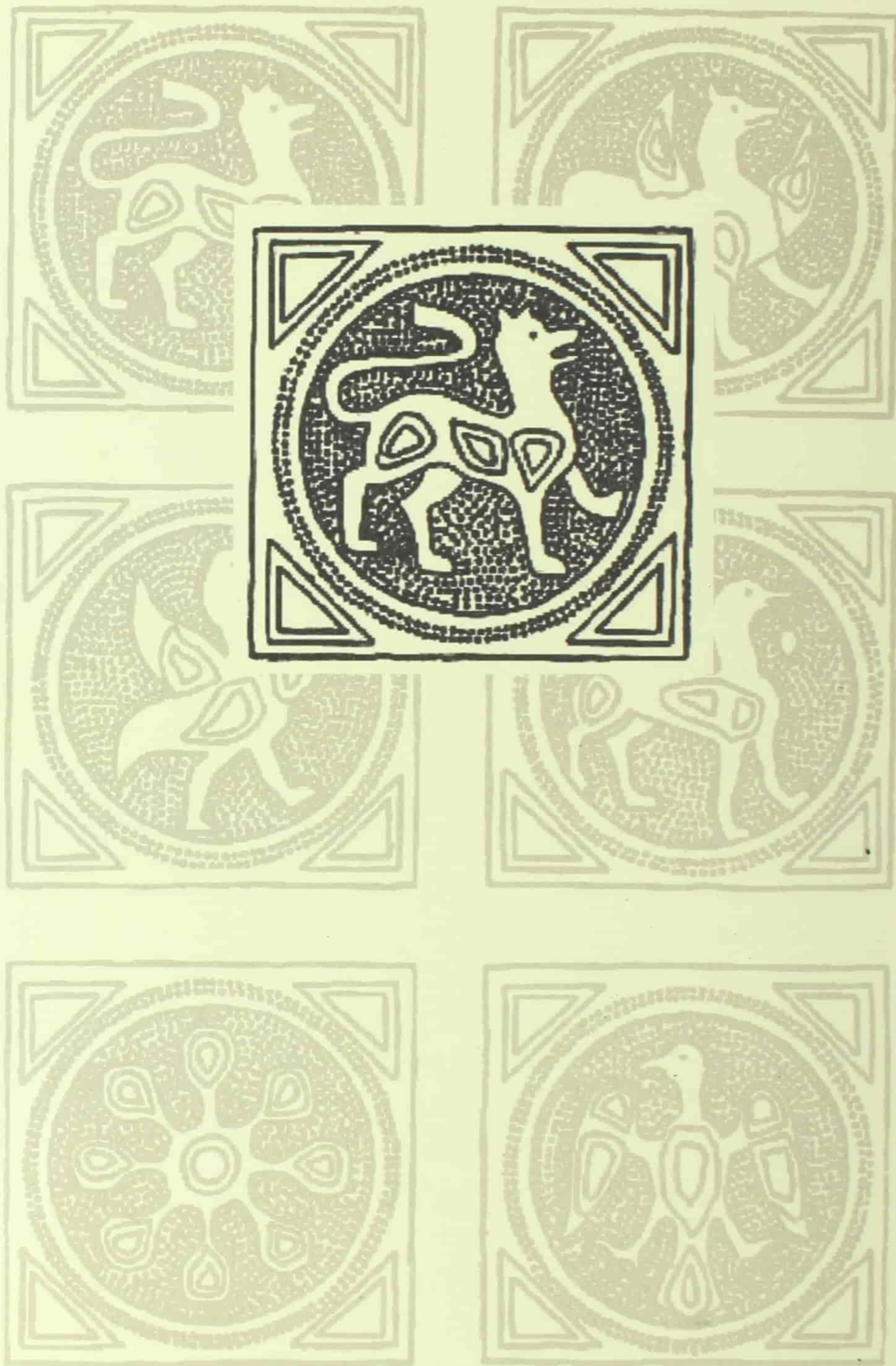
e-mail: philserb@eunet.yu

YU ISSN 0430-4063

Тираж: 400

Штампа:

kućaštampe

kućaštampe

PRIPREMA, FILMOVANJE, ŠTAMPA
Tel: 011 307 5 307, Bačka 15d, Zemun